

România literară

DOCUMENT

(Paginile 4, 5, 12 — 13)

Profeții mincinoși

Profeții mincinoși imi plac,
Pe luat aminte pus, pe-nvăț,
Ascult și tac, ascult și tăc,
Acest delir și-acest dezmăț.

Din viitor, ca dintr-un sac,
Ei scot proorocii, c-un băț,
Proorocirea lor e-un hăț,
Care te poartă, după plac.

Va fi așa, va fi altfel,
Tot turuie mereu profeții.
Și ei sint robii gurii, bieții !

Eu stau în rind cu nătăfleții,
Nu mă mai sature să mă-nșel.
În tirg, sint tot mai scumpi bureții.

Marin Sorescu

(1982)

În acest număr reproduceri (de Mihai Oroveanu) după sculpturi de OVIDIU MAITEC

Literatura română este una și indivizibilă

ÎN împrejurările de acum critica literară are de ales, după mine, între două atitudini :

1. să-și reia de îndată unelele profesiei pentru a-și exercita oficiul în condițiile noi, de-atita vreme rivnite, ale libertății depline de exprimare ;

2. să amine un timp această întoarcere la unele și rosturi specifice (la „analiza inefabilului”, cum spunea un prețuit confrate) pentru a se dedica, prioritar, acțiunilor militante și urgențelor zilei, acestea depășind, desigur, în clipa de față, sfera strictă a literaturii.

Există argumente pentru a îndreptăți și o atitudine și cealaltă, dar nu mi-am propus aici, deși am meditat asupra lor, nici măcar să le enumăr. În ce mă privește socotesc că mai oportună este, acum, a doua atitudine, întârit în această încredințare, printre altele, și de exemplul lui E. Lovinescu, purtătorul, în anii de răscrucă ai primului război mondial, al unei lungi campanii de jurnalism militant. Atunci criticul proclamase : „Toti ce țin un condei în mină în împrejurările de astăzi au datorii superioare față de patrie, ce trec peste finalitățile artei”. Și încă : „În clipa când se pun în cumpănă destinele neamului nostru, al Europei întregi și poate ale civilizației umane, nu e vremea unui frumos zadarnic. Sufletul național se zbate în cleștele problemelor de viață și de moarte. Toate energiile trebuie îndreptate spre folosul imediat al patriei. E în tradiția noastră ca scriitorii să aibă o largă parte la mișcările mari patriotice și în actele ce au întărit viața Statului nostru modern”. Am transcris din *In marginea epopeei*, cartea din 1919 în care criticul își adunase articolele din vremea războiului, atât de actuale, cum imi apar, prin chemarea patetică de a îndrepta toate energiile „spre folosul imediat al patriei”, cu atât mai de luat în seamă, aceste articole, cu cit aparțin lui E. Lovinescu, promotorul, în alte condiții, al autonomiei estetice, al disocierii artisticului de politic ș.a.m.d.

Asumându-și acest militantism, critica noastră nu poate trece, desigur, la acțiune, fără ca mai întâi să-și lămuirească urgențele, obiectivele prezente. Dar și aceasta e cazul să o facă repede, căci nu e timp de tatonări, de explorări prealabile, de cîntărire și selectare, de elaborare pînă în detalii a liniei tactice ; mai eficient și mai potrivit împrejurărilor este să acceptăm că linia tactică ni se va limpezi din mers. Vom proceda sistematic mai tirziu, reformulînd pe îndelete ce așternem acum în grabă, adîncind și poate revizuind, atunci, unele lucruri. Deocamdată să enunțăm, măcar, ceea ce credem fiecare că este important.

EU găsesc de pildă că una din chestiunile care trebuie să preocupe acum critica este reintegrarea fără întîrziere, în spațiul literar național, a tuturor valorilor românești semnificative. Creați oricînd, oriunde și de oricine ar fi. Este lucru știut : o acțiune dintre cele mai nelegiuite, și mai dezastruoase în urmări, din cîte a avut de suportat literatura română în ultima jumătate de

secol, a fost aceea a amputărilor, a eliminărilor forțate, a excomunicărilor. În valuri succesive din literatura română s-a plecat fără voie, nenumărate și grave pierderi ce trebuie acum recuperate.

O recapitulare fie și fugară a nefastului proces scoate în evidență relația lui directă cu desfășurările politice din România ultimilor cincizeci de ani, corelate cu acelea din sfera mai largă europeană. Sfirșitul deceniului 4 aducea, nu numai la noi, semne îngrijorătoare de surpare a structurilor democratice, făcînd să se întrezărească îndreptarea către soluții totalitare, de o culoare politică sau alta, cum s-a și întimplat peste puțină vreme. Mulți intelectuali români, printre care și scriitorii, surprinși de evenimentele anilor '40 în Occident, după război nu vor reveni, înțelegînd încă de atunci că refacerea democrației în România, ca și în celelalte țări est-europene, deși stipulată la Ialta, nu va avea loc în fapt. Eugen Ionescu, Cioran, Mircea Eliade, ca și alții, se văd nevoiți să rămînă în exil, determinați desigur, fiecare, de alte motivații personale, despre care unii au și scris, dar toate, într-un fel sau altul, avînd legătură cu evoluția sumbră a situației politice din România. Al doilea val de plecări are loc în anii '46-'47, cînd începutul de speranță care incolțise după 23 august 1944 deja se spulberase, Virgil Ierunca, Ștefan Baciu, Monica Lovinescu, Dan Petrasincu etc., scriitori foarte tineri care începuseră să se manifeste în anii dinainte, activi, unii, și după război, în publicațiile semiindependente care au mai apărut o vreme („Revista Fundațiilor Regale” de pildă), acești scriitori tineri din generația lui Geo Dumitrescu și Ion Caraion (Ierunca a fost, de exemplu, unul din animatorii grupării *Albatros*), atât de făgăduitor afirmați în critică, în eseu, în poezie, în roman, dispar brusc din literatură odată cu exilarea. Întunecatul deceniu următor înregistrează și el dispariții din literatură, care sînt însă ale scriitorilor rămași înlăuntrul, alt capitol al tragediei culturii române care merita însă, desigur, o examinare aparte. De plecări aproape că nu mai putea fi vorba, dar nu din alte motive decît propriu-zis practice. Aproape nimeni acum nu mai călătorea, doar cîțiva dintre scriitorii raliți puterii. Chiar unul dintre aceștia însă, Petru Dumitriu, va comite un act răsunător de „trădare”, auto-exilîndu-se într-un moment care nu poate fi fără legătură cu întărirea renesanței antiintelectuale ce a urmat, și la noi, evenimentelor din Ungaria anului 1956.

După relativa, firava în fond, liberalizare din anii '60, survenită nu ca urmare a congresului 9, cum s-a tot mintit, ci înainte de trei-patru ani, în condițiile destinderii internaționale și ale diminuării temporare a războiului rece, după această scurtă, așadar, epocă de liberalizare relativă, al cărei capăt îl pun, oficial, sinistrele teze din iulie 1971, procesul de care vorbim se accelerează și crește în proporții ce ating, în anii din urmă ai dictaturii ceaușiste, dimensiunea exodului. Nu mai dăm nume de autori excomunicați datorită plecării din țară, căci ar fi să umplem cu înșiruirea lor pagini întregi.

ÎN urmă rămîneau goluri, nenumărate mari pete albe, mereu în înmulțire, mereu în creștere, alarmînd pe oricine în afară de potențaii regimului.

Radiați abuziv din memoria culturală, cu opera lor de pînă la plecare, spre a nu mai vorbi de aceea scrisă ulterior, apărută în românește sau în alte limbi în străinătate, acești scriitori români de pretutindeni trebuie urgent reintegrați în spațiul național de spiritualitate, reconectați la circuitele firești ale culturii din care fac parte. Este spre folosul și creșterea literaturii române înseși, înainte de oricare alt considerent. Din ce fusese, pînă ieri, o tragică și absurdă amputare, putem obține, prin reintegrare rapidă, măcar un beneficiu compensator, o reclădire necesară a punților către Europa, în primul rînd.

Consecințele reintegrării, pentru toată cultura română, măcar cîteva dintre ele, sînt lesne de prevăzut : prezența valorilor revenite va modifica simțitor imaginea despre dimensiunile literaturii naționale, de astăzi și din trecutul apropiat, făcînd să se vadă limpede faptul că avem o literatură mai bogată decît mulți o știau, decît putea, în orice caz, să transpară prin grilajele cenzurărilor de tot felul. Reprezentanții criticii, apoi, se vor schimba în mare măsură, pentru că va fi adusă în situația de a judeca după repere noi, proprii unei literaturi române pe care o vom putea gândi, după atîtea decenii, în integralitate. Fatal scara de valori în vigoare se va modifica și mulți autori, multe scrieri vor dobîndi altă cotă prin situarea într-un cîmp de valori repopulat. Multă impostură și mediocritate care s-a grăbit să ocupe locurile virane din spațiul nostru literar se vor retrage la condiția lor reală, impinse acolo de mișcarea firească a reasezării valorilor. Procesul rcașezării îl angajează, desigur, și pe cei care s-au manifestat pînă acum în afară. Scrierile unora vor apărea probabil în altă lumină, cu altă aură, decît au acum, în confruntarea loială cu ce s-a creat aici, supuse, cum este firesc să fie, aceluiași criteriu de judecată critică. Sudarea reală între părți va fi cu pu-

G. Dimisianu

(Continuare în pagina 8)

■ Duminică, 14 ianuarie, la ora 11, se va sărbători, la Ateneul român, împlinirea a 140 de ani de la nașterea lui Mihai Eminescu. Filarmonica „George Enescu” va încheia această sărbătoare cu „Requiemul” lui Mozart.

Iubiți studenți

SINT mindru de vod. Sint mindru de a mă număra printre profesorii magnificei voastre generații. Predau la Facultatea de filologie din București. Citiți dintre studenții aceștia au participat, citiți participă în continuare, la surparea tiraniei, la desfacerea ființei naționale, nu știu, dar am certitudinea că, fie în piața Universității sau pe bulevardul Bălcescu, fie în diferite localități, unde pleaseră, unii în vacanță, s-au găsit și ei în zilele și nopțile fierbinți în care tineretul român și-a făurit — și a dăruit țării — un nou destin. Gloria cu care viteazul și victoriosul tineret al României revoluționare s-a acoperit în primăvara zilelor premegrătoare nasterii lui Hristos este, în consecință, și a lor, iar o mică rază a acestei glorii se răsfrânge, implicit, și asupra noastră, a dascălilor care visam împreună cu ei răsăritul noului soare.

Aveam, în toate orele de curs și seminar, sentimentul unui dialog osmotic, indiferent dacă sala era plină sau dacă aveam în față doar cinci-șase tineri, sau mai puțini. Vorbind, chiar și la seminarii, mai mult eu, făceam ca și cum aș fi fost scutit de întreaga tinerime a țării. Și ca și cum, la rindul meu, aș fi auzit vocile tuturor tinerilor din patrie: nu doar români, și nu doar studenți. Mi se transmitea, parcă, un fluid sufleteț; receptam vibrații de adeziune și solicitare, atât de stimulante încât niciodată nu spuneam numai ceea ce îmi propuseseam, întotdeauna depășeam tema lecției, fără să mă îndepărtez totuși de ea; actualizam fie-

care temă, în sensul de punere în consonanță cu aspirațiile cele mai intime, nerostite, reprimite chiar, am impresia, ascunse de către cei mai mulți chiar și față de ei înșiși. Încă o dată: nu procedam intenționat astfel. Mă sileam, tot timpul, să nu procedez așa. Adeseori, mă autocondamnam, în gând, îmi ziceam că sint ridicul, că mă abandonez unor elanuri donquijotești, că umplu timpul, și așa extrem de redus, acordat în planul de învățămînt literaturii (chiar și la facultatea de filologie), cu paranteze digresive din care studenții nu aveau ce să rețină pentru examene. Căci nu mă limitam, cum nu mă limitasem niciodată, la furnizarea de cunoștințe. Acestea pot fi obținute din manuale, din dicționare. Mă străduiam, ca întotdeauna, să declanșez în conștiințe interesul pentru literatură, și pentru cultură în general: un interes dezinteresat, aducător de înălțări sufletești. Spre a-i determina să citească literatură nu atît — și, în orice caz, nu doar — pentru ca să ia cit mai mari note, pentru ca, în temeiul notelor bune, să obțină repartizări cit mai avantajoase, ci pentru a-și procura bucurii de ordin inefabil, pentru a se forma, prin literatură, ca personalități, ca oameni integri, adevărați, ca „suflete frumoase”, cum spunea Goethe. Pledind în acest sens, pledam, vrînd-nevrînd, pentru omenie, pentru dreptate, pentru libertate și independență de gândire, pentru refuzul oricăror dogme. Orice aș fi spus în acest sens, rezulta că educarea sensibilității, a gustului, a puterii de judecată, a gândirii logice, implică neacceptarea directivelor ofi-

ciale. „Conceptiile”, „îndemnurile”, „chemările”, „indicațiile prețioase” ale paranoicului cu pretenții de genialitate impuneau, în toate domeniile culturii, exact opusul a ceea ce constituie principiul creației culturale. Impuneau spiritul de supunere automată, de repetiție sclerozantă, stereotipia, platitudinea, lipsa de inventivitate, prostul gust, kitschul. A urma „ideile” ceaușiste, produse de un creier dement, însemna promovarea a tot ceea ce ucide gândirea proprie, sensibilitatea, gustul. Simplul fapt de a interpreta literatura așa cum o cere natura ei echivala cu respingerea ceaușismului. Simpla lecătură adecvată a unei opere literare devenea un act subversiv.

Nu am avut nici o contribuție la scoaterea studenților în stradă. Și, totuși, văzîndu-i acolo, auzîndu-i strigînd lozinci împotriva celui mai abject despotism pe care l-a cunoscut națiunea română în cursul întregii sale istorii, îmi permiteam să cred că nu sint chiar cu totul străin de pregătirea în plan spiritual a sublimelor demonstrații prin care clanul Ceaușescu a fost doborât. Studenții de la filologie reținuseră ceva și din cursurile mele. Esențialul. Trăseseră cea mai adecvată concluzie. O concluzie pe care n-aș fi îndrăznit s-o prevăd.

Și dacă pentru validarea acestei concluzii: pentru așezarea temeliei noului României a curs și singe de al studenților de la filologie, mă inclin mormintelor celor căzuți, cu smerenie, cu pietate.

Dumitru Micu

25 decembrie 1989

Spălarea creierelor

CUM? Nu mai există cenzură? Mă pot exprima neîngrădit? Pot să scriu ceea ce gîndesc cu adevărat? Dar asta mi se pare incredibil! Libertatea mă îmbată și mă dezorientază, mă năucește, oare ce să fac cu ea? Ea, Sfînta palidă, Libertatea, care timp de un sfert de veac a zăcut în beciurile terifiante ale inchiiziției ideologice; Libertatea care ne-a fascinat și căreia i-am rostit numele în cel mai desăvîrșit secret; Libertatea care ne-a mistuit sufletul și ne-a ars măruntaiele, aspirația supremă și elementară a oricărei ființe gînditoare, este ACUM piinea și apa vieții noastre! Luminează-ne, Doamne, mințile, să știm ce să facem cu ea, avem această șansă în istorie! După aproape o jumătate de secol de ignoranță și spaimă medievală, de constrîngerii și crime, de întinerie, foame și frig, „triada bunăstării” ceaușiste, ne aflăm din nou liberi în fața propriului nostru destin cu adevărat european.

Poate că cea mai insuportabilă tortură a spiritului este aceea de a-și oprima față de el însuși propria-i existență; prin autoîmnicire, prin suprimare lentă a oricărei suflări intelectuale. A gîndi devenise o culpă de neiertat în fața lingșitorilor celui mai gingav și criminal dictator al secolului douăzeci; a fost un coșmar, un genocid moral și spiritual, o măcelărire de creiere pentru ca cei doi analfabeți în stare pură ai națiunii, singurii neștiutori de carte din România, să iasă ca păduchii de aur în fruntea țării urlînd: Noi sintem poporul! NU! Voi ați fost haznaua lui. Așa am gîndit și simțit cu toții pe cînd cancerul delațiunii înflorea ca ciupercile; a fost un regim al anonimelor împotriva tuturor celor dedați la „viciul” de a gîndi altfel decît „dinastia”; mi s-au mutilat și amputat cărțile, altele au fost suprimate în fașă, am fost hărțuiți din umbră, mi s-au „corectat” piesele de teatru; dictatura s-a temut de CUVINT, ea, infailibila cu toate trupele ei speciale SS, s-a temut

de forța cuvîntului, singura noastră armă. Să nu uităm: ajunsesem să nu mai avem încredere în nimeni, pereții aveau urechi, microfoanele păreau înfite ilicit în propria noastră ființă, frica devenise genetică, se transmitea prin laptele mamei; piine și frică, surugate și frică; uneori vorbeam atît de încet încît nici noi nu ne auzeam; suspectam pînă și solnițele de la Casa Scriitorilor de a fi fost prevăzute cu „tehnică” de ascultare; eram spionați pînă și în pat dacă facem sau nu facem copii; Doamne, cit cinism și dispreț să poți privi un cartier uman ca pe un elementar padoc de montă! Asta am fost în ochii lor, forță de muncă și înăvîțire, biete animale de povară, sclavii faraonului, furnicile, da! dar și termitele care aveau să năruiască pe dinăuntru megalomania accelerată a dictaturii.

Timp de aproape un sfert de veac am scris supravegheat în ceață de ochii și arma „epocii de aur”. Si voi toți ați simțit ca mine. Împrejurul nostru se practica o cușcă invizibilă, fiecare să se tînguie în viziuna lui, orice dialog devenise mort, contactele rupte, foamea în mațe, spaima în singe; în această cușcă ne-am primit rația de piine stătută: ca deținuții. Am suportat duhoarea porcilor, am rînit bălegarul și „mărinimia” tiranului ne-a îngăduit să le mîncăm doar copitele; două grame de unt pentru copiii noștri, un piramidon de grăsime, nici măcar un bob de orez pe zi, cam cit îi trebuia lui Confucius în pustiu, regim de lagăr de exterminare. În vreme ce „titanul” depunea la băncile elvețiene peste un miliard de dolari pentru că se credea nemuritor! Acest bătrînel bilbiit și decrepit, egal babei lui, hîrcă de largă reputație planetară a ajunsese printre cei mai bogați oameni din lume într-o țară adusă la sapă de lemn. O țară în care noi eram considerați o turmă de erbivore vinovată că mîncă și respiră; o moșie de suflete moarte păzită

de vătafii nomenclaturii; poporului nu i-a plăcut niciodată burta; nici n-a avut nevoie de ea; dar nici de sula cu care să-și facă mereu găuri la cureaua pînă la strangulare.

Întineric, foame și frig amplificate de o spaimă care ne-a vlăguit sufletele; creierile noastre infectate de dogme; limbajul bolnav de superlative; minciuna atotstăpîitoare în hainele adevărului; ajunsesem la capătul puterilor, Doamne! Ajunsesem cenușă; ultima cenușă care devine dinamită; trăiam clipa cînd pieptul gol e mai puternic ca gîntul; cenușa din care ROMÂNIA va renaște în lume răsplătîndu-și martirii! Mormintul lor e în noi, cei vii; pentru fragedele jertfe, la primăvară, vom aprinde în întreaga ROMÂNIE LIBERĂ trandafirii speranței! Oameni buni, spălați-vă creierile de coșmar, învățați libertatea de a gîndi neîngrădit! Voi sinteți stăpîinii revoluției, ea este a voastră, s-o păzim și s-o slujim cu sinceritate și devoțiune! Forța voastră de a gîndi liber este cea mai splendidă avuție națională! Dar libertatea nu înseamnă anarhie ci exersarea constructivă a bunului simț; înseamnă CREATIE prin exprimarea personalității fiecăruia dintre voi. Ne este sete de cultură, ne este sete de o democrație reală, de aproape o jumătate de veac tînjim după ea; de astă dată stă în puterile noastre s-o dobîndim, fără umilinte și minciună, asumîndu-ne, fiecare în parte, durerile nașterii și renașterii României moderne.

Vesnică cînstire eroilor căzuți în Revoluție!

În aceste zile de glorie și demnitate să aprindem la ferestre luminări pentru ca cei îndoliați să simtă solidaritatea noastră atît de necesară; deschideți-vă sufletele și pentru bucurie dar și pentru tragedia acestui Crăciun cu colinde însingerate. Trăiască ROMÂNIA LIBERĂ!

Ovidiu Genaru

Primim:

■ ÎN perioada în care librăria „M. Eminescu” a fost închisă, datorită faptului că nu mai avea nici o vitrină, librării care lucrează aici, în majoritate foarte tineri, au purificat titlurile ce formau fondul nostru de lucru. Din experiența pe care o am, știam că în afara volumelor „celebre”, aproape toate lucrările din tematica științelor sociale, pentru a putea apărea, aveau trimeri, subsoluri, prefețe ce se refereau la „ilustrele” rapoarte și cuvîntări.

Ca urmare, în prima sedință a Comitetului F.S.N. a apărut ideea ca toate aceste cărți, toate, fără excepție, să fie expediate la fabrică pentru a fi topite pe motiv că este nevoie de hirtie, ceea ce mi se pare o măsură extremistă, o revenire la perioada stalinistă, cînd s-a făcut atît de mult rău culturii naționale, distrugîndu-se opere de valoare fără nici un discernămint. Părerea mea este că acum ar trebui să intervină rolul important al editorului care să judece și să hotărască ce titluri trebuie să fie repuse în circulație cu reparațiile de rigoare sau chiar fără, atunci cînd consideră că poate rămîne ca document, pentru a arăta cititorilor ce compromisuri trebuiau făcute pentru a tipări o carte și pentru a asigura perenitatea culturii în țara în care se spunea că nu mai există cultură.

Cred că nu putem anula eforturile intelectualilor care ne bucurau cu lucrări valoroase, lucrări pe care cu mîndrie le dăruiam cititorilor.

Deci, editori, oameni de cultură, competenți și dispuși să faceți o asemenea lucrare de proporții, ajutați-ne să putem repune în circuit valorile editoriale!

Elena DUMITRESCU
librar

P.S.: Oferim două exemple pentru ideea de mai sus: **Opere economice de Nicolae Iorga, Istoria războiului pentru întregirea României de Constantin Chirițescu.**

IN JURUL UNUI ARTICOL SI AL UNEI SEMNĂTURI DIN FOSTA REVISTĂ „SĂPTĂMINA”

Stimată redacție

Declar cu conștiința curată și cu toată răspunderea că articolul de adeziune publicat în revista defunctă nu a fost conceput, scris și semnat de mine.

În amiază zilei de joi 21 decembrie 1989, în timp ce în București se desfășurau evenimentele cunoscute, mi-a telefonat acasă, după ce m-a căutat la teatru, președintele Comitetului de Cultură al Municipiului București și mi-a comunicat că Ileana Lucaci a scris un articol, fără să mi se spună care este conținutul lui, și m-a semnat pe mine. Practica mi s-a părut încorectă și am protestat. Am încercat să iau legătura cu redacția, dar a fost imposibil, toate căile de acces fiind blocate de manifestanți și de forțele de represiiune.

Așa a apărut acest articol al cărui conținut nu-l cunosc nici astăzi.

Povestesc toate acestea nu pentru a mă apăra de o infamie, de care mă simt cu totul străin în ființă și cugetul meu, ci pentru a avertiza și pe alții împotriva unor asemenea manevre de manipulare a unor nume publice, manevre și curse pe care nu le-am suportat pentru prima oară și a căror victimă nu am fost numai eu.

Am scris aceste rânduri îndemnat de revolta împotriva unor metode, care sper din tot sufletul că nu se vor mai repeta în România.

ION BESOIU

OCHIUL MAGIC

● Ochiul nostru magic privește și la televizor. Vineri 5 ianuarie l-a văzut pe Ilie Purcaru, admonestîndu-l pe unul din cei șase semnatari ai scrisorii deschise către Ceaușescu pe motiv că ar acapara mass-media. Ni se pare însă că adevărații acaparatori sint alții. Dar nu asta e problema. Este absolut ciudat că, în aceste zile fierbinți, Ilie Purcaru nu găsește nimic mai bun de făcut decît să ocupe cîteva minute din bugetul de timp al televiziunii cu supărarea lui pe un om care, în timp ce îl scria reportaje glorificatoare, își risca libertatea judecîndu-l pe tiran. Să aibă Ilie Purcaru memoria atît de scurtă încît să nu mai țină minte prima întrebare pe care i-o puneau lui Vasile Rebreanu, cu ocazia unui interviu din 1982? „Ce a însemnat (sic!) pentru scriitorul care sinteti [...] cuvîntările rostite de tovarășul Nicolae Ceaușescu, în deschiderile lor către creația literar-artistică?” (*Literatură și națiune*, Eminescu, 1986, p. 265). Sau de alta adresată în 1981 lui Pompiliu Marcea: „La întîlnirea tovarășului N.C. cu activul de bază al Uniunii Scriitorilor, din 13 oct. 1980, s-a vorbit, printre altele, de ispită cosmopolitismului. La ce credeți că ar duce o evaluare cosmopolită a literaturii noastre?” (idem, p. 126). Să fi uitat el de conversația cu Artur Silvestri pe tema serialului acestuia — direct inspirat de securitate — despre radio Europa liberă? (idem, p. 364 și urm.). Cînd Ion Caraion s-a exprimat, *Săptămîna* a preluat — din aceeași sursă ca și Silvestri — un așa-

zis jurnal al scriitorului, publicîndu-l atît ca să discrediteze pe poetul absent, cit și ca să amenințe indirect pe toți cei la care jurnalul conținea referințe. Intervievînd pe E. Barbu în 8 oct. 1982, Ilie Purcaru prinde prilejul de a lovi și el în Caraion, care ar fi fost un „megaloman” ce „făcea caz de relațiile lui în străinătate”, autor de „delațiuni, neadevăruri scriboase pe seama colegilor” și care în redacția *Ramurilor* craiovene fusese „de fapt un reporter secret” (idem, p. 22). Nu mai e nevoie să traducem ideea. Cel care legitima ieri învinuirii lansate de securitate contra unui mare poet da astăzi lecții televizate de conduită. Ar fi trebuit să mai stea o vreme acasă și să privească. Era, în orice caz, mai cuviincios. ● O ediție specială a scos la 25 dec. revista *Ramuri în libertate* de la Craiova. Deocamdată, ea seamănă cu un afiș, greu de citit, fiindcă e scris pe ambele fețe. Așteptăm primul număr adevărat al noli serii. ● *Hyperion* se numește ediția specială a *Călețelor botoșăne* (publicație a cenaclului local al Uniunii Scriitorilor). Pe prima pagină, Aurelian Gulea dedică *Tiranului căzut* o poezie foarte proastă, în spiritul confecțiilor laudative de odinioară, dar cu sens întors: „Și la Brașov și pe oriunde / Ai uns cu nebulie glia!” Sau: „Iar titlurile prea furate / ale muierii cotoroante / Dacă le-am vrut înapoi, / Ai improscat cu foc și gloanțe!”. Legenda unei fotografii numește pe Eminescu „Domnul cel sfînt”. Nu există, cum se vede, o singură limbă de lemn (un interesant articol pe această temă seamănă cu Emanoil Marcu), ci mai multe, probabil tot atitea cite esențe lemnoase în pădure. ● *Tineretul liber* din 6 ian. reproduce un interviu acordat de Virgil Tănase ziarului francez *La nouvelle république* după vizita la București. Întrebat dacă intenționează să se întoarcă în România, Tănase răspunde: „Nu, eu sint de-acum un scriitor de expresie franceză. Am hotărît să-mi încerc norocul în Franța, pe ringul unei mari limbi literare...” Îi dorim succes, deși ne îndoiem de

valabilitatea discriminării între limbile literare și, mai ales, de oportunitatea afirmării ei în acest moment istoric. ● Două excelente intervenții publicistice (scurte și la obiect) ale lui Mihai Creangă în *România liberă* din 7 ianuarie: una referitoare la Pacepa, care n-a comunicat decît *post-factum* autorităților române ceea ce știa despre sumbrul plan conceput de Ceaușescu în cazul unei revolte (dacă vorbea la timp, multe vieți ar fi fost cruțate) și alta despre o tulburătoare mărturie a unui medic: „Toți tinerii răniți după primele ore ale Revoluției aveau asupra lor un bilețel cu adresa celor dragi, cărora urma să li se comunice dacă...” „Toti acești tineri știau că pot muri”, comentează laconic ziaristul ● În același număr al ziarului, Emil Munteanu se întreabă *Unde sint morții Timisoarei?* într-un articol dezvăluind o realitate zguduitoare, pe lângă care ceea ce se întîmplă în filmele de groază ale lui Hitchcock pare copilăresc: zeci, sute de tineri ucisi și apoi răpiți (da, atî citit bine!) de la morgă sau din capele de către necunoscuți, încărcăți în camioane frigorifice și duși nu se știe unde. Printre cei care a putea da lămuriri se numără Cornel Pacoste, fost cîndva prim-secretar al centrului universitar de partid București, și Ilie Matei, fost pînă la 22 decembrie 1989 secretar însărcinat cu propaganda și cultura al C.C. al P.C.R. Ambii se aflau la Timișoara în zilele represiei, desigur, nu ca oameni de cultură ori ca îndrumători ai studenților, dar ca niște veritabili călăi. Ilie Matei este arestat, deși ziaristul nu l-a putut vedea. Despre Cornel Pacoste nu știm nimic. O fi liber și în funcție? Cit privește conștiința lor morală, ea a fost definitiv îngropată la Timișoara. Ce le-a mai rămas, trebuie să fie niște jalnice rămășițe. Și cînd te gîndești că indivizi ca aceștia patronau nu de mult cultura și universitatea!

R. L.

Intrarea în normalitate

CRED că există cel puțin două rațiuni pentru care pot susține (împotriva opiniei alăturate a lui Octavian Paler) intrarea revistei noastre în normalitate. Dar, înainte de toate, ce înseamnă aceasta? Foarte pe scurt, normalitate înseamnă revenirea la obiectivele literare (și în general culturale) ale revistei — oglindă a aparițiilor editoriale, a publicațiilor, a vieții literare (și din alte țări) — și regăsirea structurilor ei „tehnice”, gazetărești (destinația paginilor, rubrici etc.). Ultimele numere au fost buclășate, așa cum cititorii noștri și-au putut da seama, ca să nu mai spun că au fost tipărite și difuzate haotic. Explicabil, acest lucru nu poate dura la nesfârșit. După părerea mea, cititorul nu trebuie șocat în permanență. El are sistemul lui de așteptări, „comoditatea” lui intelectuală, care se cuvin respectate. Și cu aceasta am atins deja cea dintâi rațiune a intrării în normalitate. Luați (dacă nu vă e silă) numerele din revistă apărute în a doua jumătate a anului trecut și veți constata (dacă n-ați făcut-o deja) că ele seamănă ca picăturile de apă. Această asemănare vine, paradoxal, nu din existența unor structuri specifice ferme, ci din instaurarea unui regim arbitrar de introducere în paginile revistei a materialelor politice și ideologice. Pagina întâi a avut fotografia dictatorului în 18 din cele 25 de numere apărute după iulie 1989 și în ultimele 7 numere consecutive de dinainte de 22 decembrie. În unele numere, textul cuvântărilor sau programelor de tot soiul se întindea până dincolo de mijlocul revistei. La acestea, trebuie adăugate articolele de adeziune directă ori doar puse sub diversele generice politico-ideologice (în pregătirea sau în consecința plenarelor, congresului etc.), care ocupau adesea, și ele, până la două treimi din revistă. Practic, din multe numere nu se putea citi aproape nimic, sau foarte puțin. Literatură, artă, cultura erau marginalizate. Tendința de a le exclude complet devenise foarte evidentă. În aceste condiții, trebuie să recunoaștem că de multă vreme anormalitatea domnea în revista noastră, ca și în întreaga viață culturală.

Sintem obosiți de anormalitate, de arbitrar și de hazard. Revoluția a sfârșit deodată toate structurile. Acest fapt s-a

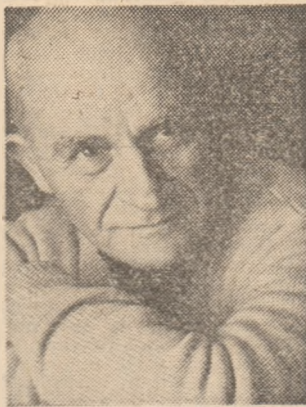
reflectat în apariția unei presei noi, libere, dar care e încă departe de a fi, la rîndul ei, structurată. Lumea citește ziarele pentru conținutul lor, care e aproape mereu senzational. Dar nu s-au creat încă și forme diversificate. Nu e încă o diferență semnificativă între ziare. Le confundăm ușor. Despre reviste nici nu putem vorbi. Au reapărut prea puține și mai ales în ediții speciale. Așadar la lungă, terifiantă anormalitate a epocii dictatoriale se adaugă acum anormalitatea revoluționară. Toți depun mărturie, fac adeziuni, scot la iveală ceea ce a fost cenzurat, protestează (vai, postfactum!), reclamă și așa mai departe. E normal și e bine așa. Dar pînă cînd? Mi se pare că trebuie, fără să ieșim din miezul arzător al actualității, să ne disciplinăm și să ne regăsim. Să ne stabilizăm structurile sau, dacă e cazul, să le schimbăm, dar nu la nimereală, ci cu program și informându-ne cititorii de intențiile noastre. **România literară** nu va mai fi niciodată exact ce a fost, dar nici nu poate deveni, peste noapte, de nerecunoscut. Am izbutit în epoca triumfalismului să păstrăm o conduită decentă și un anume spirit critic; ar fi bizar să renunțăm, în epoca libertății, la ele. Ar fi să ne trădăm pe noi înșine, tocmai acum, cînd nu ne mai presează nimeni.

A doua rațiune a intrării în normalitate derivă de aici. Noi ne ocupăm cu literatură, cu arta și cultura. Iar acestea trăiesc doar într-un regim de stabilitate. Anormalitatea le sufocă, le ucide puțin câte puțin. Formele de protest ale artei diferă de simplele strigăte de protest. Artă nu e reacționară (politica retrogradă a lui Ceaușescu n-a putut-o sili la acest suprem compromis) dar nu e nici revoluționară, în sensul că nu se transformă cu adevărat decît inserindu-se într-o tradiție. Explozia artistică e de altă natură decît aceea socială. A crede că putem face la infinit dintr-o revistă literară o tribună a angajamentului politic cotidian înseamnă a ne condamna la un nou oportunism, mai bun decît acela dinainte doar în măsura în care reflectă o descătușare reală, dar comportînd riscuri deopotrivă de mari. Noi trebuie să ne ocupăm de cărți și de idei, nu de realitatea imediată, oricît ar fi ea de vie în aceste săptămîni. Reportajul nu e literatură. Documentul nu ține loc de romane. Adeziunea sau protestul nu sînt critică. Interviuurile nu sînt neapărat mai substanțiale decît eseurile. Ebulitia de care trebuie să dea dovadă textele publicate de noi se cade să fie intelectuală, ideatică, „abstractă”. Sigur, nu vom ieși din priza actualității, dar nu putem conta numai pe declarativism și pe circumstanță și nici nu putem amîna să scriem adevărate opere sub cuvînt că nu ne-am purificat moral. Aceste procese sînt și vor fi o lungă bucată de vreme paralele. Iar dacă vrem să eliminăm pe cel compromiș sau pe noii oportuniști, n-o putem face doar cu vorbe, exclamații și arătări cu degetul, ci cu opere valide artistic. Starea lirică în care ne găsim trebuie depășită. Să fim maturi, calmi și lucizi.

Iată de ce cred că singura șansă de a ne păstra cititorii care nu ne-au părăsit la greu și de a-i obliga să ne respecte în continuare ne-o oferă intrarea în normalitate.

Nicolae Manolescu

Care normalitate?

Fotografii de Ion Cucu

PPRIMUL lucru, într-adevăr, care ar trebui lămurit. La ce normalitate să ne întoarcem? Cînd am trăit noi în normalitate? În viața literară și în viața de toate zilele, am parcurs o lungă și istovitoare anormalitate, care a fost, din nenorocire, pentru cel care n-am avut curajul s-o refuzăm ca soluție de existență, singura „normalitate” posibilă; o anormalitate care ne-a uzat, ne-a împins în dublul mîmbaj și ne-a silit să fim „înțelepți” sau suspecti. Normalitatea autentică e abia o reverie, o șansă ce poate fi și ratată, dacă nu vom ști să-i dăm dimensiunea necesară.

Nicolae Manolescu se referă, la rîndul său, la anormalitate, dar se pare că nu înțelegem anormalitatea la fel. Pentru domnia sa numai maculatura propagandistică și hagiografică a stat sub semnul anormalității. Or, din punctul meu de vedere, proza indigestă și ilizibilă, împusă publicațiilor, reprezenta doar partea de anormalitate care sărea în ochi; partea cea mai puțin malignă din anormalitate, așa zice, deoarece nimeni nu o lua în serios. Mult mai gravă, mai primejdioasă, era cred eu, partea de anormalitate ascunsă privirii cititorilor: cea a cărților arse, a adevărilor ocolite, a „conlucrării” silnice cu cenzura, care mușta și suflulete odată cu cărțile. Și nu era, oare, tot o anormalitate seninătate estetică, într-o vreme în care se demolau biserici și erau arestați poeți? Să fiu brutal. N-au fost anormale oare reticentele la apelul adresat scriitorilor de Mircea Dinescu, de a declara o grevă generală a scrisului? N-a fost anormală oare impresia de normalitate pe care o lăsa cumintenia noastră, într-un moment în care era primejdioasă însăși existența noastră ca popor? Ca să nu mai vorbesc de anormalitatea de a vedea cum dictatura a colonizat, prin frică sau prin alte mijloace, resemnările atitor intelectuali. Nu voi nega: a existat o formă de rezistență prin cultură, care, sora cînstea multor scriitori și editori adevărați, a jucat un rol important în limitarea dezastrului dorit de putere. Dar, să fim sinceri, avem și destule păcate de recunoscut. Despre aceasta e vorba, nu de a plăti vreun tribut angajamentului politic. Nici mie nu-mi place inflația de adeziuni care a cîtropit presa. Nici eu nu

cred că rostul unei reviste literare e de a face reportajul vieții imediate. Dar ceea ce aș dori din toată inima e să nu evităm, sub pretexte estetice, un examen de conștiință. Altminteri, păcatele de care au suferit cărțile noastre și ideile noastre vor rămîne aceleași, probabil, și de acum înainte. Mi se pare important să înțelegem, măcar acum, ce efecte a avut chiar în literatură, nu numai în viața literară, ceea ce n-am îndrăznit să îndrăznim.

Desigur, Nicolae Manolescu are tot dreptul să creadă că normalitatea înseamnă întoarcerea, pur și simplu, la obiectivele literare, degajate de paginile moarte care le asfixiau. Dar să-mi fie permis și mie să spun că nu doar de normalizare e nevoie, acum, ci de **normal**! și că, în ce mă privește, am obosit urmărind raționamente prin care, de mulți ani, e scuzaată, ba chiar lăudată, ceea ce mie mi se pare, să fiu iertat, o prea mare detașare, ca să nu zic mai rău; idealismul meu sau defectele mele mă împiedică, de fapt, să înțeleg cum se poate dezinfecța cultura de istorie, cum se poate retrage într-o oază, într-o seră, într-o gaură de șarpe sau — fiindcă e la modă — într-un buncăr, fără să se frustreze singură. Mărturisesc că nu m-am putut consola niciodată cu argumentul auzit adesea, că la urma urmei ceea ce trebuie să ne intereseze sînt, exclusiv, cărțile noastre. Mereu imi veneau în minte citeva întrebări neplăcute. Ce fel de cultură se naște din frică și abilitate? Nu va prelua ea un rău din noi? Nu riscăm și pagube estetice de pe urma păcatelor etice? Și n-am izbutit niciodată să dau acestor întrebări un răspuns satisfăcător. Mai ales că am văzut cum scandalul moral, la care ajunge viața într-un regim de teroare, a inclus, din nefericire, și spirite olimpiene, detașate de mizeriile curente. Nu ne putem permite să declarăm acum ca Paul Valéry, că ne interesează marea, nu spuma valurilor, adică evenimentele. De altfel, Valéry făcea această declarație unui ofițer german, ca să scape de obiecția lui că nu-l interesa actualitatea războiului. Cine să purifice viziunea noastră asupra culturii de toate distorsiunile de care a avut parte? Cine să stabilească forma concretă a libertății în cultură, dacă nu noi? Felul cum va arăta „marea”, cînd se vor liniști valurile, depinde și de „spuma” confruntărilor de acum. S-ar putea ca o falsă normalitate, practică azi, să ne coste scump, căci riscuri, primejdii există destule. Mă crispează demagogia „revoluționară” pusă în locul demagogiei despotice, dar mă sperie în egală măsură formule prea generale, confuze, ca aceasta: să asigurăm continuitatea. Continuitate inclusiv cu vechile greșeli? inclusiv cu vechile anormalități, de care s-ar cuveni să ne despărțim cu oarecare jenă, pentru a putea intra în normal? Observ cu o relativă stupefacție cum se accentuează tendința de a pune apocaliptica „epocă de aur” exclusiv pe seama a două personaje malfice, de parcă foștii dictatori s-ar fi aplaudat singuri, și tot ei ar fi scris muntii de „omagii”, tot ei ar fi recitat la televiziune, în transă, ode închinăte lor, tot ei și-ar fi cîntat numele, tot ei și-ar fi pictat chipurile, tot ei ar fi făcut filmele în care erau glorificați pînă la deznăd. Adevărul e că adulația pe care azi o condamnăm, socotînd-o o rușine, a fost asigurată de o armată civilă imensă de adulatori. Și oricît de silă mi-ar fi de răfuilel, de vendete, parcă tot nu-mi vine să consimt că e bine să uităm asta, să ne întoarcem la masa de scris spălîndu-ne minile și sufletele. Adulatorii de ieri nu vor ezita, dacă vor avea prilejul, să devină cenzorii de mine. Mă tem, așadar, de o normalitate care nu s-ar delimita de anormalități, de toate anormalitățile, nu numai de cele care nu ne pun în cauză. Mă tem că o astfel de normalitate nu ne-ar scăpa de strigoii unor abilități primejdioase. Mă tem că pentru a ne apăra cărțile de consecințele lungii minciuni în care am trăit va trebui să începem prin a nu mai socoti sinceritatea o stingăcie fără importanță în artă. Altminteri, riscăm să prelungim o normalitate aflată încă departe de normal.

Octavian Paler

Dictatura era obsedată de unanimitate. Ea nu accepta decît adeziuni. Tocmai de aceea „România literară” ar dori să evite adeziunile și să stimuleze dezbateră liberă, confruntarea de opinii. Pentru început, socotim că ar fi utilă încercarea unui examen de conștiință, pe marginea unor întrebări de acut interes.

■ Ce credeți că am greșit noi intelectualii și care e vina noastră în scandalul vechiului regim?

■ Ce socotiți că e important acum pentru purificarea vieții literare și pentru a așeza pe baze sănătoase șansele libertății creației?

■ Ce sens dați salvării naționale în cultură?

■ Cum vedeți rostul și destinul uniunilor de creație în noile condiții?

Vom publica opiniile într-o pagină specială, sau, dacă va fi nevoie, în două.

Un sindrom: „Dictionarul

PE 30 decembrie 1989 am primit un plic voluminos, expedit de fostul meu student Radu G. Teșos, care îmi restituia mapele cu informații biobibliografice imprumutate odinioară pentru colaborarea sa la *Dictionarul scriitorilor români*. În câteva rânduri însoțitoare, el îmi scria: „După ce-au trecut atîția ani — suficienți, încît să nu mai putem crede într-o minune —, mi-am dat seama că dosarele încredințate mie spre documentare fac figură de obiecte umile în biblioteca mea. După ce le-am șters de praf zece ani (căci atîția sînt, vai, de cînd proiectul *Dictionarului* a eșuat) și le-am tot mutat de pe un raft pe altul, am găsit de cuviință — într-o tîndră resemnare — să le restitu. Dacă tot n-am izbutit noi să edificăm acel monument, n-are rost să ne răzbumăm pe documente! Așa încît ele merită să aibă o soartă mai bună, să stea adică într-o păstrare sigură pînă la o nouă inițiativă”. Și, după

ce face aluzie la începutul iernii (vorbînd, desigur, despre altfel de anotimp), încheie premonitoriu: „Așteptî din clipă în clipă să fii interpelat de duhuri poezii. Atmosferă eshatologică? Sfirșit de veac în București? Să vedem ce aduce Crăciunul”. Scrisoarea e datată 14 nov. 1989; ștampila poștei din Capitală, 16 nov.; am ajuns în posesia ei după... o lună și jumătate. Unde se va fi poticnit, nu e greu de bănuat. Sosirea acestei epistole coincide cu invitația statornic prietenească a „României literare” de a face publică istoria unei cărți. Îi spuneam, între noi, D.S.R. O proiectasem și o coordonasem împreună cu Marian Papahagi și Aurel Sasu, coalizîndu-ne, într-o deplină armonie colegială, peste 60 de colaboratori, foarte mulți tîneri, critici și istorici literari din Cluj, București, Iași, Timișoara, Sibiu, Tg. Mureș, Oradea. *Dictionar* despre care mediile scriitoricești știu (publicul larg mai puțin) cite ceva, între altele că el a fost interzis și dat la topit din ordinul lui Mihai Dulea, atunci satrapul frenetic al literelor române. Dar, așa cum s-a întîmplat la scară mare, ne-am înșela să credem că acel odios funcționar cocoțat în Casa Științei și socotind cultura română ca o moșie proprie, ar fi fost singurul vinovat de distrugerea unei opere de importanță *Dictionarului* (și care n-a fost, de altfel, singura carte nimicită în acești ani!). S-a țesut, în sprijinul lui Dulea, o întreagă rețea de complicități, în care se amestecau (deloc dezinteresat) incompetența, prostia, indolența, cinismul, răfuiala personală, lășitatea, ipocrizia, invidia, și cite altele poate! De-a lungul anilor, le-am urmărit cu revoltă și durere, dar citeodată și cu detașare de moralist, într-o puzderie de note pe care sper să le pot încredința cit de curînd tiparului, așa cum le-am însemnat între 1978—1987 într-un „jurnal” *sui-generis* al *Dictionarului*, un adevărat coșmar. Im-

preună cu piesele oficiale și oficioase, a-cele pagini vor constitui într-o zi (sperăm) dosarul anexat cărții, la apariție.

Istoricul *Dictionarului* începe, de fapt, în 1975, cînd am pus bazele primei forme, restrînse în formula Editurii științifice și enciclopedice la *111 Scriitori români*, inaugurînd o colecție lexicografică reprezentativă pentru diverse literaturi (latină, franceză, rusă, engleză ș.a.). Un început, pe un teren unde nu aveam nici o tradiție încă. Cartea a apărut, e adevărat, în 1978, dar modificată: sigla însăși dispăruse, nefiind aprobată de semidocții din Comisia ideologică a C.C., speriați ca de o cifră secretă, cabalistică. Suprimîndu-se convenția editorială (numărul o sută unsprezece scriitori era doar simbolul benign al unei colecții), ne expuneam aleatoriu. Am și fost imediat obligați să amplificăm cifra inițial convenită, prin includerea altor și altor nume, mai ales din perioada contemporană, fără a putea în cele din urmă nici justifica opțiunile, nici mulțumi toate velleitățile. În *Prefață*, am încercat să dăm o explicație a acestei prime selecții, începutul pentru o lucrare de pionierat ce urma să fie mereu amplificată, pînă la un ideal *dictionar-tezaur*, în stare să înregistreze toate prezențele din literatura română, indiferent de valoare. În toiul unei campanii de presă regizate de fostul director al direcției literare din C.C.E.S., poet ermetic în piele de aparatcic, supărat că nu fusese inclus în carte, s-a creat începutul unei atmosfere tulburi, de rău augur pentru viitorul colectivului nostru. Depășînd reaua-credință și alte dificultăți, am trecut totuși la faza imediat următoare, a unei versiuni mult amplificate (o mie cinci sute de scriitori incluși), refăcînd echipa de colaboratori și remaniînd normele de redactare. D.S.R. urma să fie o lucrare nouă, de mari proporții, scrisă cu competență și liberă de servituți. E posibil ca

tocmai această liberă asociere (peste 60 de colaboratori) în afara oricărei tutele instituționalizate, oficiale, fără nici o finanțare (nici măcar din partea Editurii, care a refuzat să achite fie și costul dactilografierii miilor de pagini!) să fi trezit la început suspiciunea, mai apoi șicanele, opoziția și refuzul fățîș al unor „foruri” mai mult sau mai puțin oculte. Istoria D.S.R. se va vedea în linii mari din textul ce urmează, nu vreau să anticipez și nici să repet unele aspecte. Dar, dincolo de ceea ce se putea roști în 1987 pe baza unor fapte de netăgăduit, rămîne tangajul continuu în care am respirat, între promisiuni mincinoase și dispoziții secrete, referate-delațiuni și bună-voinți ipocrite etc., etc.; acea plasă insidioasă și confuză în care ani de-a rîndul, simțîndu-i ostilitatea și impresurarea, dar fără a pricepe de unde vine și cine o manipulează, am fost siliți să sperăm totuși.

În 1988, într-un interviu pentru revista „Steaua”, interlocutorul meu strecura o benignă aluzie la situația *Dictionarului* nostru. Îi răspundeam și eu în același blestemat limbaj esopic: „Știi povestea naufragiului vasului *Titanic*, modern, bine echipat, bine utilitat, confortabil și util, nu-i așa? S-au imbarcat pe el sumedenie de oameni optimiști. Coliziunea cu un aisberg l-a scufundat rapid. *VIRFUL MONSTRULUI DE GHEAȚĂ SE CUNOAȘTE: NU ȘI CELE DOUĂ TREIMI SUBACVATICE*”. Fraza subliniată de mine a fost suprimată încă din redacție, de către delicatul poet redactor-sef, speriat că așa face aluzie la Ceaușescu însuși! (Iar eu, mai modest, mă refeream doar la Dulea!). Întregul text a fost mai apoi scos din pagină de cenzorul revistei, mascat (căci „cenzura” nu exista, vezi-doamne) sub numele idilic-conspirativ de „lector Poiană”. E doar unul din zecile de exemple pe care le-aș putea evoca Marian Papahagi, Aurel Sasu, dar și

SUBSEMNAȚII, prof. univ. dr. Mircea Zăciu, asist. univ. dr. Marian Papahagi, cercetător șt. principal dr. Aurel Sasu, membri titulari ai Uniunii Scriitorilor, coordonatorii *Dictionarului Scriitorilor Români*, ne luăm îngăduința să prezentăm forurilor în drept situația în care ne găsim la cinci ani de la predarea către Editura Științifică și Enciclopedică a lucrării noastre. Cartea, pregătită pentru tipar, culeasă cu primul ei volum, nu a apărut nici pînă astăzi, în ciuda faptului că a figurat în planul Secretariatului C.C. al P.C.R. și, bineînțeles, în planul aprobat al Editurii sus-amintite, și în ciuda aprobărilor de tipărire eliberate ca urmare a mai multor referate aflătoare astăzi în posesia C.C.E.S. Intervențiilor noastre repetate, sub forma unor memorii adresate C.C. al P.C.R., C.C.E.S. și Uniunii Scriitorilor nu li s-a dat nici un răspuns; în urma unei audiențe la secția de resort a C.C. am primit în cele din urmă (la 9 VIII 1986) mai multe asigurări referitoare la reunirea Comisiei editoriale care ar urma să analizeze întreaga chestiune. Cum am trecut șase luni de la data cînd ar fi trebuit să se convoace respectiva ședință a Comisiei, și cum amînarea pare a fi reușit să transforme o stare ce părea numai provizorie, în una definitivă, revenim acum cu acest *Pro memoria* pentru a reaminti celor în drept ce este *Dictionarul* respectiv, cantitatea de muncă încorporată în el, semnificația pe care ar fi avut-o tipărirea lui.

Trebuie să spunem din capul locului că nu mai nutrim nici o speranță cu privire la publicarea lucrării noastre: munca depusă cu totală onestitate ne-a fost tratată cu o revoltătoare nepăsare, aprobările oficiale existente au fost practic călcate în picioare, deci legea însăși, sub care stăm toți, a fost încălcată, dar în ciuda acestui fapt nimeni nu găsește timp pentru a controla adevărul spuselor noastre și pentru a lua o decizie ce n-ar veni doar în favoarea unor autori lezați în munca și demnitatea lor, ci chiar în favoarea culturii române, pe care, ca dascăli, cercetători și scriitori simțim datoria morală imperioasă să o slujim. Vom reaminti succint faptele, așa cum s-au înșirat ele în timp, într-o ultimă încercare de a clarifica lucrurile, de a împiedica să fie comise mai departe aceleași greșeli, de a pleda nu cauza noastră în primul rînd, ci chiar cauza culturii cărăreia îi aparținem — și aceasta, pentru că atunci cînd o lucrare de amploare și importanța celei alcătuite de noi este omorîtă în mod arbitrar, așa cum s-a întîmplat cu *Dictionarul Scriitorilor Români*, însăși cauza culturii este pusă în discuție.

Iată așadar faptele; le expunem în forma cea mai succintă cu putință. Se știe că orice cultură, orice literatură are nevoie de lucrări cu caracter istoric și enciclopedic care să-i surprindă amploarea și varietatea, să-i pledeze existența și valoarea în context internațional. Acest gen de lucrări reflectă stadiul dezvoltării unei culturi, dinamica ei la un moment dat, fiind totodată și o sursă de informare complexă. Nu ne poate fi indiferent

chipul cu care ne înfățișăm în lume, cu atît mai mult cu cît marile lucrări lexicografice străine fie nu menționează sau menționează insuficient literatura română, fie prezintă deformat sau în formule nereprezentative marile nume ale spiritualității noastre. Plecînd de la acest adevăr, ca și de la faptul că *dictionarele* de scriitori sînt ca și inexistente la noi, am elaborat între 1975—1977 și am publicat în 1978 un prim *dictionar de Scriitori Români*, cerut de Editura Științifică și Enciclopedică, o lucrare elaborată după *normele formulate de aceasta editură* — organismul competent în inițierea și tipărirea acestui gen de lucrări la noi. Cartea, în tiraj de 85 000 exemplare, s-a epuizat într-un timp record, demonstrînd și prin aceasta — dacă mai era nevoie — necesitatea resimțită pentru asemenea cărți, de publicul cel mai variat, de la elevi, profesori, studenți, librari și pînă la cititorul obișnuit, dornic să se instruiască.

Realizaserăm deci, cu mijloace puține, un colectiv ce se perfecționase într-un gen de lucrări lipsit de precedente la noi; realizaserăm, cu forțe proprii, prin autodotare, cum se spune, și instrumentele adiacente de lucru: un fișier aproape exhaustiv și o arhivă de date foarte prețioase pentru alcătuirea cărora am cheltuit mai mulți ani de muncă, aceasta presupunînd chestionarea tuturor scriitorilor în viață, a rudelor celor dispăruți, cercetări de arhivă etc., într-un cuvînt, cheltuieli de timp, energie și bani pe care le-am făcut cu dăruire și chiar cu entuziasm, încălziți la ideea că vom realiza o operă însemnată. Altfel spus, trei oameni, care puteau publica oricînd cărțile lor proprii, au sacrificat timp și energie pentru o idee pe care o credem și astăzi generoasă. Am făcut chiar mai mult decît atît: am format și instruit un colectiv de 60 de specialiști din toate generațiile, nume de prestigiu dar și tineri cercetători din întreaga țară, și aceasta fără să cheltuim un ban din fonduri publice, totul exclusiv prin forțe proprii.

Intenția noastră era ca, în etape relativ scurte, să dăm culturii noastre marile *dictionar-tezaur* al scriitorilor români, cuprinzînd forțele creatoare actuale dar și marile sau micile nume ale trecutului. Am estimat la circa 4 000 de articole această operă, iar pentru etapa intermediară a muncii noastre (după apariția cărții din 1978, cu 130 articole), ne-am fixat la 1 500 nume (articole). Cartea a fost discutată pe parcurs cu conducerea Editurii Științifice și Enciclopedice, care și-a dat avizul atît asupra structurii, glosarului și categoriilor, cît și a dimensiunilor globale, incluzînd-o în planul ei de apariție. A fost, ca atare, anchetată, s-a fixat tirajul ei la 35 000 exemplare, urmînd să aducă Editurii un beneficiu de 10 milioane lei. Treceam peste regimul accelerat al muncii noastre, peste complicațiile rezultate din simpla coordonare a unui colectiv răspîndit în toată țara și care trebuia să lucreze unitar, peste multele și măruntele dificultăți, financiare și birocratice, peste greutățile documentării etc. În acest ultim capitol, e bine să se știe că ne lipsesc sursele de informare,

cele de cercetare biografică și bibliografică sînt imperfecte, cînd nu sînt chiar haotice, dispersate, nesigure. Treceam și peste volumul imens de muncă încorporată în cel mai restrîns articol (el presupunînd uneori lectura a sute de pagini, precum și o riguroasă disciplinare pentru a lucra după un model unitar, norme fixe etc.). Munca de redactare a durat circa patru ani (1978—1982). La sfîrșitul anului 1982 cei trei coordonatori au primit materialul și a început o etapă istovitoare dar necesară: verificarea pas cu pas a informației tuturor articolelor și bibliografiei, unificarea stilului ș.a. S-au unificat de asemenea toate părțile unificabile ale articolelor (secțiunea primară, biografică; secțiunea a treia, bibliografică) în funcție de aceleași criterii. Am corectat, completat sau returnat spre refacere articolele critice. Precizăm că un articol se întinde între 1,5 p. și 15 p. dactilo și că fiecare volum al *Dictionarului* (I, A—L; II, M—Z) cuprinde 2 700 p. dactilografiate. A urmat citirea, avizarea, returnarea pentru refacere a materialelor în urma lecturilor multiple efectuate de către Editură (patru redactori specializați, un redactor-sef și directorul Editurii au citit cartea în etape succesive și au formulat observații de detaliu). Am refăcut de fiecare dată, am îndreptat tot ce era de îndreptat, am considerat orice sugestie critică drept un ajutor. Aducerea la zi a informației pînă la 31 dec. 1982 a presupus un uriaș volum de muncă din partea noastră și necesita ritmuri de lucru rapide, astfel ca, la apariție, cartea să nu prezinte un decalaj mai mare de un an, maximum doi, în informația biobibliografică. Immediat după predarea vol. I, am trecut la unificarea — conform metodelor amintite — a volumului II. În paralel, Editura citea cartea, ea a fost citită și de un referent al C.C.E.S., care a formulat la rîndul său o seamă de observații, îndreptate și ele de către coordonatori, autori și redactori. *Dictionarul* se afla așadar, cu primul său volum, gata pregătit să intre în tipar încă din primele luni ale lui 1984. Cu toate acestea, nimeni nu vroia să-și ia răspunderea semnării finale pentru începerea lucrului tipografic. Ni s-a spus chiar că ar exista, la un nivel superior, o rezervă cu privire la oportunitatea unui asemenea tip de carte. În aceste împrejurări, am cerut o audiență, în mai 1984, tov. I. Tr. Ștefănescu, atunci vicepreședinte al C.C.E.S., expunîndu-i situația. Am primit asigurări că, împotriva oricăror retineri sau aprehensiuni, conducerea C.C.E.S. dorește să editeze lucrarea noastră în cel mai scurt timp, cu condiția apariției concomitente a celor două volume, indicație cu care ne-am exprimat deplinul acord. Totodată,

a opinat ca vol. I să fie dat unui referent extern, indicat în persoana lui I. Brad. Neavînd, principal, nici o obiecție ca lucrarea să fie citită de către orice coleg de breaslă (chiar dacă, în ocurență, nu era vorba de un istoric sau critic literar familiarizat cu metodologiile și tehnica de analiză estetică, nemaivorbînd de riscul unei optici prin definiție subiective), am acceptat soluția adoptată de fostul vicepreședinte al C.C.E.S. În iunie 1984, tov. I. Brad a înaintat C.C.E.S. referatul său, cu obiectii de fond și detalii — multe neîntemeiate — preluate imediat de Direcția literară din C.C.E.S. (tov. Elena Doxănescu). În urma analizei din cadrul Direcției literare, în prezența noastră (coordonatori) și a Editurii, am scmnat, la 11 iulie 1984 o *Notă* cu privire la ultimele modificări aduse: DSR, notă aflată (sperăm) și ea la dosarul lucrării. La 14 iulie același an, prof. M. Zăciu a ținut însă să prezinte vicepreședintelui C.C.E.S. o întîmpinare, arătîndu-și dezacordul cu modul în care s-au formulat obiecțiile referentului (preluate și de Direcția literară), multe dintre ele vîdînd nu doar o falsă optică axiologică, dar și flagrante lacune de informație istorico-literară. Vicepreședintele de atunci al C.C.E.S. a returnat *Dictionarul*, spre o nouă lectură, directorului Editurii, M. Măciu. Pînă în toamna aceluiași an, situația cărții a continuat să fie incertă, Editura și Direcția literară refuzînd să decidă intrarea în tipar, cu toate că *Nota* finală din 11 iulie conchidea limpede acest lucru. La plenara din nov. 1984 a Consiliului Uniunii Scriitorilor, M. Zăciu a semnalat situația paradoxală în care lucrul la *Dictionar* a fost suspendat fără explicații. Abia atunci, în urma indicației exprese date de tov. secretar Petru Enache, volumul I a intrat la cules, la finele anului 1984, iar Editura a început lectura volumului II. În prima jumătate a anului 1985, vol. II a fost perfectat cu Editura, care și-a dat avizul favorabil, urmînd să-l înainteze spre lectură Direcției de resort din C.C.E.S. Paralel, s-a efectuat corectura I și a II-a din primul volum, în condiții de lucru rapide, cu șanse de a apare la finele lui 1985 și, concomitent, cu aceea de a intra la cules cu vol. II. Nici unul din aceste dezederate nu s-a realizat însă. După citeva luni, în care tipografia continua să tragă corectura a II-a, dar în condițiile unei rezerve echivoce manifestată de Editură și Direcția literară din C.C.E.S., am aflat că lucrarea nu mai figura în plan. La începutul lui 1986 apoi, s-a impus Editurii să ceară ea însăși „casarea” *Dictionarului* și distrugerea zăului în tipografie.

Pro

Scriitorilor Români

alți colaboratori ai D.S.R. ar putea nara încă multe altele, toate convergând către suprimarea amintirii chiar a cărții, după topirea ei fizică, în cel mai bun stil orwellian.

IINTR-O naivă pornire de autoapărare a drepturilor noastre, sprijinindu-ne pe legi și prevederi constituționale (călcate în picioare chiar de către cei ce le promulgaseră), ne-am adresat între 1983—1988, în repetate rânduri, Uniunii Scriitorilor, președintelui ei, un coleg, credeam copilărește, dar și conducerei Consiliului culturii (la îndemnul Editurii, care se temea că „sărim” peste ierarhii), dar și secției de propagandă a C.C. De la ghișeul acestui ultim for am primit ca amintire cite un cartonaș galben cu numerele de înregistrare : 5 180, 588, 2 229, 3 738, 1 225 și 1 226, 3 758 (din 1985 până în 1988), lozurile unei sinistre loterii la care câștigul era totdeauna al Puterii cinice. La întâmpinările și memoriile depuse, n-am primit vreodată confirmare a citirii lor, necum vreun răspuns. Dintre situațiile kafkieni în care ne aflam o pomenesc doar pe aceea de la ultimul Consiliu de conducere a Uniunii Scriitorilor, din 25 iulie 1986 (după care acest organism a fost practic pus sub interdicție). După ce am făcut, încă o dată, istoria cărții noastre, spuncam spre sfârșitul intervenției mele :

„Am încercat (...) să înzestram cultura românească cu un instrument de sinteză necesar și firesc într-o lume civilizată, ținând seama că, din nefericire, noi nu avem decât o lucrare similară, oprită la nivelul anului 1900, și o altă lucrare, subiectivă, asupra perioadei actuale, oprită și ea la nivelul deceniului trecut și iese din circulație. Avem în schimb doar scriitorii români elaborat la mână ; un altul, gata de apariție, la po-

lonezi ; un altul, în lucru la Budapesta ! Am fi dorit să nu ne facă alții portretul spiritual, ci să ne prezentăm noi înșine lumii cu valorile și reliefurile noastre proprii ; să nu ne fie rușine, da, rușine, că la finele secolului XX nu avem încă o asemenea lucrare lexicografică de care toate țările mici din jur sau mai îndepărtate se bucură de mult ! Aceasta e, așadar, „culpa” noastră ! (...) Cerem acum cu o ultimă încercare, pe care nu mă sfiesc s-o numesc disperată, reluarea procesului de tipărire a cărții, reluarea lucrului la întreaga lucrare. Cerem sprijinul Uniunii, care e cea dintâi și direct interesată în apariția unei cărți de asemenea factură ! Pentru aceasta, am formulat încă din martie a.c. o scrisoare către conducerea uniunii noastre, în speranța tinerii sedinței de Consiliu în aprilie, cum se promisese. Cum acea sedință n-a mai avut loc și acum, în răstimp, situația Dicționarului s-a agravat, ajungându-se la măsurile extreme de casare etc., am revenit cu o nouă scrisoare în iunie a.c. către conducerea operativă, încercând să-i arăt răspunderea efectivă ce-și asumă față de viitorime prin neapariția lucrării noastre. Am predat aceste două texte tov. președinte D.R. Popescu. După toate prin care am trecut, nu am decît sentimentul sceptic al unei triste neînțelegeri. Nu mai pot spera, așa cum mai speram în sedința din noiembrie 1984, că vorbele mele vor ajunge unde trebuie și vor fi receptate corect. Am spus-o și atunci, o repet : nu pledez cauza unei cărți proprii, ci o cauză generală, a întregii obști scriitoricești și a culturii naționale. Dosarul, istoricul acestei cărți tot va ajunge o dată la cunoștința opiniei publice. Ar fi preferabil însă să ajungă în circulația publică și sub ochii cititorului român în primul rând cartea însăși.

Rămân dator în încheiere un cuvînt

tov. Dulea. În ultimul an am fost adesea sfătuit de unii colegi să cer lămuriri direct tov. Dulea, să cer o audiență la dsa. Lucru pe care, recunosc, l-am refuzat cu glas înalt. Și iată pentru ce : nu vreau să apar în postura unui solicitant în fața celui ce a luat toate măsurile represive împotriva mea și a muncii mele. Eu nu solicit, eu protestez, pretind un drept elemental al culturii române, în totalitatea ei, la o respirație liberă de redogmatizare și presiuni birocratice absurde. Cred în principiile democratismului socialist, dar ele implică un respect crescut al funcționarilor acestuia pentru cel ce produce. În locul respectului, m-am izbit însă de un imens dispreț și de un act de barbarie anticulturală și antipatriotică : suprimarea colecției „Restituiri” de la „Dacia”, pe care am condus-o din 1972 pînă la nr. 80 ; suprimarea muncii Dicționarului, care ne-a costat alți zece ani de eforturi, de muncă dezinteresată și complet nemunerată ! Cui folosesc aceste decizii de o barbarie, repet, intolerabilă pentru conștiința unui om care timp de peste 30 de ani a muncit în slujba scrisului românesc, o învățămîntului și educației românești ? Care prin cărțile și edițiile și tot ce a făcut în slujba acestei culturi a demonstrat, sper, credința și probitatea sa ! Drs., tov. Dulea, puteți să mă distrugeți pe mine ca persoană, psihic și chiar fizic. Ați încercat de altfel, deși fără succes deocamdată, să-mi opriți dreptul de semnătură (episodul cărții centenare despre Liviu Rebreanu, seria „Restituiri” ș.a. vi le-aș putea reaminti). Fiți însă încredințați că oricite cărți ați opri, oricîți scriitori ați ciunt și mutila — nu puteți distruge literatura română, toate cărțile noastre și pe toți cei ce le scriem ! Vitalitatea acestei literaturi e inimaginabilă și imprezicibilă, spre fericirea ace-

tui neam ! Ea s-a ridicat cu capul sus din toate impasurile și crizele, naturale sau artificiale create, din toate capcanele și nefericirile. Această vitalitate ea o probează și azi și o va demonstra și mâine !, salvînd-o, fiți convins, de toți Reznicek fabricați sau inventați, care și-ar fi pus în cap s-o oropsească !”

(Notă : Reznicek e numele unui personaj din proza lui Radu Cosașu, vizîndu-l pe I. Chișinevski și, generic, pe orice satrap literar-politic de după 1948).

Adeziunea la acest text rostit în plenum Consiliului din iulie 1986 (repet, ultimul care s-a mai putut întruni), s-a manifestat prin aplauzele celor peste 90 de colegi, cu mici excepții, ușor de bănuț. Între ele totuși și un elegiac editor-poet deprins să umble cu foarfeca prin versurile mai tinerilor colegi, sub pretext că-l „salvează”. El a mărturisit public (tot atunci) că refuză soluția incitării la o escaladare violentă a situației. Și s-a dus la foarfeca lui. Oricum, prezidiul a tăcut, Dulea a tăcut, explicații pentru „soluția finală” aplicată Dicționarului tot n-am primit. O audiență obținută în extremis, la un nivel intermediar, s-a soldat cu vagi promisiuni mincinoase. La șase luni după, în februarie 1987, am decis să redactăm un text-sinteză, intitulat *Pro memoria* tocmai fiindcă eram convinși că nu va avea ecou imediat — cum nici precedentele nu avuseseră — dar destinîndu-l viitorului. Voiam să lăsăm mărturie comună, unitară a întregului caz. Acel viitor a venit.

Mulțumind „României literare” că s-a oferit ea, din proprie inițiativă, să găzduiască depozitia noastră, nu pot încheia altfel decît cu reflecția lui Camus : „Din adîncul tăcerii mele, voi protesta pînă la capăt”.

Mircea Zăciu

memoria

Am început așadar demersurile pentru deblocarea lucrării, a cărei oprire a coincis cu venirea la conducerea C.C.E.S. a tov. Mihai Dulea, în funcția de vicepreședinte. Măsurile sale — ce nu ne-au fost notificate în nici un fel — au fost, în fapt, următoarele :

- oprirea lucrului în tipografie ;
- neacceptarea spre lectură a vol. II la nivelul Direcției literare din C.C.E.S. (după ce vol. II trecuse de nivelul Editurii și fusese avizat de aceasta) ;
- refuzul sistematic de a ne informa asupra motivelor care au dus la aceste măsuri ;
- neincluderea cărții în planul pe 1985 (după ce figurase în planurile aprobate pe 1983 și 1984).

Între timp, eram informați că tipografia trimitea, încă din prima jumătate a anului 1985, la București, mai multe exemplare din paginile de corectură ale volumului I, cerute spre lectură, avizare și para-avizare, probabil : rezultatul practice al acestei difuzări ce încălca și ștircea drepturile noastre de autori, a fost că pe seama lucrării au început să circule felurite zvonuri, alimentate, unele, de eternele fricțiuni dintre scriitori, de birfe și de manipulări interesate ale informației. Este plauzibil să credem că pe baza acestor zvonuri de tot soiul s-au scris (poate s-au chiar cerut) materiale care se opuneau lucrării. Iată o practică lipsită de precedent : o carte avizată de foruri responsabile, precum Editura și C.C.E.S. ajunge să fie periclitată pe bază de zvonuri declanșate prin manipularea legală sau paralegală, a copiilor după paginile de corectură. Vrem să precizăm că nu considerăm cartea noastră perfectă ; orice început e greu, el conține inerente imperfecțiuni. Dar aceste eventuale defecte trebuiau să fie indicate prin procesul deschis și democratic al analizei înscrise în presă, după apariție, de către critica de specialitate, odată admis faptul — de către foruri perfect competente — că lucrarea este, în ansamblul ei, demnă să vadă lumina tiparului !

Prin măsurile sale inexplicabile, tov. Dulea a alimentat piața zvonurilor, a făcut ca munca noastră de un deceniu să fie practic aruncată la guno, a aruncat pe apa simbelei sute de mii de lei înșești deja în procesul tipografic. Nu să nu mai spunem nimic despre problemele morale și materiale pe care le-a adus nouă, coordonatori și autori. Căci, e bine să precizăm, noi am operat în permanență cu convingerea că întregul nostru efort este în slujba instituțiilor oficiale, pa-

tronați de ele ; pe această bază am angajat munca a 60 de colaboratori, pe această bază ne-am permis să cerem fiecăruia din ei citeva zeci de pagini condensînd luni și ani de lucru intelectual efectiv.

Am încercat deci să arătăm forurilor în drept următoarele : a). că am lucrat mereu la solicitarea Editurii, în legătură cu ea, sub controlul ei, după planuri concordate cu ea ;

b). că am efectuat toate modificările cerute de forurile de aviz și am alcătuit procese verbale ale acestor modificări ;

c). că lucrarea nu poate fi predată în tipografie decît după avizarea ei, că această avizare a fost un proces laborios și temeinic, prin nimic superficial, și că deci retragerea avizelor date de un for de importanță C.C.E.S. nu putea fi făcută numai pentru că o schimbare intervenise în conducerea respectivului organ de stat, că ea trebuia să fie motivată de intervenția unor factori principal noi ;

d). că neînterzicînd nimic de natură să schimbe avizul inițial, oprirea lucrării este abuzivă ;

e). că volumul al doilea, predat C.C.E.S. spre avizare, a fost respins practic de către acest organ fără ca paginile sale să fi fost măcar răsfoite.

În situația de mai sus, am adresat în repetate rânduri memorii Uniunii Scriitorilor : în iulie 1985, în martie 1986, în iulie 1986 — toate rămase fără nici un răspuns ; de asemenea, ne-am adresat cu memorii explicative C.C. al P.C.R. (Secția de Propagandă) la 23 septembrie 1985, la 30 ianuarie 1986, la 8 aprilie 1986, la 11 iunie 1986, și la 20 februarie 1987, de asemenea fără să primim vreun răspuns.

Am rupt această tăcere prin intervenția prof. Mircea Zăciu la Plenara Consiliului de Conducere al Uniunii Scriitorilor din 25 iulie 1986. Tov. M. Dulea, atunci de față, a susținut, într-o întrerupere a intervenției vorbitorului, că C.C.E.S. citise și al doilea volum. Or, așa cum am precizat, al doilea volum al Dicționarului fusese retras de noi din Editură încă din 1985, după ce aflasem că Direcția literară a C.C.E.S. refuză să-l primească spre lectură ; el se afla într-un singur exemplar dactilografiat și cîoplit după acest volum nu existau nici în posesia Editurii, nici a C.C.E.S. Tov. M. Dulea a fost pus astfel în flagrantă contradicție cu propria sa afirmație și de altfel, în finalul sedinței sus-amintite, în cadrul intervenției sale, nu a mai dat nici o lămurire cu privire la cazul Dicționa-

rului Scriitorilor Români, cu atât mai puțin la motivele ce au determinat oprirea acestei cărți.

Totuși, în urma intervenției din Plenara Consiliului Uniunii Scriitorilor, tov. Florea Ghiță, adjunct de șef de secție la C.C. al P.C.R., prezent la sedință, s-a dovedit receptiv la cele expuse. Astfel, în data de 9 august 1986 am fost primiți într-o audiență de către dînsul, cu care prietel i-am prezentat pe larg cele menționate și în memoriile noastre precedente. La capătul întrevederii, ni s-a promis că se va reuni Comisia Editorială, care va discuta — în septembrie 1986 — litigiul nostru cu Editura. Am arătat atunci :

a). că nu e vorba de nici un „litigiu”, de vreme ce nici un motiv nu ne-a fost adus la cunoștință pentru a explica și motiva oprirea Dicționarului și nici un contraargument nu a fost produs în raport cu toate întîmpinările noastre ;

b). că, deci, cu atât mai puțin se poate vorbi de un conflict cu Editura, care — după știința noastră — a făcut de fiecare dată corp comun cu coordonatorii și autorii lucrării și care era parte în cauză prin însuși faptul că ea însăși comandase Dicționarul, furnizase normele de lucru (perfecționare de noi), controlase întreg procesul de alcătuire a cărții, de la faza întocmirii glosarului — lista de nume de autori cuprinși în Dicționar — și pînă la repetatele revizui, modificări și îndreptări, inclusiv semnătura de intrare în tipar ;

c). că C.C.E.S., neexplicînd motivul înțezirii cărții, se pune în contradicție cu sine, de vreme ce într-un moment prealabil și-a dat avizul de tipărire pentru ca apoi, în 1985, să-l retragă, fără să fi intervenit cauze obiective noi ; că deci avem de-a face cu un capriciu sau cu un abuz datorat unor cauze cu totul subiective și coincizînd cu schimbarea vicepreședintelui C.C.E.S.

În orice caz, în audiența amintită, subliniînd toate aceste contradicții din activitatea C.C.E.S., ne-am arătat de acord cu convocarea respectivei Comisii Editoriale, cu precizarea că, în actualul stadiu al lucrării, rolul Comisiei nu poate fi decît acela de a se pronunța principal asupra publicabilității sau nepublicabilității Dicționarului, discuțiile de amănunt (critice, tehnice, documentare etc.) revenînd în exclusivitate presei de specialitate și publicului cititor, după apariție.

Menționăm că întrunirea Comisiei Editoriale, promisă pentru toamna lui 1986, nu a mai avut loc. Nu am primit nici un răspuns la scrisoarea noastră din ianuarie 1987 cu privire la aceeași problemă. Vom face deci un mic bilanț :

La capătul a zece ani de muncă, în care am lăsat la o parte proiecte personale, am investit energie și bani, o forță de muncă de nerecuperat, cartea noastră, necesară culturii române, o carte lucrată cinstit, cu dragoste pentru literatura pe care sintem chemați să o slujim, este distrusă prin voința — lipsită de orice explicație rațională — a unui singur om și prin inerția de care dau dovadă forurile în drept spre a lămurii situația. Afirmăm

aici, în modul cel mai răspicat, că răspunderea pentru neapariția Dicționarului nostru cade asupra celor care l-au oprit. În ce ne privește, am făcut tot ce ne-a stat în putință pentru a-l realiza și tipări. Să mai adăugăm, în încheiere, consecințele practice ale demersurilor noastre :

1). Prof. Mircea Zăciu i s-a luat conducerea seriei „Restituiri” a Editurii Dacia, inițiată și coordonată de el, în mod gratuit, timp de cincisprezece ani. Seria, menită să repună în circulație texte inedite, ignorate sau mai puțin cunoscute ale unor scriitori români din trecut, îmbogățind astfel patrimoniul literar românesc și jucînd un rol major în contextul istoric al Transilvaniei, aici la Cluj, a fost suprimată fără nici o explicație.

2). Cărțile (aflate în planurile editoriale ale Editurilor Minerva, Eminescu, Univers) ale lui Marian Papahagi și Aurel Sasu au fost scoase din planuri și ne-reprogramate, tot fără nici o explicație.

3). Alte șicane mărunte ne-au fost făcute : radierea de pe liste de participare la colocvii și simpozioane literare, omisiunea expresă a numelor în citeva im-prejurări cu caracter public etc.

Cu alte cuvinte, faptul de a fi uzat de dreptul de petiționare garantat de Constituția R.S.R. și de dreptul oricărui membru de partid de a se adresa, cu orice problemă, organelor sale de conducere a fost și el sancționat.

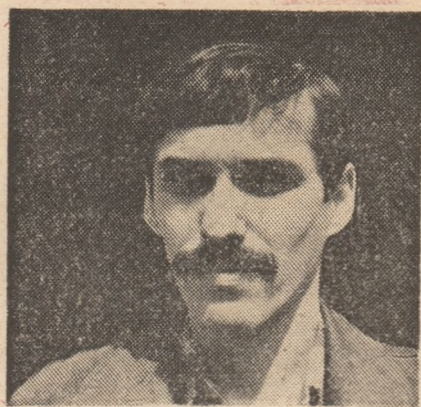
Așa cum am spus și la începutul acestui material, rîndurile noastre au doar rostul de a aminti, din nou, tot ceea ce am întreprins și de a ne pleda pentru ultima oară cauza. Credem ferm că am fost grav lezați, moral și material, prin neîmpărțirea cărții. Lucrînd la solicitarea Editurii Științifice și Enciclopedice, ne-am încrezut, practic în garanția unei instituții de stat : ca atare am investit, imprudent, o muncă pe care astăzi nimeni nu ne-o mai plătește. În plus, se iau împotriva noastră măsuri administrative de felul celor ce au fost abolite, odată pentru totdeauna, în practica vieții culturale din țara noastră după al IX-lea Congres al P.C.R. În fine, exemplarele necontrolate din primul volum al Dicționarului circulă prin birouri și sertare, sînt folosite în mod ilegal, cu total dispreț pentru dreptul de autor juridicește implicat, ceea ce aduce un grav prejudiciu moral și profesional tuturor autorilor și coordonatorilor.

Mai credem și acum că singura remedi-e a mării injustiții comise în ce ne privește rămîne publicarea neîntîrziată a cărții, așa cum a fost ea aprobată de forurile competente, în anul 1984.

M. Zăciu
Marian Papahagi
Aurel Sasu

Cluj, 20 febr. 1987

Notă : Acest material este destinat următoarelor foruri : Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Consiliul Culturii și Educației Socialiste, Uniunii Scriitorilor din R.S.R. și Academiei Republicii Socialiste România.

Mircea CĂRTĂRESCU

LEVANTUL

(fragmente)

S-o lăsăm dară să pice. Estimp Zoe să certa
În politică naltă cu Manoli, ce privea
Arhipelul din nacelă.

— Bun, să pui că îl răpim
Pă vampirul cel dă vodă. Și apoi ?

— Il omorim,
Răzbunind astfel chinul neamului prea
obidit.

— Și apoi ? urmasa Zoe cugetarea neclintit.
— Apoi secolul de aur de la sine a veni,
Scutura-se vor rumânii dă violențe tiranii
Și avea-se vor ca frații, numai noi dă noi în
țeară,

Națiunea va remine, ce e venetic să peară.
Genia care veghează colo sus în nori românii
Le va da țaria vinei, le va da mireasma pinii,
Va-nflori liber-schimbismul, școalele să vor
dăschide

Și beserici să vor face, cu sfinți mindri în
firide,

Oh, va fi ca-n raiu ! Unde nu mai am eu șapte
vieți

Să-mi văz visul meu cu ochii, tăbăcari și
precupeți,

Dascăli și țerani în hore să-nfrățescă a lor
rinduri,

Să zimbească fiecare cind se duce-n patru
scinduri,

Căci trăind a fost ferice și ferice va muri.
— Pin-aici sunt bune toate. Însă cine va
cirmi ?

Căci corabia, să știe, tocma-n fundul
mării cade

Dă nu este un mai-mare preste funii
și năvoade.

Machiavel, ce Guicciardini il urmează
și-l domoale,

Pre un Principe il pune-n fruntea obștii.
El morale

Ginduri n-are, ci-și frământă mintea
cum să fie bine

Pentru Patrie. Nu-i pasă nici de mine,
nici de tine.

Vrei să punem pre un princip luminat
la țeară-n frunte ?

— Nici gindesc ! Eu voi poporul să să facă
luntre-punte

Singur să să cirmuiască, toți ca unul
la putere,

Fiecare să își spuie-n libertate a sa vrere.
Să domnească cite unul, nu-i chip altfel,

Să nu guste a puterii fără de măsură vin
dar puțin,

Ce te-mbată și te face ca cu zeii
să te-șameni,

Să socoți ca pre furnice subt papuc pre
ceilalți oameni.

Da, gindesc că ar fi bine să să schimbe
an dă an

Un boiar c-un negustoriu, un uvrer
cu un țeran,

Cel mai bun din starea sieși, electat
dă-ntreaga obște,

Dar nu principe să fie (vodă-i zice indeobște)
Ci umilul slujitoriu al poporului întreg.

Soțietatea ca un stupu dă albine o-nțeleg.
Să nu aive nici palaturi și nici
cabaniță-n spete,

Să nu bată cu topuzul, nici ferman
și nici decrete,

Nici năpăști să nu arunce pre spinare
de rumân.

El sfătuit să fie, ca un tată, un frățin
Ce să-l vază toți la munca cimpului

minindu-și boii,

Iară nu-n saraiuri mindre, laolaltă cu ciocoi
Ce nimic cu națiunea nu mai au a împărți.
O, muri-voi pentru viața nobilei democrații !
Un republic democratic în Valahia voiesc !
— Biet Manoli, zise Zoe cu un zîmbet

ingeresc,
Și eu sunt republicană, și eu voi democrație,
Dar mă tem ca visul ista o fantasmă să nu fie.
Este oare neamul nostru pentru asta

copt dăstul ?
Nu cumva mai sus să sue cel mai rău,

mai nesătul,
Ce-ascunzind cu violențe lăcomia dă putere
Să arată-n față nobil, strigă revoluționere
Cintice (oare ca asta ceva este mai ușor ?)
Pă cind bunul cel cuminte șade

intr-un colțisor
Și rușine-i e să ragă cit iubește el poporul ?
În politică iute se jertfește visătorul
Iar naivii cu prințipuri umaniste să dau

tumba.
Mulți mincat-au în pădure din ficatul
lui Lumumba,

Mulți rinjit-au pre cind Gramsci, Pătrășcanul
sta sub gratii,

Mulți scurmară în bojocii lui Bălcescu
și Istrati.

Oh, mă tem că și din visul nostru va eși așa...

Imi legai pe cap năframa și-uite, mă făcui
țigan,

Că acilea viața este fericită, dă vultan.
— Bun, țigan, dar bulibașe cum ajuns-ai,

nu-nțeleg.
— O, pin violențe, dado, că sunt fiul tău

întreg.
Cătră zori, acu vo lună, sâr din paie și fac

larmă
Dă să scoală toți zlătarii ca la goarnă în

cazarmă
Și mă-nconjur. „Vis avut-am, dă ahelea

ce-i trimis
Dă din cer de Dumnezelea. Să nu-mi spuneți

Zotalis
Și să nu mai hui pă lume de nu e adevărat !“
(Însă eu numai minciune și gogoși le-am

îndrugat).
„Ascultați lăieși la mine, să făcea că-s treaz

cumvași
Cind tot cerul să dăschise și văzui un ingeraș

Ce mi se propti nainte-mi cum te văz și
cum mă vezi.

Ședea cu talpele goale pă cimp, între căcărezi
„Zieu, trimes sunt dă Sinpetrea să te-apuc

dă chică-ndată
Și din nori să-ți pui nainte hastă lume

minunată
Să-ț alegi o țărișoară unde șatra să ți-o mii

Și de vrei, cu toți grămadă, -n veci acolo
să remii !“

Terminind de zis abeste, el mă-nșfacă și
mă duce

Tocma sus în bagdadie, în a ceriurilor cruce.
De-l văzui purtindu-și birna în spinare

pă Hristos
Și pă Iosif cu Maria cum ședea și juca stos.

Pă un nour Sfîntul Petrea joacă-arșice pe
un ban

Și fiind giolar de seamă, bagă ichiul
în armean.

Gios privind văzui a lumii blagă multă,
avuție,

În Nepal maharajahii Ramayana o re-nvie,
Elefanții poartă săbii pre lungi colții de

morfii :
Țarul nalță bolți sucite ; la Paris, la

Bal-Mabil,
Vezi pre juni în lupanare de cinismu și

de lene ;
În Holandia lalele sunt păscute de joiene

Ce abia tîrăsc burdufe ugerile între pulpi ;

Scoțianul cu genuche goale fuge după vulpi
Pin pădure, cu ogarii, răsunind adînc
din goarnă ;

Lumea Nouă jad și aur preste lusitani
răstoarnă.

Da' mai mindră decit toate țerile din
hastă sferă

E Valahia ferice, e Valahia prosperă :

Acolo cășile-s dă friptură
Cu ușe dă telemea o bucată,

Iazurile dă mujdei și dă saramură
Și dă sarmale malurile roată.

Zieu ! Uitindu-te la toate-aheste
Îți pare cum c-ar hi doar poveste.

Cum Briareu cu o sută dă mine
Măcelarii coaste retează,

Jupoi șoricul, despice căpăține
Dă din ziori pină cind să-nșerează.

Dă Paște mielul nu lipsește nicicui,
Nici dă Crăciun godac cu gutui.

Cahveaua cură pă la cișmele,
Dă care vrei, solubilă, naturelă,

Locomotivele au dă fagure biele
Și dă ghiudem manivelă.

Ulițele tirgurilor toate
Cu caș afumat sunt pavate.

Tramvaele umblă pă doi cîrnăciori
Și se prind de fir cu spaghetti,

Pruncii de Sin-Niculaie în zori
Toblerone găsesc în ghete,

Portocale, smochine și gref,
Banane și orce mai au chef.

Vinul spumegă pin canale, în stradă,
Dă vutcă sunt lacuri întinse,

Coneacuri franțozești în ogradă
Scoți din fîntini necuprinse.

Doar un lucru stîrnește uimirea :
Nu e șampanie pă nicăirea.

Crumpii, fâșuiul sunt alungate
Chiar și de săraci cu rușine,

Că se-ndoapă doar cu antricoate
Și iepure conjurat de măsline.

La pui rumeniți cîrnesc nasul
Și laoparte imping carasul.

Cind moare vun om, ei il pune
În sicriu dă șuncă dă Praga,

Preotul zice o rugăciune
Iară rudele-adulmecă vaga

Mireasmă dă sărătură,
Căci din pastramă crucea făcură.

Astfel dado, eu țiganii îi vrăjii ca pe sugaci
Și să mă urmeze-ndată îi făcui, buluc,

buimaci,
Dă acum ei mi să-nchină și în toate

mă urmează.
— Fiule, grăi laurta, dacă inema-ți cutează

(În ăst timp o paceaură le aduse baclava)
Dintr-o biată bulibașe te voi face beizadea !

Și-i istorisi de-a valma story-ul lui Manoil
Mîngiind ușor cu palma briul lat de crocodil.

— Află, preaiubit Zotalis, că trăim numai
o dată

În scirbavnicul al lumii vis cu pleoapa
rădicată,

Să jertfește pentru țeară junele adolescente
Care numai idealuri are-n țeasta fără minte.

De fervoarea lui se cade tot mereu a profita :
El să chinuie în ocne, noi ședem la baclava.

Pre popor el il rădică ca să scuture pre zbiri
Și să-ngăduie dreptăței, libertăței ca să rege,

Dar tot noi pină la urmă biciul luăm și
facem lege.

Bătălia pentru pagina întâi

Fotografie de Vasile Blendea

ORICINE lucrează sau a lucrat vreodată la un săptămânal știe ce înseamnă ziua premergătoare apariției unui număr de revistă. Pentru **România literară**, această zi — de maximă încordare a forțelor — este miercuri. Ziua de miercuri 14 iunie 1989 a bătut însă toate recordurile în materie de tensiune nervoasă: cred că ea va rămâne, prin dramatismul ei, unică în analele publicației noastre.

Am ajuns, în acea miercuri, la redacție, pe la orele 11,30—12. Atmosfera era cum nu se poate mai încordată, spiritele incinse. Cauza? A doua zi, joi 15 iunie, urma să apară numărul **României literare** integral consacrat centenarului morții lui Mihai Eminescu. Nu mai are rost să amintesc cu cită greutate obținuse **România literară** dreptul de a scoate asemenea număr, cu cite „indicații” fusese bombardată, citi colaboratori nedoriți, scriitori și pseudoscriitori compromiși, fusese ea obligată să accepte etc. Era evident pentru oricine că un număr comemorativ Eminescu nu putea decît să indispuină, să supere sinistrul cuplu. Drept urmare, tot ce s-a putut face, prin ordin și presiuni de sus, pentru ca, stricînd cit mai mult cu puțință acest număr, măcar să se **atenueze** indispoziția și supărarea celor doi, s-a făcut (publicarea, pe prima pagină firește, a inextorabilului mesaj cu care „tovarășul” gratula nefericitul simpozion de la Ateneu, preținsa telegramă adresată de participanții la simpozion aceluiași etc.). În fine, de voie, de nevoie, „forurile” (un termen pe care îl vom uita cu greu, anul din cei mai odioși din vocabularul „epocii de aur”) și-au dat aprobarea. Șiată că acum, în ceasul al doisprezecelea, miercuri, 14 iunie, ele, „forurile”, mai cereau ceva în plus: și anume, ca pe prima pagină a **României literare** din 15 iunie 1989 — zi în care tocmai se împlinea un veac de la trecerea în eternitate a Poetului — să apară nu fotografia lui Eminescu, ci aceea a lui Ceaușescu (nu pun nici un semn de exclamare pentru că ar trebui să pun prea multe). Neobositul efectuase, cum se zicea în „epocă”, duminică 11 iunie și chiar în acea zi de pomină, miercuri 14 iunie, alte cîteva excursii în natură, cu elicopterul și limuzina, excursii de mult și definitiv botezate „vizite de lucru în unități agricole de stat și cooperative”. Și cum orice vorbă și orice pas și al „conducătorului” trebuiau consemnate și reflectate automat, în afara

oricăror alte considerente, în întreaga presă, de la cea literară la cea sportivă, ne-am trezit cu inimaginabilul ordin de a-l „scoate” pe Eminescu din prima pagină a unui număr consacrat poetului, număr care urma să apară — subliniem încă o dată faptul — chiar în 15 iunie, la exact un secol de la moartea celui comemorat. Și ca absurdul să fie desăvîrșit, tîn să precizez că fotografia înlocuitoare (profanatoare) nu avea nici cea mai mică legătură cu evenimentul. Să-l fi înfățișat cel puțin pe băgărețul personaj în fața casei de la Ipotești (dacă o fi călcat vreodată pe acolo), sau lângă statuia Poetului, depunînd cuviincios o floare... Nici vorbă însă de așa ceva! Fotografia îl înfățișă purtînd acel imbecilizant chipiu fals proletar, oprit la marginea unui lan, de griu pare-mi-se, înconjurat de cîteva „specialiști” și gazetari de curte, unii mai obediienți decît alții, cu nelipsitele carnețele în mîini, firește. O imagine pe care o mai văzusem de sute și mii de ori, reitînd la nesfîrșit, ni se părea uneori, în clipe de neagră disperare, monotonia unei jalnice vulgarități. Cu această mizerie de fotografie voiau — și ne cereau — cei de la „foruri” să înlocuim nobilul chip al marelui poet, al Poetului nostru național (pentru semnele de exclamare cuvenite — vezi mai sus). În redacție domneau stupefacția și revolta. Tîn minte că, exasperat, i-am spus domnului Valentin Silvestru pe care, după cum mi-a mărturisit mai tîrziu, expresia feței mele îl șocase: „Credeți că e normal ca în locul lui Eminescu să apară în acest număr fotografia cutăruia...”. Nu, nu socotea normal un asemenea lucru, firește. A rămas la rîndu-i consternat. Nu știa. Cu toții eram indignați. Desigur, presiunea redacției spontan și compact solidarizate a jucat un rol important în bătălia pentru pagina întâi care s-a desfășurat de-a lungul acelei zile memorabile. Meritele cele mai mari revin însă în această împrejurare colegilor din conducerea revistei, lui Roger Cămpeanu și Ion Horea, aflați, număr de număr, în ingrată situație de a parlamenta cu „forurile”. Ei n-au așteptat indignarea noastră pentru a începe, încă de dimineață, lupta. Au încercat să convingă, să explice (că s-ar comite o mare gafă politică). S-a ajuns la discuții tăioase, la periculoase explozii de sinceritate (cei mai în măsură și mai în drept să ofere amănunte și precizări sînt desigur cei doi colegi mai sus-amintiți. Eu nu fac decît să evoc acea zi din perspectiva mea). Șansele nu păreau să fie de partea noastră. Parcă am fi încercat să trecem printr-un zid. Cînd am plecat de la redacție, pe la 17,30—18, uzurpatorul Poetului continua să ocupe pagina întâi. Situația părea definitivă.

Tîn minte lungul drum spre casă. Era încă lumină multă, ca în plină zi, deși era aproape seară. Duceam cu mine nu numai obosala unei zile foarte tensionate, ci și o hotărîre fermă. Îmi amintesc că îmi ziceam cam așa: Da, asta e o treabă pentru mine, pe măsura unui simplu scriitor, fără nici o umbră de vocație politică, biziindu-se doar pe talentul și pe onestitatea sa profesională, neapărat nici măcar — cit de cit — de o faimă. Mai mult n-am putut să fac, dar asta o s-o fac, asta n-o mai înghit... Pe scurt, eram convins că luasem decizia ca a doua zi, 15 iunie, să-mi dau demisia de la **România literară**, motivînd-o prin chiar motivul real: prin imposibilitatea de a mai lucra la o revistă obligată, constrînsă să apară la centenarul morții Poetului în chip scandalos, fără fotografia acestuia pe prima pagină. Ajuns acasă, i-am comunicat soției hotărîrea mea, și ea a aprobat-o. Am adormit ca doborît, nu înainte însă de a identifica în lăuntru meu o senzație de ușurare, de eliberare, de mult nemaiîncercate.

A doua zi dimineața, soția m-a trezit fluturînd în mină un exemplar din **România literară** cu fotografia lui Eminescu, mare, pe prima pagină... Biruința firescului! Cu ce preț obținută însă! După plecarea mea de la redacție, lupta cu „forurile” a continuat. Și de-abia tîrziu, pe la ora 20, ele au cedat, deși teama lașă că procedînd astfel — permițînd adică publicarea portretului lui Eminescu la locul cuvenit — își asumă un mare risc, nu i-a părăsit probabil nici o clipă.

Așa s-a consumat, în redacția revistei **România literară**, ajunul mării comemorări eminesciene, în iunie 1989.

Valeriu Cristea

BASM

Pe vremea cînd Dumnezeu umbla cu Sfîntu Petru pe pămînt, sub chipul unor moșnegi girbovi, sprijiniți în toiag și cu sandalele rupte, iar la căderea nopții băteau pe la ușile oamenilor, și li se întîmpla de multe ori să fie izgoniți, într-un rînd, i-a prins noaptea pe cîmp iar odată cu ea o ploaie care le-a udat veșmintele și i-a umplut de noroi, și tot rătăcind ei în întuneric, numai într-un tîrziu au ajuns la marginea unui sat și abia au îndrăznit să bată cu toiagul în prima poartă.

Cîini mari s-au repezit să-i sfișie, dar numaidecît s-a auzit un glas bărbătesc întrebînd cine bate și au răspuns: — Oameni buni! Atunci omul, potolînd cîinii, i-a poftit în casă unde nevasta și copiii abia se treziseră din somn, și el a început să dea porunci, dar cu blîndețe: — Mario, ia mai pune cîteva vreascuri pe foc. Tudore, dă fuga la fîntînă după o doniță de apă proaspătă. Ileano, ia vezi tu de o oală cu lapte...

Și le-au dat să se spele și să se ștergă cu ștergare albe, și i-au ospătat, și i-au dus să doarmă într-o odaie în care mirosea a gutui și a busuioc.

A doua zi dimineața, iar le-au dat să se spele, i-au ospătat, le-au pus și în traistă niște mere cum nu mai văzuseră, și le-au urat drum bun.

Și cum au ieșit din sat, Sfîntu Petru a început să se roage de Dumnezeu:

— Doamne, fă ceva pentru oamenii aceștia, că tare ne-au primit frumos!

— Ce-ai vrea să fac Sfînte Petre, c-ai văzut că nu erau nevoiași?

— Doamne, fă ceva, fă-i ca să-și vadă măcar o dată sufletul!

— Să-și vadă sufletul spui, Sfînte Petre?

— Da, Doamne, să-și poată vedea sufletul, așa cum vedem noi plopul acela de colo...

— Bine, Sfînte Petre, a răspuns Dumnezeu, privind gînditor satul din vale.

Iar după o vreme, din neamul acela de oameni s-a născut Mihai Eminescu.

Geo Bogza

Tînărul Eminescu

UN tînăr a legat de brațul sting al statuii lui Eminescu de la Ateneu o brasărdă tricoloră. Presupun că e tînăr; n-a tînut să-și facă publicitate. A făcut ceea ce credea că se cuvine; unul dintre sutele și sutele de mii de adolescenți și de copii și de tineri fără vîrstă care spuneau **Veniți cu noi!** și mai ales **Nu vă fie frică, Ceaușescu pică!** Ei, cu minile goale, știau și s-au lăsat împușcați pentru ceea ce știau. Nu-și strigau numele, ci spuneau **noi**, nu se întrebau de nume, ci erau felițiți să poată spune **noi**. Curgea singe la Timișoara, începuse să curgă și la București — cum de-au putut trage românii împotriva românilor, ce au oare prin vîrfe netrebnicii care au ridicat arma împotriva unui întreg popor? —, dar unde n-a curs? Dacă mecanismul represiei n-a funcționat pe potruva așteptării demente a celor două fiare asta e tocmai din pricina acestui **noi** pe care-l credeau dispărut. Ba nu, erau conșviși că îl puteau rosti numai securiții roboți „cauzei”!

Adolescentul care s-a gîndit la Eminescu în primele zile ale revoluției a făcut cea mai importantă și mai simolă exegeză legîndu-i brasărdă revoluției. N-a scandat nimeni **Eminescu e cu noi!** fiindcă poetul era în **noi**. **Noi** sîntem eu el. Înțelegem la ce ne folosește memoria (și) grație lui. Acest extraordinar **noi** a fost rostit împotriva gloanțelor, a paturilor de armă, a senilelor și în numele coeziunii noastre eminesciene.

Primitiv trebuie să fi fost cotlonul de suflet al celor care i-au apărut; greșesc, care ne-au atacat în numele lor. I-am văzut pe unii, împușcați; nu voia să-i ridice nimeni de pe stradă — erau de toate vîrstele. Unul avea părul alb, altora n-apucase să le crească mustața, am auzit de femei... Ceea ce cred că îi lega era prostia. Numai prostii pot fi fanatizați în asemenea măsură. Numai prostii uită de legăturile de singe și se vind întunericului. Prostul (nu omul simplu, ci insul puțin la minte!) se simte bine în întuneric, iar dacă i se pune în față troaca în care să-și vire butul e felițit. Lumina îl sperie — n-are prieteni, ci numai legături; nu discută, fiindcă nu-l duce mintea: primește și dă ordine. Înainte de toate, însă, nu-și pune întrebări — execută! Prostul e acefal, și dacă are viclenia simțurilor, s-a văzut că în fața inteligenței sucombă. Această conspirație a prostilor împotriva României a avut, pentru el, un defect fundamental — ne-au crezut pe potruva lor. Lumina a isprăvit cu conspirația prostiei. Cei doi iubitori de vizuini, cînd au coborît din blindata pe care am văzut-o la televizor își pierduseră cumpătul. Acești șobolani de canale și-au îngăduit să-și agate numele... Nu vreau să continui. Numai că lumina nu poate fi scrijelită cu pumnul, nici amenințată cu pistolul.

Cineva a propus să comemorăm din nou, în acest an, Centenarul Eminescu. Nu mi se pare cu puțință. 1989 l-am început sub dictatură, dar l-am încheiat liber. Propagandiștii celor doi oribili analfabeți s-au străduit să transforme Centenarul într-un vicleim al dictaturii. Dar ce om cu mintea întreagă din țara asta s-a lăsat păcălit de butaforia jechoasă cu care au vrut să ne manipuleze memoria? A crezut cineva, vreo fracțiune, că Eminescu are vreo legătură cu coșmarul în care am trăit?

Cenzura a oprit difuzarea volumului X al Operelor lui Eminescu chiar în anul Centenarului. Or, să faci din poetul național un dizident, punîndu-l la index, asta întrece prostia! Ce securiști îl puteau supraveghea pe Eminescu? Cum să-i asculte convorbirile? Cum să-l înșimideze?

Cenzura știa că **Serisoarea II** devenise subversivă, că partea a doua din **Serisoarea III** („De-așa vremi se-nvredniciră cronicarii și rapsozii / Veacul nostru ni-l umplură saltimbancii și irozii”) provoca reacții „nedorite” din partea publicului. Eu insumi am văzut la Sighetul Marmăției un actor timișorean, nu anul trecut, ci acum doi ani, ridicînd lumea în picioare — nedorita verticalitate —, cu versuri de Eminescu. Iar despre Caramitru, care în marea noapte de la palat a fost stat-majoristul mulțimii, mai știe cineva cite turnee a făcut prin țară dezvăluind subversivitatea lui Eminescu? L-am văzut, epuizat, citînd apelurile altora. În numele său n-a vorbit nici măcar o clipă. De altfel, a și dispărut de la televiziune. Probabil că nu vrea ca atunci cînd va reapărea pe scenă să fie seos din rol de aplauze adresate omului Caramitru. Sint convins că nu va scăpa de aceste aplauze, dar tot așa sint convins și că aceste aplauze nu-l vor împiedica să-și joace rolurile; Ion Caramitru are nervii tari.

Nu-mi închipuiam că voi scrie vreodată despre Eminescu, astfel. Și mai ales în asemenea împrejurări. Pină în clipa cînd am auzit la Europa Liberă, cum se trăgea, ca la război, în cei care-i purtau amintirea, în cei prin care trăia Eminescu, la Timișoara, am nădăjduit în miracolul unei schimbări pașnice. Revoluția însă, asta să fie limpede, n-a fost un miracol. În decembrie 1989 a izbîndit, de început începuse cu doisprezece ani mai devreme, cînd minerii l-au crezut pe cuvînt pe acel terorist gingav; la Brașov a re izbucnit, și după singurătatea minerilor, după aceeași singurătate a brașovenilor, s-a isprăvit cu singurătatea — timișorenilor — nu s-au mai întors acasă, acest **noi** s-a răspîndit în toată țara. Și asta în anul Centenarului.

Ne putem juca rupînd sau lipînd înapoi filele calendarului, dar să pretîndem decrete împotriva timpului, oricît de bune ar fi intențiile noastre, nu cred că e bine. Să reprogramăm Centenarul poetului național ar însemna să dăm un decret împotriva memoriei tuturor. Nu vîd cum l-am putea comemora **din nou** pe Eminescu. Adică nu s-a întîmplat nimic? Am văzut un neisprăvit care voia să ștergă de pe un zid o inscripție a acestor zile. Voia să facă, idiotul, curat! Să nu mai îndrăznească cineva!! Unde e primejdia ca aceste inscripții să fie șterse de ploaie sau de cei care vin să se roage în dreptul lor, să fie lăcuite. N-avem nevoie să uităm, ci să ne amintim, lucid, de zilele cînd s-a murit pe străzi, în toată țara, în numele acestei renașteri. De zeci de mii de ori a murit, asasinat, Eminescu în anul centenarului său, mai întîi la Timișoara, apoi la București, iar apoi în mai toate orașele țării. Mi se pare mai potrivit să ne îndreptăm gîndul spre viitorul centenar al poetului, dar începînd chiar de azi și scrutînd ziua de azi, tot timpul.

Cristian Teodorescu

Mărturii, mărturii întârziate

LA început de noiembrie ne-a vizitat, împreună cu soția, unul din rații soției mele. Cînd era tînăr, cit i-a stat în puteri, omul și-a ținut familia, gospodăria lucrînd în colecția din sat. Treburile au mers din rău în mai rău, totul s-a degradat, mulți tîneri s-au risipit care-necrot. Omul a înțeles repede că n-are altă șansă decît să-și caute o slujbă, să cîștige un ban. Soția a crescut doi copii vrednici, acum meseriași. Deci, vorbind de una, de alta, de față fiind și un cunoscut de-al nostru, de la o mare tipografie bucureșteană, omul mi-a zis : Cumnate, vreau să-ți donez, cu acte-n regulă, o văcuță de lapte ! În două zile ți-o aduc aici... Nu-l știam un glumet. Eu, care locuiesc la bloc, să-ngrijesc o văcuță ? Unde ? — că n-am grajd, nici măcar garaj. El mi-a replicat : Eu am grajd, în schimb n-am ce să-i dau să mînințe. Aici am ajuns ! Asta, da, am convenit, e o problemă. De ce n-o vinzi ? Legea îi interzice s-o vîndă, întrucît n-o contractase cu statul. De ce n-o contractase ? Legea îi cerea s-o îngrase la 400 kilograme, ceea ce i-ar fi fost cu neputință, nutrețul costă scump, iar în perimetrul satului (vestit odinioară prin creșterea vitelor) nu mai au pășuni. De ce nu o taie ? Legea l-ar pedepsi cu ani de închisoare. Și-atunci, l-am întrebat, ce e de făcut ? Mi-a zis : Cumnate, singura soluție e s-o las așa pînă moare de foame ! A intervenit soția lui : Cumnate, în multe sate de pe la noi, cînd le fată vaca oamenii își omoară viteii. A dat în lacrimi : Noi am fost învățați să ținem la vitei ca la copiii noștri ! Da, știam, își înăbușeau viteii cu pungile de plastic. Cumnate, mi-a zis, asta nu mai merge, s-a prins, au pătît-o mulți. Acum se folosește potcoava. Nu aflasem și-am cerut lămuriri. Pe un ciocan de lemn se fixează o potcoavă de cal. I se dă viteiului în cap cu ciocanul. Și se anunță : Viteiul a fost lovit de un cal. De unde atîția cai ? ! Nu-i o motivație de lungă durată. Nu-i, dar o să găsim alte metode... Dacă nu mai e de trăit ? Am întrebat : Cu producția de griu la hectar cum a fost ? A fost așa, că prin părțile acelea nu-s terenuri agricole întinse și nici pămîntul nu-i prea darnic. La griu abia au scos pînă-n două mii de kilograme. Cei de la județ au raportat peste șapte mii. Cooperatorii încă nu primiseră nici un bob... Tipograful confirma toate acestea. L-am întrebat : De ce n-avem hirtie ? Se exportă ? Mi-a zis : Da, se exportă și hirtie, dar mai mult celuloză, în mari cantități, la prețuri de nimic. Stocuri sigure de hirtie există doar pentru „Omagii” și altele. Știa cum se alcătuiesc aceste „omagii” : de cite ori trebuie să figureze într-un ziar și o revistă numele lui și al ei ; cunoștea și lista cuvintelor interzise. Știu și eu toate astea. Și încă tac. Deci, complicitate.

INTR-O librărie bucureșteană am reîntîlnit, într-o după-amiază de mai 1981, un vechi prieten de care mă legau patru ani de gazetărie, în tinerețe. Nu ne mai revăzusem de 25 de ani. Într-o zi, ieșind din casă cu intenția să-și cumpere țigări, a fost arestat pe stradă, anchetat, trimis la închisoare. Vîna ? Nici o vîna. Confuzie de nume, aite confuzii. În sfîrșit, a fost eliberat fără să i se prezinte scuze... Apoi, a studiat dreptul, a practicat avocatura, pînă cînd era cit pe-acî să intre la balamuc. Cum s-a îmbolnăvit ? Apărînd țărani. Nevinovați ? am întrebat. Mi-a zis : Din nefericire, nu ! — săvîrșiseră delictul mai mult sau mai puțin grave. Explicația : Înăutătîndu-se traiul prin sate, și-au luat lumea-n cap. Mulți au intrat în fabrici, au învățat meserii, sint specialiști, s-au stabilit în orașe. Alții fac naveta, e ceva inuman, se află la un pas de epuizare, familiile lor se destramă. Dar e o naivitate să credem că toți cei plecați din sate, scoși din matca lor, și-au găsit rostul, s-au adaptat condițiilor din alte locuri. Obligați să-și cîștige existența, au rătăcit prin țară de ici-colo. Această rătăcire le-a schimbat felul de a fi, valorile morale pe care le apăsaseră în satele lor, treptat-treptat s-au prăbușit în ei. Multe împrejurări potrivnice i-au dus la vagabondaj. Dacă m-ar auzi cineva, poate că m-ar lua de gît : Cum îndrăznești ? Țăranii noștri, păstrători de tradiții, cei care au făcut istoria neamului atîtea veacuri, vagabondează ? Dumnezeu, dar sint atîția ani de cînd țăranilor li s-a luat dreptul de a mai face istorie ! Nici nu li se mai spune țărani, ci cooperatori, lucrători agricoli. Datinile, tradiția le duc mai departe într-ascuns cei care au mai rămas lângă pămînt. Și mai speră. Bătrînii țărani se trec, se petrec. Pentru ei pămîntul era o chestiune intimă, de viață și de moarte. Se va găsi, cu siguranță, cine să le ia locul. Eu am apărut mai bine de zece ani pe cei care, ne-mai-putînd îndura au apucat-o pe drumul delictelor. Spre disperarea mea, din zeci și zeci, am salvat doar șase. Am zăcut prin spitale, greu mi-am revenit. Și eu sint fiu de țaran... Discutînd, astfel, la o margine de tro-

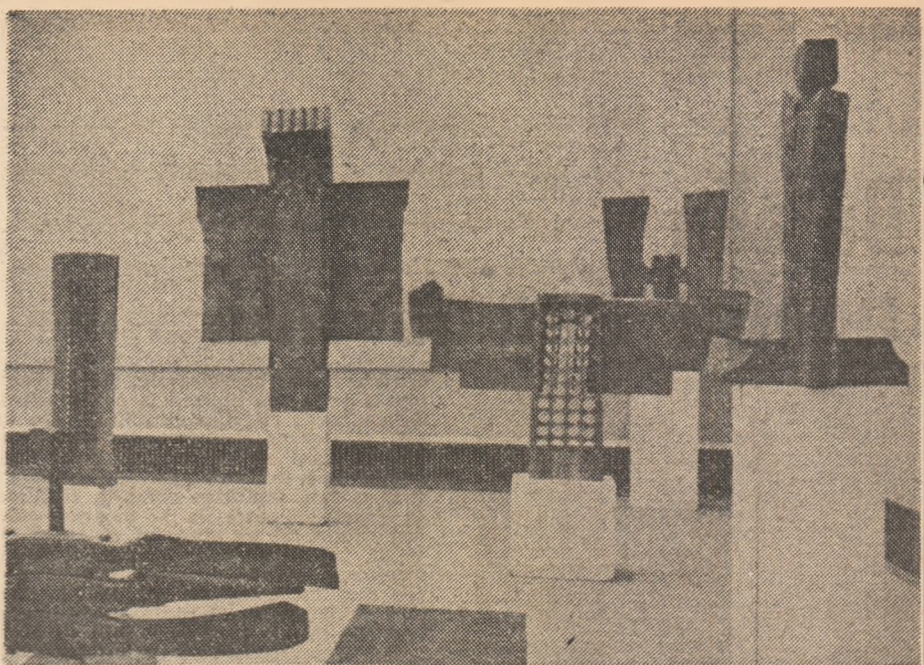
tuar, aducînd argumente, am constatat, cu neliniște, că datorită unor legi și dispoziții absurde, a condițiilor de instrăinare a țaranului de pămînt (el, țaranul, care dă piinea țării, trebuie să-și cumpere piinea de la oraș, prin relații) corupția a început să pătrundă și prin sate. Nădăjdum că satul românesc va ieși din restriște. Să nu uităm că sute, mii de sate luptă să mențină specificul, valorile morale, să cultive pămîntul nostru binecuvîntat.

CONFERENȚIARUL I.D. din Timișoara, psiholog și sociolog, autorul unor studii remarcabile, vechi prieten (ne-am născut în sate vecine) mi-a povestit foarte pe scurt : O dată, de două ori pe an, împreună cu soția, copiii și nepoții, petrecem cîteva zile la sat, alături de mama. Am tot întrebat-o de-a lungul anilor : Cum îți merge, cum te mai descurci ? Greu, din ce în ce mai greu, dacă nu mi-ați trimite voi bani nu știu ce m-aș face. Pensia mi-o dă cu întîrziere de luni și luni. Anul ăsta (era în 1985) am găsit-o pe mama mult mai încrezătoare. Nu se mai plîngea de nimic. Ba, mai mult, în casă, în cămară, avea de toate. A dat binele peste dumneata — m-am minunat. Te-a ajutat colectiva, neamurile ? Nu, nu... Se ajutase singură. Cum ? Au tot îndemnat-o mai mulți din sat : Vîno și dumneata, noaptea, să adunăm ce ne trebuie. De unde să adune ? De pe cîmp. Pe ascuns. M-am îngrozit : Mamă, — și dacă te prindea paznicul, ori miliția ? Mi-a răspuns cu seninătate : Lasă, că ei pricep și-nchid ochii... Mamă, ai 85 de ani ! Iartă-mă, la vîrsta asta te-ai apucat de furat ? În loc s-o tulbure, observația mea a nedumerit-o : Cum așa ? Eu n-am furat în viața mea și n-o să fur. Iau și eu. Doar mi-au explicat oamenii că acumă totu-i al nostru și ce luăm, luăm dintr-al nostru ! Și-a mai zis prietenul meu : Iertate să-l fie păcatele. Care păcate nici nu sint ale ei !

În iunie 1976 am fost la „Electrotehnică” din București cu intenția de a scrie un reportaj (pe-atunci inca se mai puteau scrie reportaje — ce-i drept, cam pieptănate). Am vrut să iau legătura cu directorul, om de bine și priceput în meserie. Fusese chemat la sector împreună cu inginerul șef și încă doi. Așadar, am discutat nestingherit prin secții cu muncitorii. Cînd să plec, am recunoscut în bărbatul congestionat, lipit de un perete și care minca floricele dintr-o pungă pe director. Cu toate că mă știa, la început nui-a refuzat conversația. Nu vreau să fac infarct ! a strigat. Nu vreau să fac infarct. După-amiază joacă „Argeșul”, trebuie să văd meciul, eu țin cu „Argeșul !” Cînd s-a mai potolit, l-am întrebat ce se-ntimplase. Deci : La jumătatea anului îi ceruseră să crească planul pentru export, iar el n-avea condiții nici pentru cel fixat. Chibzuind, știînd că n-are scăpare, a anunțat o creștere cu 5 la sută. I s-a transmis : Cu 20 la sută. După încă o zi : Cu 30 la sută. În dimineața acelei zile îl convocaseră la sector : Întîi, i s-a propus, în termeni rezonabili, să-și facă autocritica. Apoi, i s-a adus la cunoștință procentul de creștere a planului, stabilit mai „sus” : Cu 40 la sută ! Și cum o să vă descurcați ? am întrebat. Nu știu ! Deocamdată nu vreau să fac infarct, după-amiază joacă „Argeșul”.

ÎN apropierea unei piețe bucureștene, o femeie la vreo 70 de ani, îmbrăcată în negru și tare chinuită, vinde roșii. E mare criză de roșii, e bătaie pe roșii. Bătrîna e cu ochii-n patru : cere un preț care depășește cu vreo cîțiva lei prevederile mercurialului, din care pricină n-a intrat în piață. Coadă crește de la un minut la altul. Pînă cînd, o doamnă între două vîrste, cam ținnoasă, obișnuită să comande, se revoltă : De ce ne jecmănești ? Sar și alte două femei : Noi trăim din salariu, ajunge cu specula, voi, țărani v-ați pus în gînd să ne jupuți... Dînd fuga în piață, un bărbat revine însoțit de un inspector aprig. Inspectorul ia cinci roșii pe care i le-aruncă bătrînei în față. Apoi îi calcă în picioare cei doi saci cu roșii, îi ia banii și dispare, convins că a stîrpit specula. Împroșcată cu roșii, bătrîna pare plină de singe, scîldată în singe. Leșină și cade. Un bărbat o ajută să se ridice, un altul aduce o cană cu apă și-l spală fața : Nu mai plînge mătușă... Se face pe loc o chetă, 320 de lei. Bătrîna refuză banii. Am să-l îngrop fără popă, fără pomană, spune mai mult pentru sine. Peste noapte îi murise soțul, bătrînul. Venise la piață cu roșiile, cu tot ce-avea, ca s-adune niște bani de-nmormintare.

VREO șase ani, am făcut parte din organizația de bază de la „România literară”. Poate că a fost una din puținele organizații din țară unde, măcar, din cînd în cînd, s-a spus lucrurilor pe nume. Desigur, părerile au fost, în unele privințe, diferite, însă asupra cenzurii, ciopîrtirii și interzicerii cărților, a corupției care și-a extins aria de acțiune a existat

unanimitate. Am rămas în admirația colegilor mei Petre Sălcudeanu, Mircea Iorgulescu, Mircea Dinescu, Octavian Paler, Marin Mincu, Gabriel Dimisianu, Marin Sorescu, Daniela Crăsnaru, Ion Drăgăneșu, Ion Horea, Roger Câmpăanu, Francisc Păcurariu care au avut curajul, demnitatea de a vorbi deschis. Aș vrea să mă refer acum la o singură sedință, cea în care Bujor Nedelcovici, plecat din țară, a fost exclus din partid automat (existînd și această prevedere în statut...) ; însă, pentru a confirma această hotărîre arbitrară, în spiritul „democrației unice”, mai era nevoie și de votul adunării, simplă formalitate, cu condiția să fie unanim. Atunci, mai mulți scriitori, printre care m-am numărat (o, nu, n-am fost un curajos !) am deplins faptul că ne pleacă atîția colegi din pricina știute, ceea ce înseamnă o pierdere pentru cultură... Cel care scria procesul-verbal, Ion Bogdan Lefter, neexperimentat, sau nevrînd să fie „experimental”, a consemnat totul... Doamne, ce dădăna a ieșit ! — mai ales că se exprimaseră și ezitări la vot. Rezultatul : S-a dat dispoziție ca acele pagini să fie rupte din caietul de procese-verbale și rescrise după tipic... Motivația, absurdă : Vrem să protejăm organizația de bază.

PE o ploaie torențială, în mocirlă, grupuri de oameni mohoriți, istoviți, dominați de o exasperare ce s-ar putea ușor transforma în revoltă, se mișcă de ici-colo, dar într-un spațiu limitat. Fiecare poartă un sac de pinză, unul de plastic ; apoi, hirtii, acte doveditoare. În cimitirul Crîngăși se deschid mormintele. Se profanează mormintele. Se mută cimitrul... Se dau asigurări de igienă perfectă, care exclud epidemiile. Rînd pe rînd, oamenii vii își primesc morții deshumați, părinții, frații, soțiile, soții, copiii, bunicii. Coșciuge... camioane... Țîrduri de cîori se rotește deasupra cimitirului... drumul spre alte cimitire. Apocalips.

ÎN noaptea de 17 spre 18 decembrie, aflîndu-mă în vizită la o familie prietenă, printre scriitori, unul dintre invitați, sosit ultimul din pricină că avusese o convorbire telefonică mai mult cifrată cu o rudă din Timișoara, ne-a adus tragica veste : Străzile sint ocupate de trupe, s-a tras în oameni neînarmați, nevinovați, copii, femei, bătrîni care ceruseră democrație, libertate. Cîteva ore mai tîrziu, verificînd știrea, am hotărît să mă auto-exclud din Partidul Comunist Român. Față de alți colegi, îndepărtați din partid doar pentru că invocasem dreptul constituțional la opinie, ori își depuseseră carnetul în semn de protest, gestul meu venea în ceasul al doisprezecelea și era lipsit de vreo semnificație. Iată motivația acestui gest : Eu am scris despre muncitori, comuniști, necomuniști, exploatați și împușcați de organele de reprimare de dinainte de 23 august '44. Și iată că în acest sfîrșit de decembrie 1989 fostul conducător al partidului din care făceam parte — despre care, la solicitarea unor redactori prieteni publicasem cîteva articole, e drept, fără vorbe umflate, dar le publicasem, și nu protestasem cînd alții îmi introduseseră în diferite texte numele și citatele lui, dar care

vor rămîne sub semnătura mea, căci explicațiile, justificările, graba de a-ți pune cenușă pe cap sună a demagogie și carierism — fostul conducător, führer în germană, dăduse ordin să se tragă în muncitori, comuniști, necomuniști, copii, femei, bătrîni. (Cei aproape patru milioane de membri de partid au înțeles, sau vor înțelege că P.C.R. a însemnat Partidul Ceaușescu și Rudele, plus acceptarea, tăcerea multora dintre noi). Zilele ce au urmat, cu mii de victime, imense distrugerii materiale, cu jafuri nu de stăpîn de moșie, ci de țară, el vorbind de comunism și trăind pe miliarde de dolari, cu incredibile dezvăluiri privind subteranele crimei, cu mercenari și trupe de comando, cu o Capitală care stătea, se construia pe depozite de muniții — mi-au dovedit mie, țării, lumii, că era un dictator stalinist, operînd, în numele socialismului, cu metode staliniste perfecționate. Au fost ani dramatici, de dictat care a exclus dialogul. Un singur exemplu arhicunoscut : Dispoziții, printr-un gest, de distrugere a tuturor cartiere din orașe, monumente istorice, sate. Modernizarea satelor ? Da, eu am văzut pentru modernizare, pentru înflorirea satelor, întelegînd prin aceasta : Case noi, cît mai multe case noi, confortabile, păstrînd specificul satului românesc, și nu sumbre blocuri, căci gospodăria tradițională înseamnă casă, curte, grădină, un univers țărănesc ; canalizare, apă curentă, trai civilizată ; străzi asfaltate și nu ulițe glodoase ; magazine, școli, biserici, dispensare. Totul să se facă prin hotărîrea țăranilor, cu știința și forța lor, nu prin planuri stabilite arbitrar. Poate că înainte de toate, avem nevoie de țărani. Întrucît, după opinia mea, în multe sate, locul lor a fost luat de demagogi, afaceriști. Au fost ani de minciună, demagogie. Trebuie să ne regăsim, să ne recunoaștem greselile lîntînd să fim noi înșine, și nu îngămind niște explicații leșinate. Nu — vendetei, răfuielilor, demagogiei cu alt chip ! Dar să nu uităm prin ce am trecut. Și-n primul rînd, să nu uităm că în acești ani poporul a muncit enorm, a construit cu sudoare, cu suferință : poporul, și nu dictatorul, poporul se poate mîndri cu înfăptuirile sale necontestate. Dacă aceste înfăptuiri nu sint ne măsura forțelor, a inteligenței, a dăruirii, nu este vina poporului. El, poporul, și-a făcut datoria, s-a unit, jertfit, a învins. Ziua de 22 decembrie s-a fie Ziua Eliberării Naționale.

Pe la începutul lui 1989, în „România literară”, referindu-mă la perioada anilor '50, cu observația că stihia dogmatismului n-a putut opri apariția unor cărți de valoare, chiar dacă mari scriitori erau interziși, închiși — ceea ce s-a întîmplat, adaug abia acum, și-n acești ani — nu s-a produs o ruptură în cultura noastră, subliniam că... orice atentat la cultură este, în egală măsură, un atentat la ființa națională... În ciuda atitor vitregii ființa națională a rezistat și renaște prin noile generații, cultura română a rezistat prin opere perene semnate de scriitori din toate generațiile, și va renaște și va intra, pe usa din față, în tezaurul valorilor europene și mondiale.

Nicolae Țic

Literatura română este una și indivizibilă

(Urmare din pagina 1)

tință, sint încredințat, numai prin supunerea tuturor la aceleași măsuri de evaluare, cele ale criticii oneste, probe, nediscriminatoare, animată în acțiunea ei de singurul principiu valabil în judecata literară, acela al valorii.

Revenirea fizică între noi, spre a vorbi astfel, a scriitorilor plecați este desigur o chestiune a fiecăruia, dependentă de rațiuni personale. Revenirea operii lor ne privește însă în primul rînd pe noi, cei de aici. Sint de așteptat, fără aminări, fără tergiversări tactice, numeroase publicări și republicări, o acțiune vastă în care este firesc să se angajeze de îndată publicațiile de cultură și editurile. Încă mai înainte este de așteptat reintroducerea tuturor în atenția publică și a criticii, reîntrarea lor în circuitul normal de referințe culturale. Tot ce s-a scris, se scrie și se va scrie, valoros, oriunde în lume, în limba română, aparține de drept literaturii noastre. Ea este una și indivizibilă.

„Marile familii“

■ **Textul despre romanul lui Petru Dumitriu ar fi trebuit să fie penultimul capitol din volumul I din Arca lui Noe (Minerva, 1980). Dar cenzura m-a obligat să-l scot. Am încercat să-l public într-un volum de Teme. Același eșec. Nici în Caiete critice n-a putut apărea. Exemniarul pe care-l posedă poartă semnăturile lui E. Simion și M. Iorgulescu (ei se ocupau de revistă pe atunci) și chiar indicațiile de culegere ale tehnoredactorului. Il public acum — așa cum l-am scris cu un deceniu în urmă — în două numere ale „României literare“.**

CIND apărea, pe la mijlocul anilor '50, *Cronica de familie* a lui Petru Dumitriu, romanul nostru număra doar două încercări mai importante de reconstituire a istoriei unei familii și, prin ea, a istoriei sociale: *Comăneștii* și *Halippii*.

Ce este o cronică de familie? Factorul esențial într-un astfel de roman fiind durată istorică, familia e un microcosm caracteristic plasat pe fundalul unor evenimente de toată lumea cunoscute. O istorie în esanțion: ideea o avea deja Duiiu Zamfirescu (inspirat de Zola și de Tolstoi), cînd încerca să descrie „viața la țară“ în secolul trecut, progresele ardenașilor și ruinarea vechii boierimi naționale, războiul de la 1877, problema ardelenescă și pregătirea celui al război, care avea să ducă la crearea statului național român, toate, prin exemple scoase din viața familiei Comăneșteanu. Relația dintre evenimentul istoric și cel familial reproduce, aproape fără excepție, o schemă, pe care R.M. Albérès (*Istoria romanului modern*) o identifică în stare pură la unul din clasicii genului: „Războiul din Crimeea și căsătoria lui Septimus Small cu domnișoara Juley Forsyte, evenimente care au umplut o parte a anului 1855, au rămas asociate cu amintirea unui picnic pe apă, organizat în cinstea maiorului Small, fratele mai tânăr al lui Septimus, care fusese rănit la picior“. Picnicul familial și rana căpătată de maiorul Small în războiul Crimeii apar, cum se vede, legate la John Galsworthy în modul cel mai firesc. Dar romanul realist a dibuit multă vreme pînă să găsească o soluție tehnic eficientă de a îmbina cele două planuri, și, totodată, ficțiunea cu istoria reală. R. M. Albérès are dreptate: romanul social balzacian devine tot mai mult în a doua parte a secolului XIX roman istoric, pe măsură ce magia romantică a celui ce visa să scrie *O mie și una de nopți ale Occidentului* se degradează în spiritul pozitiv și documentar al urmașilor săi. Tot mai mult, romanele de moravuri, de formație, psihologice sau fresce, care alcătuiesc descendența balzaciană, seamănă cu niște scrieri istorice. Cronică familială este, pe la începutul secolului XX, rudă apropiată, deși cam neclară, cu toate acestea: un bastard al *Comediei umane*. Autorul ei a pierdut ambițiile demiurgului, se mărginește să fie un bun istoric. Nu mai încearcă să cuprindă totul: își alege, de aceea, o perspectivă la îndemînă. Familia ca o societate redusă la scară iată ce-i trebuie. Totul este să reușească să împletească evenimentele, conflictele, psihologia indivizilor dintr-o familie cu evenimentele și conflictele mari ale unei anumite epoci; și să creeze iluzia că ficțiunea e o parte a istoriei, documentar confirmată. Autorul de romane familiale e un cronicar atent, adică un observator al moravurilor. Și, destul de des, al mondenității. Orice volum ar număra aceste cronici, ele surprind, dacă le raportăm la Balzac, prin *economia* de mijloc. Sint conduse de un principiu de eficacitate. Clasa însăși, dacă este burgheză, nu mai este „euforică“ și își administrează averile cu multă grijă. Aristocrația declină lent și se îmburghizește. Romanul, care reflectă această meschinărie pragmatică, vînd parcă să-și multumească cititorul, și-a pus la punct o tehnică, a standardizat totul, nu înțelege să mai investească la fiecare nou volum, spre a afla soluții constructive inedite, considerîndu-le satisfăcătoare pe cele verificate înainte. De aceea seamănă uneori atât de bine toate aceste romane între ele: căci își împrumută procedeele de fabricație, și materialele, utilizează standarde similare, nu mai au aproape deloc gustul inventivității formale. Visul lor este funcțional, nu reformator.

Cronică de familie debutează cu o întimplare din anii 1862—1863 (așadar din epoca în care se petrecea acțiunea Elenei lui Bolintineanu), în care soarta Davidei, fiica lui Alexandru Cozianu și viitoarea

soție a lui Lăscăruș Lascari, e strîns legată o clipă de mișcarea conservatorilor contra reformelor lui Cuza și de asasinarea lui Barbu Catargiu (în roman, Șerban Vogoride), și se încheie, prin anii 1953—1954, odată cu tinerețea sculptorului și muzicianului Pius Dabija, strănepot al aceluiasi Alexandru Cozianu, tatăl Davidei. În cei nouăzeci de ani, familia Cozianu este contemporană cu trei războaie, cu mai multe răscoale țărănești, cu grevele și agitațiile muncitorești din anii '20—'30, cu dictatura regală și cu regimul antonescian, cu evenimentele din 1944 și din deceniul care urmează. Ca în toate romanele între ele: căci își împrumută cea politică se împletește. Bonifaciu Cozianu face carieră ca membru al partidului conservator. Elena Vorvoreanu, fata Davidei, își însușește caseta cu bijuteriile de familie ale surorii ei, pe care o asinează, profitînd de dezordinile provocate de răscoala din 1907. Un Duca, rudă prin alianță cu Cozienii, își trădează țara în primul război mondial, la care participă numeroși direcți și colaterali ai familiei, în tranșee sau la statul major, jucînd pocher la popote, complotînd, făcînd curte femeilor sau murînd de gloantele inamice. După război, Elvira, fata Elenei Vorvoreanu, încearcă să ajungă în patul lui Carol al II-lea, iar Șerban Roman, strănepotul Davidei, face studii în Germania în anii ascensiunii nazismului. Un alt Cozianu, Dimitrie, lucrează ca „specialist burghez“ în guvernul doctorului Petru Groza. Și așa mai departe.

SĂ analizăm mai îndeaproape tehnica acestor impletiri de planuri în cel dintîi (și unul din cele mai izbutite) episod al serialului, intitulat, după numele protagonistei, *Davidă*. Vom observa împletindu-se două perspective intrucitva diferite: cea de cronică, și care ne poartă în istorie, în evenimente cunoscute, în politică; cea a romanului obișnuit, cu intrigă precisă, fie el de moravuri, de dragoste, social, familial, de formație sau altfel. Ambele folosesc procedee consacrate. Iată cronică, împrumutîndu-le pe ale ei din romanul postbalzacian: comentarii, rezumate, anticipații, biografii și chiar documente reale. Duiiu Zamfirescu îi bănuia valoarea, citînd ordine de zi veritabile în romanul său. Sensul documentelor este de a face credibilă istoric ficțiunea propriu-zisă, de a o încredra și justifica. *Davidă* (și în fapt *Cronică de familie*) începe în acest stil de cronică: „În hîrtii de vinzare și cumpărare de moșii din vremea principelui Constantin Brăncoveanu se ivește iniția oară neamul unor Cozieni, numiți așa nu după Cozia de sub munte, unde e minăstirea de pe malul Oltului, ci după o Cozie din ținutul dealurilor dintre București și Tîrgoviște. Cozia era moșia lor de atunci; în hrisoave e vorba de o jupînită Davidă, de un Mihail, de un Grecea Cozianul...“. După enumerarea citorva generații de Cozieni, relatarea aduce evenimentele în apropierea anului 1862: „La 1848, paharnicul Manolache Cozianu a fugit la Brașov din fata revoluției, împreună cu fiul cel mare Alexandru, noră-său Sofia, și cu copiii lor, care erau mici de tot; apoi s-a întors, și-a văzut mai departe de avere, dar cu frica de revoluție și de împărțire a moșilor intrată în oase. Manolache Cozianu a murit lăsînd o faimă de ne-maipomenită zgîrcenie, dar și cinci mii de pogone la Cozia, trei mii la Gîrla, opt mii la Dîrdori și așa mai departe, încît pe la 1850, fiu-său Alexandru a dărimat casele din ulița Culmea Veche, a tăiat castanii bătrîni din curte și a zidit o casă potrivită cu marea lui avere... Casa aceasta, care există și azi, era în fundul unei curți pietruite, cu zăbrele înalte de tuci încoronate cu virfuri aurite în chip de sulită“. **Casa aceasta există și azi:** anticipația sugerează veridicitatea faptelor și continuitatea. Formula de trecere către intriga romanescă propriu-zisă nu e la rîndul ei numai bine marcată, dar este aceeași în toate romanele de acest gen: „Într-o seară de la începutul primăverii lui 1862, citeva echipaje, dintre care două aveau steme pictate pe lacul negru al ușilor, așteptau de partea cealaltă a străzii Culmea Veche. Căi ciocăneau din copite caldarimul: vizitii beau vin fierț la bucătărie: ferestrele cele înalte strălucneau; se întvedeau prin perdele roiriile de lumini ale candelabrelor“. De departe spre aproape, din istorie în cotidian, din cronică în romanesc. Cititorul este condus, astfel, cu metodă sigură, deși oarecum uzată prin repetare, devenită convențională, în mijlocul salonului unde se va desfășura primul act al piesei. Personajele se află deja în scenă: așteaptă parcă, de la ridicarea cor-

tinei, ca naratorul invizibil care a făcut introducerea să ni le prezinte sau să le dea cuvîntul. Un semn și societatea de cucoane, risipită pe canapele și fotolii din tapiserie de Aubusson, între care par a se fi rătăcit și doi bărbați, se pune deodată în mișcare: „Domnul Cozianu stătu un sfert de oră cu cucoanele, apoi îl luă de braț pe singurul bărbat care sosise pînă la ceasul acela, domnul Lascăr Lascari, deputat al unui județ de la cîmpie, și fără un cuvînt îl duse afară din salonul cel mare și luminat în care scînteiau în aer, deasupra capetelor, girandolele de cristal ale candelabrelor. Cei doi bărbați trecură într-un salonaș...“ Fac o partidă de cărți, conversează cu subînțelesuri, apoi Cozianu, simțîndu-se rău, se retrage, iar Lascari se înalță în marele salon: „Prima lui privire mersese de-a dreptul la doamna Cozianu care ședea într-un fotoliu lîngă sobă; și cu aceeași privire Lăscăruș îl cuprinsese și pe Șerban Vogoride, care stătea în picioare lîngă Sofia Cozianu, rezemat cu spinarea de soba de teracotă împodobită cu floricele în gustul vienez de la 1830. Vogoride vorbea tare...“ Romanul propriu-zis poate să meargă acum de la sine. Dar el nu va rămîne tot timpul în acest plan. Perspectiva istorică, a cronicii, va reveni periodic, ca un leit-motiv, tăind trama evenimentelor curente. Să notăm și un lucru oarecum neașteptat: tehnica foarte precisă, convenționalismul unor formule nu exclud varietatea și bogăția detaliului și chiar un anume protocol epic. Economia principală care guvernează romanele de acest fel implică, paradoxal, abundență descriptivă, adevărate galerii de portrete, studii ale vestimentației, preținse toate de documentarismul genului. Dacă la nivelul formulei narative romanele sînt abile și puțin inventive, ele compensează din plin stereotipia funcțională printr-o artă minuțioasă și citeodată aproape bizantină. La Petru Dumitriu este chiar mai mult: o excepțională înzestrare pentru portret, un ochi avid de culoare, de pitoresc sau de grotesc.

Voi culege din *Davidă* două-trei exemple. Nu e lipsit de interes să vedem pentru început și în ce măsură aceste portrete satisfac apetitul descriptiv mai general al romancierului, care face din ele suportul unor informații despre modă, gusturi, îmbrăcăminte: „Sofia Cozianu trecuse bine de treizeci de ani, și se îngrășa. Dar era albă, sprincenată, cu ochi negri și blînzi, trandafirie în obraji. Rochia de taftă roz cu dantele la mincișle scurte pînă la cot și un alt rînd de dantele în jurul umerilor, strînsă pe talie și înfioată în șolduri după moda lansată în Europa de împărăteasa Eugenia, umplea fotoliul cu faldurile lucioase ale crinolinei; corsetul făcea să-i iasă brațele pline, umerii rotunzi, cărnoși, și gîtul rotund de statuie, ca dintr-un potir de preț. Își purta părul negru în zuluși ușori peste urechi și pe ceafă, tot ca Eugenia de Montijo și se misca puțin, leneșă și moale, cu unduire rotunde ale ființei ei pline de o dulce matură“. Nota celor mai multe este o fastuoasă imaginație a diformului și caricaturalului: „Tolănit într-un fotoliu, (Lăscăruș) își suna niște poli de aur în buzunar, se frămînta, avea ticuri, strîmbături, se folia în fotoliu, își mingia cu o mină cu unghile roase și murdare barbetele mătăsoase și aducea aminte de o bucată de brînză Camembert care a început să se miște“. Observarea fizionomiilor, a trupului, a picioarelor sau burților, denotă o evidentă plăcere a schimonosirii. O mi-zantropie abia mascată conduce mina pictorului în aceste portrete baroce, naturaliste, arcimboldești. Detaliul urit, sordid, pervers, e de fiecare dată îngrosat, încît cea mai desăvîrșită frumusețe pare atînsă de morbiditate: ravagiile virslei, grăsimă, sechelele bolilor, decrepitudinea nu sînt niciodată uitate. Romancierul român îl citea, se simte, cu pasiune pe memorialistul Saint-Simon. Elementul cel mai frapant în aceste portrete este predominanța trăsăturilor fizice. Senzualitatea, cruzimea, frica, posomorala par încrustate în pielea, ochii, obraji, umerii personajelor. Corpul nu este doar permanent scos în evidență, dar devine capabil să manifeste, el singur, toată interioritatea. Corpul „expune“ caracterul, temperamentul: „Din fundul salonului se lîvî o femeie în rochie neagră. Abia cînd intră sub cel dintîi dintre cele trei candelabre de cristal atîrnate de tavan, se văzu că era de aproape patruzeci de ani, blondă, cu sprincenele bălane și ochii verzi ca

gheața; gura îi era strînsă și fața rece și severă. Rochia simplă de mătase neagră n-avea decît un guler alb și manșete albe“. Ochi înghețați, gură strînsă, rochie neagră cu guler alb: corpul este elocvent iar corporalitatea, un limbaj precis. Romancierul descrie, fără să analizeze. Nu sondează înlăuntrul acestei suprafețe strălucitoare: sufletul apare în carne și oase, portretul fizic vorbește de la sine, ca și cum fizicul ar reprezenta o metonimie a sufletului, un substitut al lui, strecurat mai puțin în scopul de a-l simboliza decît în acela de a-l înlocui. Portretul balzacian se baza pe o „qualité maitresse“, de obicei de ordin moral și psihologic: ambiția, cinstea, altruismul, egoismul. Aici portretul are o temă, o stereotipie metonimică și de ordin fizic. Corporalitatea se constituie muzical, dezvoltînd tema senzorială sub formă de leit-motive sau refrene. De cite ori un personaj apare, el își pune în evidență tema: este ca o parolă, de recunoaștere.

O asemenea temă este în cazul Herminei Marchand, guvernanta în rochie neagră și guler alb a Davidei, gheața. Femeia are ochi verzi de gheață, un ton al vocii glacial și vibrant, un ris rece, silnic. Nu fac decît să desprind din context epitele care se însoțesc — ca un roi — corpul ei de o fermitate necrutătoare, asemeni unei vergi de oțel. Jignită de disprețul lui Vogoride, reacția Herminei este de **întepeneală**: „Nu răspunsese, nu vorbea, fiindcă îi era **gîtul strîns**... Zăcea în pat, **nemișcată, cu trupul înghețat, cu dinții înțelștați**, și nu putea măcar să plîngă“. Răz-bunarea și-o calculează cu cea mai perfectă stăpînire de sine: „Stătea în pat, cu ochii deschiși, țepănă și rece ca un cadavru, și se gîndea“. După ce dezvăluie Davidei secretul relațiilor dintre Vogoride și mama fetei, în timp ce o atmosferă prevestitoare de furtună domnește în casă, Hermine și singura care „pare neschimbă-tă: rece, decolorată și țepănă în rochiile ei negre, sau cafenii, sau cenușii, cu gulerase scrobite“. Un epitel definitiv, dar mereu același, apare de exemplu și în cazul unor personaje ale Hortensiei Papadat-Bengescu: **buna Lina**. Însă la autoarea **Concertului din muzica de Bach**, aceste epitele nu sînt decît indicul solidificat al vechii „qualité maitresse“ și învederează o reducere la o unică trăsătură etică, un fel de schematic caracterologic destul de curios în proza ei de factură impresionistă. Acestei stereotipii morale îi ia locul la Petru Dumitriu o poetică a corpului. Pe de o parte, epitetele reverberază metaforic, dînd naștere la o bogată sinonimie sui-generis: gheața, întepeneala, răceala, cadavericul, scrobitul; pe de alta, domeniul metaforei rămîne fizic. Tema Davidei este, pînă la un punct, gîndită prin contrast cu a Herminei: **focul**. Ochi tineri sînt arzători, privirea fulgerîndă. E o fătura sălbatică, aprinsă. Pe Vogoride îl jubește cu înflăcărare și îl urăște la fel. Întîlnindu-l, după ce află de relația lui cu Sofia, „îl mistui cu o privire arzătoare“. Ura Herminei îngheață, a Davidei frige. La minie, obrajii Herminei pălesc, ai Davidei se fac roșii. Cînd, într-un rînd, cele două femei se înfruntă, ne dăm seama că de fapt fată-n față stau temele lor: „Mademoiselle Marchand feri caietul. Davidă ajunse în fața ei, la mai puțin de un pas. Se înfruntau fata neagră și subțire, **cu ochii arzători**, și femeia palidă și blondă, cu sprincene și gene decolorate, și **ochii verzi înghețați**“. Spre deosebire de guvernanta care, răzbuindu-se, se conservă, Davidă arde în propria-i ură. Recea Hermine o conduce pe fată spre crimă. Sînt și alte exemple. Tema lui Lăscăruș este **cleiul**: „Lăscăr Lascari îl cuprinsese cu brațul pe după umăr. Era mai scund decît stăpînul casei și familiar, ursuros, cleios; se lipea de om, mina îi era umedă și lipicioasă, felul de a vorbi, prietenos, binevoitor, aproape gales, zîmbetul ce dovedea dinți nespălați, obrazul alb cu barbete dese castanii, părul rar, răvășit și cu un început de chelie, totul seamănă cu o bucată de caș care a făcut păr...“ A lui Alexandru Cozianu **plumbul saturnian**: „Era un om voinic, greoi și adus din umeri, cu o față plumburie, ochii stînși, gura amară; la Paris, în tinerețe, un astrolog îi spusese că e născut sub influența nefastă a lui Saturn“. Aș putea continua cu enumerarea majorității personajelor.

Nicolae Manolescu

Viața și opiniile lui Zacharias Lichter

TOATĂ lumea aștepta de la noi (noi, criticii și istoricii literari) o istorie a literaturii române după 1945. O veritabilă istorie, se preciza numaidecât. M-am gândit și eu la acest subiect și, chiar mai mult decât atât, am încercat să vin în întâmpinarea lui prin cele patru volume din *Scriitori români de azi*. Nu-l vorba, am precizat în mai multe rânduri, de o istorie integrală, definitivă (un termen care, în critica literară, are o valoare foarte relativă) a scriitorilor și a formelor literare postbelice. Autorul nu și-a ascuns cu toate acestea gândul că intenționa să scrie o asemenea istorie, dar, întâmpinând mari dificultăți, aștepta un moment mai bun pentru a-și duce la capăt proiectul. Ce-i lipsea? Posibilitatea, înainte de orice, de a cuprinde toate valorile literaturii române. Istoria (istoria din afară) a fost așa cum a fost și, după 1945, mulți scriitori au părăsit rînd pe rînd teritoriul țării, dar mulți dintre ei n-au părăsit cultura română. Au continuat să scrie în limba română și în limbile de adopție și opera lor, bogată și variată, trebuie înaintea de orice cunoscută și analizată. Mă uit peste sumarele cărților mele și observ că, de la o ediție la alta, multe nume au dispărut. În primul volum (1974) scriam despre Matei Călinescu, Mihai Ursachi, Gabriela Melinescu, în 1978, cînd am dat o ediție nouă, aceste nume au fost șterse din sumar.

Am pălîit același lucru, mai tirziu, cu Ion Caraion, un autor de primă importanță pentru ceea ce noi am numit „generația pierdută” a literaturii române (o formulă care nu-i plăcea deloc, imi amintesc bine, poetului), Bujor Nedelcovici, Lucian Raicu, Goma, Teeneag, Gelu Ionescu, Dan Cristea, Virgil Tănase, Mircea Kropot, Dorin Tudoran, Sonia Larian, Ilie Constantin, Sorin Alexandrescu, Ion Negoitescu, Dinu Flămînd... Mă uitam cu jale la manuscrisele mele și la dosarul (care creștea, creștea de la an la an, uneori de la lună la lună) cu nume indezirabile. Cum să discuți despre ideea „crizismului”, afirmată puternic în deceniul al V-lea, fără a cita numele lui Virgil Ierunca, principalul animator? Și cum să prezinți în chip obiectiv programul revistei *Albatros* fără a pomeni numele celui care a scris și poet? N-am putut scrie nici un rînd despre Petru Dumitriu și *Cronica de familie*, carte reprezentativă pentru momentul '50, abia i-am putut strecura numele într-o convorbire despre Marin Preda cu Aurora Cornu (și acela cu inițiale) și într-un articol mai vechi

din *Caiețe critice*. N-am de gînd să fac, aici, o listă (și nici n-am, acum, posibilitatea s-o întocmesc în chip serios) a tuturor publicațiilor literare și a scriitorilor care au luat calea exilului. Ei aparțin literaturii române și opera lor trebuie integrată într-o istorie a literaturii române postbelice. O muncă dificilă ne așteaptă pentru că, dacă pînă acum citeva zile ne gîndeam la o anumită literatură (și anume aceea care se făcea aici), azi trebuie să ne gîndim la **unitatea literaturii române** și la toți scriitorii care o reprezintă prin talentul lor. Abia am putut edita și comenta scrierile lui Mircea Eliade (și nici acestea integrale), atîtea alte scrieri și autori așteaptă lectura noastră atentă și judecata noastră critică dreaptă.

Este, apoi, o altă istorie ce trebuie reconstituită: aceea a vieții literare românești. O istorie de multe ori dură, tragică, plină de fapte abominabile, dar și de atitudini exemplare. Sper să avem tîria să judecăm în liniște și cu obiectivitate aceste evenimente care au marcat viața literaturii române și de multe ori în chip tragic, destinul scriitorilor români. Public în numărul de față un mic articol (scris în 1974 și dispărut, apoi, cum am precizat mai înainte, din sumarele cărților mele) despre **Viața și opiniile lui Zacharias Lichter**. Autorul, cunoscut critic al generației '60, trăiește azi în America. El a participat în chip decisiv la impunerea generației de poeți și prozaatori în deceniul al VII-lea. Să discutăm, deocamdată, despre opera lui epică.

UN eseu românesc în sensul pur al termenului este **Viața și opiniile lui Zacharias Lichter** (1969), unde, luînd ca pretext un personaj socratic bucureștean, Matei Călinescu face reflecții despre curaj, prietenie, sinucidere, femei, diavol, responsabilitate și libertate etc. cu un spirit de finețe și o tehnică remarcabilă a paradoxului. Epicul este aproape inexistent și, cînd pătrunde în discurs, are rolul de a pune personajul în situația de a vorbi, căci spunerea este actul cel mai important al existenței lui. Zacharias Lichter este un profet care sparge cu plăcere oglinzile înțelegerii comune pentru a propune alte scheme (negative) ale gândirii. Voluptatea lui este de a gîndi lumea pe dos, aducînd soluții imposibile (dar corecte, posibile din punctul de vedere al logicii formale) acolo unde rațiunea normală vede clar și constructiv. O gimnastică superioară a minții, în care nu adevărul trebuie căutat, ci frumusețea demonstrației.

Lichter este urît, diform, umblă aproape în zdrențe și locuiește într-un vechi garaj, în condiții de viață primitivitate. Aceasta vrea să spună că geniul trăiește simplu, în disprețul comodităților. Monstruosul fizic este, de altfel, o mască a genialității interioare. Geniul este de regulă dizgrațios, incomod și ridicol pentru ochiul comun. Calul răpăduș care zace pe o grîmadă de gunoi, ascunzînd patru sau șase suflete etc., reprezintă, s-a observat demult, o expresie a spiritului superior încorporat în fenomenalitatea degradată. Personajul din **Viața și opiniile lui Zacharias Lichter** vede în urîtenia sa fizică un semn al alegerii divine. E atins de flacăra divinității și se supune, dovstoievskian, exercițiului umilinței. Practică, de pildă, cerșetoria,

din convingerea că, dintre toate profesiunile libere, cerșetoria îl apropie mai mult de Dumnezeu, fiind o asceză și de rezistență a oricărei asceze. Ocupațiile productive îi repugnă, pentru că „a munci... te implică, dintr-odată, într-o ierarhie”. Refuzul de a munci e, așadar, o revoltă împotriva spiritului posesiv. Făcuse comerț, practicase zidăria, sudura, se exersase ca cioplitor de epitafuri într-un atelier de pietre funerare, dar nu acceptase niciodată să fie plătit, ferindu-se pe această cale de tentația posesivității. Se hrănește, de altfel, cu piine uscată și cu iaurt. Singura lui proprietate este o Biblie din care citește din cînd în cînd, trăgînd înțelesuri neașteptate din pildele sacre. Cînd are insomnii, și sîntem încredințați de biograful lui că acest lucru se întîmplă des, profetul Zacharias se urcă într-un pom pentru a se ruga sau a medita. E, în acest chip, mai aproape de Dumnezeu. Singura relație socială pe care o admite este prietenia. Prietenul lui Zacharias este un fel de Caliban local, Leopold Nacht, care tace tot timpul, tăcerea fiind o formă superioară a filozofiei. Lumea fiind bolnavă de semnificații, taciturnul Leopold o desemnifică prin mutismul lui absolut.

Înțeleptul Zacharias Lichter are și alți prieteni, cum este luminatul G., care dăplînge rușinea de a exista și preconizează ajungerea la ființă pe calea sfîșlii. De doctorul S. se teme, intrucît, spirit pozitiv, doctorul încearcă să-i citească nebunia, reală sau mimată. Anselmus este, în schimb, un imaginativ și pretinde că și-a petrecut copilăria într-un copac gigantic locuit de 1217 păsări de o specie curioasă. El practică dezinvolt o pedagogie a amăgirii. Rînește că prietenii despre care este vorba ilustrează cite o ipostază a spiritului. Anselmus prezintă imaginația febrilă, laborioasă, iar doctorul S., agresiunea lucidității. Crima lui e de a voi să elucideze, să definească, cînd orice cunoaștere autentică nu face decît să sporească paradoxul și misterul.

Delectabil este portretul lui Adrian Leonescu, simbolul comodității, ce se teme de orice manifestare a spiritualului. Onorabilul Leonescu este profesor de fonetică engleză și marea lui plăcere este să pronunțe un cuvînt în toate variantele posibile. Fizicește este efeminat și practică o ipohondrie preventivă: consumă medicamente inofensive, face canotaj în cameră și își clătește gura în fiecare dimineață cu ouă crude. Cînd, într-o noapte de insomnie, simte nevoia să se roage lui Dumnezeu, se sperie și aleargă la medic. Ascultînd întîmplarea, Zacharias Lichter comentează: „În imperiul prosiei comoditatea e condiția primordială a oricărei activități, dar totodată valoarea și felul suprem: nici un efort nu-i prea mare pentru proști cînd e vorba să se simtă bine instalați în ceea ce fac; la drept vorbind, ei nu acționează niciodată, ci se instalează într-o formă de activitate sau în alta, cu grija constantă de a nu se lăsa tulburați de nimic”.

Condiția de profet implică pe aceea de legendă. Zacharias Lichter este inconjurat, în consecință, de legende, cum ar fi, de pildă, aceea privitoare la sexualitatea lui. Profetul ar fi cuprins uneori de o stare de *foiță*, dorînd să se îmbrăneze cu elementele primordiale, ca apa, pămîntul, focul. Explicația ar fi că principiul feminin este răspîndit peste tot în natură și contactul cu marea, de pildă, poate atinge sublimități erotice. Altfel spus, Zacharias Lichter revine la sexualitatea informă a copilului pervers poli-morf... cum îl definește Freud. În romanul lui Michel Tournier *Vendredi ou les Limbes du Pacifique*, un personaj descoperă, după 20 de ani de solitudine într-o insulă pustie, o disponibilitate sexuală totală. El atinge arborii, se îmbrănește cu dunele și se lasă pătruns de soare într-o vibrație sălbatică a simțurilor. Locuiește de altfel într-o peșteră în formă de sex.

Profetul lui Matei Călinescu trăiește însă mai intens viața spiritului și cădere în transă erotică este rară, și atunci subordonată cunoașterii. Căci orice se întîmplă are o semnificație și un fapt banal, cum ar fi, de pildă, spargerea unui pahar de către amicul Nacht într-o criză alcoolică, ia proporția unui act filozofic esențial: Nacht a încercat — o încercare disperată — să instituie cunoașterea paradisiacă. Vrînd să spargă acea oglindă el voia să spargă, de fapt, toate oglinzile lumii, prin care sîntem condamnați să ne ghicim unul altuia chipul; voia să anuleze dimensiunea iluziei și să facă să triumfe vederea: față în față. Dar n-a izbutit! Vom rămîne cu toții roboți în răsfrîngere — pînă cînd? pînă cînd?...“.

Nu lipsește din portretul lui Zacharias Lichter o notă de pitoresc, sub forma unei nebulii blinde. Nebunia intră, de altfel, în sistemul lui de valori, bazat pe negația convenționalului, normalului, știutului. El trăiește, pe toate planurile, într-un continuu paradox, vîzînd lumea cu un ochi care răstoarnă ordinea și poziția lucrurilor, Figura lui stilistică (dacă

admitem că orice filozofie este o cunoaștere pe calea imaginarului) este invers-siunea. Oglînda spiritului său schimbă proporțiile lucrurilor și, ca personajul din *Harap Alb*, le vede cu capul în jos. Lichter este, în fond, un contestatar al silogismului. El gîndește totul invers și se exprimă în paradox, construind cu inteligență în absurd.

Paradoxul mai subtil este că, negînd totul, Lichter construiește, impune un sistem, cu valoare inițiativă. El trăiește, cu alte cuvinte, într-un etern sofism. Surpriza la lectură vine din efortul de a trata absurdul după legile firescului și invers. **Viața și opiniile lui Zacharias Lichter** e, în fapt, cartea unui moralist care înlătură programatic premisele moralei curente. Să luăm exemplul tăcerii. Pascal vedea în tăcere o persecuție („Le silence est la plus grande persécution: jamais les saints ne se sont tus”), o formă a anulării spiritului. Matei Călinescu construiește micul eseu pe această temă, pornind de la o premiză contrară: tăcerea este o formă supremă a cunoașterii. Premiză, firește, absurdă, pentru că în afara limbajului cunoașterea nu-i posibilă, dar ca artă a speculației eseu este remarcabil. Limbajul cărții este voit sobru, de o frumusețe ce vine din precizia nuanței și subtilitatea gândirii: „Ființa profeticului o constituie negația: cunoaștere prin cenușă. După ce au vorbit, profetii simt cenușa lumii pe limbă; înțelepciunea lor e gustul cenușii”. „Într-o lume coruptă, a cărei esență este degradarea și marasmul, infinita fragilitate a spiritului are nevoie de protecția uritului, a deformității și-a estropierii”. „Înfernul este lipsa pedepsei, nostalgia pedepsei; responsabilitatea e infernul conștiinței...”. „Spre Dumnezeu trebuie să urcăm mai mulți munți deodată: și-n mijloc, muntele fierbinte al Risului. Proba focului: proba risului.

Iată rugăciunea mea: Fă-î, Doamne, pe oameni să ridă de mine, să-mi dăruiască mila risului lor. Dă-mi, Doamne, puterea să fiu așa cum par în risul lor. Și să mă spele cascadele de foc al hohotelor lor. Și să nu-mi tremure picioarele în urcușul acela prin dogoarea uritului meu, tăios ca piatra. Și să nu-mi tremure gîndul. Și să nu-mi tremure iubirea...”.

Eugen Simion

P.S.: Lumea vorbește vrute și nevrute, vorba sa duce și să lățește, spui ceva și te trezești după citeva zile oprit pe stradă sau sunat la telefon pentru a te reproșa c-ai făcut, c-ai dres, ai zis nu știu ce. De multe ori mă minunez de asemenea întîmplări, altele (cum este cazul de față) n-am umorul necesar pentru a primi în liniște zvonurile, mistificările, birfele (ei, da, revoluția nu ne vindecă așa de ușor de păcatele, obiceiurile, meșteșurile noastre) care au picioare lungi și rapide. Nu știu cine a avut ideea să spună, de pildă, cum că autorul acestor rînduri ar face discriminări între scriitorii de aici și cei care trăiesc în afară. Tîm să fac precizarea că singura diferențiere pe care o accept și o propun, în continuare, este cea de ordin estetic și ca se aplică operei, nu omului. Mi se pare o glumă foarte proastă să mi se atribuie alte gînduri și alte intenții. Cum dovedesc și în articolul de mai sus și cum judecăm, în fond, noi, toți, literatura română postbelică se constituie din (și prin) contribuțiile tuturor scriitorilor, indiferent de locul în care au trăit sau trăiesc azi. Cultura română are nevoie de toate inteligențele și de toate talentele autentice. Restul este... literatură proastă și rea credință.

E. S.

Mic dicționar

LIBERTATEA. Nu știu dacă este cel mai frecvent cuvînt scris pe zidurile Bucureștiului în aceste zile, este însă cel mai emoționant. „Pe prima pagină a noii mele cărți de istorie, am scris numele tău, Libertate”: citatele se pot înmulți... M-am întrebă, ca oricare dintre noi, odată aflat în posesia libertății, dacă aș putea s-o definesc. Mi-am pus inteligența și memoria la contribuție, am evocat tot ce citisem despre libertate, dar rezultatul m-a dezamăgit profund: eram incapabil să ofer o definiție coerentă și verosimilă. M-am speriat. Este, oare, libertatea ceva imposibil de definit? E o noțiune care a fost negată în fapt tocmai deoarece conturile ei teoretice sînt mai mult decît incerte? Sintagmele lui Platon și ale lui Spinoza, ale lui Kant și Hegel, ale Revoluției franceze și ale Revoluției din Octombrie mi se amestecau în cap, contrazicîndu-se și amendîndu-se unele pe altele, lăsîndu-mă finalmente la fel de frustrat. Nu puteam afla imediat ce e libertatea.

Și, deodată, în mintea mea s-a făcut lumină. Nu știu (mărturisesc cu rușine) ce înseamnă libertatea și nu o voi ști, probabil, niciodată. Știu însă perfect ce înseamnă lipsa de libertate: ea înseamnă

să asiste la un unic program TV de trei ore pe zi, identic în ineptie, să citești doar un unic ziar (inept la rîndul său), dar purtînd diferite titluri, să nu poți circula nu doar în alte țări, ci chiar în propria-ți țară, să auzi același discurs cu un cîmp lexical de trei sute de cuvinte (în care includem prepozițiile, conjuncțiile și adverbele), să alegi în alegeri un singur partid și, finalmente, să ai un singur drept civic — acela de a spune necondiționat da. Lipsa de libertate înseamnă Unul absolut, Unul metafizic.

Subtilii dialecticieni îmi vor aminti, fără îndoială, faimoasa „necesitate înțeleasă” și „caracterul formal” al alegerilor în care eu pot pune ștampila doar pe unul dintre mai multe buletine: e dreptul lor și îi felicit pentru certitudinile de care sînt stăpîniți. În ceea ce mă privește, mă voi mulțumi de acum încolo doar cu modesta mea anti-definiție, la care am ajuns *per fas et nefas*.

Ceva mai liniștit, am început din nou să privesc, scris pe ziduri, cuvîntul **libertate**. Nu mă mai intimidă.

Mihai Zamfir

Răzvrătirea lui Hyperion

CUVINTUL genocid a intrat cu brutalitate în istoria poporului român. Cu tot cortegiul de nenorociri care, din simple articole de dicționar, au devenit fapte incriminatorii: atrocități, cruzime, bestialitate. Fanatism. Prostie, de ce nu? Poate tot ce s-a întâmplat în aceste zile este o revanșă a inteligenței care nu a încetat să gindească, împotriva prostiei obișnuite doar să execute. Nu este momentul pentru fraze mesteșugite: o imensă „mare trântăneală” ne-a invadat de ani în șir tot ce aveam mai intim. Iată cum și cuvintele încep să iasă de sub carapacea lor belikoviană și să se spele de spaimă și rușina în care au supraviețuit. Oare mai putem conta pe ele? Oare nu și-au pierdut înțeleșul? Statistica își remodelează dimensiunile. A număra azi înseamnă a întocmi acte de acuzare. Ne-a fost dat să trăim ceea ce nu ne-am fi putut închipui decât în clipe de coșmar. Sau știam din ciute că le-a fost sortit altora. Evenimente tragice, e adevărat, dar îndepărtate și rămase undeva departe, străine de noi. „Prea vă dați și voi niște lebede...”, mă lua acum o lună, zimbăreț și zglobiu, veșnic radiosul meu amic când discutam cu o cunoștință comună despre masacrarea celor 2(două) milioane de armeni — oameni și ei ca toți ceilalți la urma urmelor, în anii de început ai acestui secol. Ce să-i fi răspuns? Sigur că nu este ziua potrivită pentru comparații și polemici dar iată că evenimentele o iau înaintea stărilor noastre afective. Poate uităm prea repede. Poate memoria, individuală și cea colectivă, se lasă îndusă în eroare prea lesne. Poate e în firea lucrurilor, a oamenilor mai bine spus ca bucuriile să steargă cit mai repede durerile. Sau nu ne interesează. Pur și simplu. De ce ne-am agita atita pentru soarta omenirii sau a unui simplu om? Cînd, să recunoaștem, sint atitea lucruri frumoase, nobile, plăcute, înălțătoare, sublimе. Si multe altele mai ușor de digerat. Cînd o fotografie cu ăteva capete retezate și puse pe-o masă e poate strica buna dispoziție de a ne delecta la traseul unui suț cu efect tras la „păianjen”, cum spun microbiștii. „Extraordinar, formidabil!” Șutul la vinclu. Golul. Inscris în poartă dar și cel din inimă. Cotidianul și micile evenimente legate de „fratele porc” ne-au acanarat prea mult ca să ne mai pese de principii sau gânduri abstracte, de întîmplări sau evenimente ce nu ne ating direct. Nu sint în relație cauzală cu noi. Micul, marele nostru ego acclamând fericit lumea din jur: pardon, sintem ocupați! Egotismul și egoismul.

Si, pe neașteptate, cînd un pesimism paralizant începea să-și dea mina cu un scepticism neliosit de nuanțe cinice, iată-ne azvîrlîți în vîltoarea unei tragedii colective. Dar și a unei renașteri posibile. Necesare. Îndelung așteptate. Dacă nu de toți, de multă, foarte multă lume. Există o imensă vină colectivă pentru care

cei rămași azi în viață este bine să dăm seamă. După măsura și judecata fiecăruia. Nu în fața celorlalți — va veni momentul, cel puțin pentru unii și pentru așa ceva — dar mai ales a fiecăruia dintre noi. Nu „autocritică” găunoasă, ci un dialog fără echivocuri cu sine. Cu ce-a mai rămas nealterat în străfundul nostru. Să cumoănim ce am făcut și ce n-am fost în stare să facem. Bine sau Rău. E mult mil tulbure în fiecare, e greu să evaluăm cu cit am contribuit sau, mult prea puțin, ne-am împotrivit fătis unui rău la care cu toții am fost părtași. Lucrurile sint incilcite, cum s'a despărțim net apele: nu toți cei răi, de ieri și de azi, au fost răi pe de-a întregul, nu toți cei buni, de ieri și de azi, au dreptul moral să vorbească în numele binelui, libertății și democrației. Detaliile și nuanțele devin cu atît mai mult necesare. Dar, dar. Cînd? Cum? O societate întreagă e zguduită din adîncuri și trebuie să se așeze pe alte temeluri. Structuri economico-sociale sint pe cale să se modifice din mers. Nu se poate altfel, cale de întoarcere nu există. Chiar dacă ne pîndesc atitea incertitudini și inconșeșențe. Jumătătîle de măsură sint riscante și periculoase. Sint prea mulți cei care au profitat de pe urma răului ca să renunțe la puterea acumulată și felul lor de a fi. Cum s'a transformat corupția în generozitate și minciuna în adevăr?

Nu de a înlocui niște nume cu altele este momentul, ci de a schimba niște mentalități adînc înrădăcinate. „Au ros destul ăștia, ne-a venit și nouă rîndul la ciolan!”. Cum s'a învățăm pe oameni să trăiască altfel, cum s'a înțelegem noi că se poate trăi altfel? E nevoie de timp, de bună credință, de încredere, de dreptă măsură. Dar nu e nici timp pentru decizii cit mai bune și nici un cîntar electronic care să judece și să evalueze. Soarta, meritele sau ticăloșiile fiecăruia. Promovarea comoetentei, a eficienței și a valorii. Ruperea de nepotism, de „dosare”, de suspiciune și naționalism manipulat în interese de grup sau personale. Scriam cu o lună în urmă că Mitică l-a mîncat pe Hyperion. Credeam că Mitică, adaptat la rău ca peștele la apă, se va descurca strecurîndu-se pe sub istorie. Că va ignora istoria, va sta pe marginea ei. Se va descurca. Urit cuvînt, atît de des invocat în anii din urmă. Ne-am descurcat, ne vom descurca. Poate dacă era vorba doar de citiva oameni să fi fost posibil. Dar cum s'a se descurce — asta însemnînd abuz și eludarea legii, ignorarea celor mai mărînte relații interumane — la nesfîrșit, milioane de ființe reduse la condiția lor strict biologică într-un amalgam infinit de agresiuni cotidiene care ne-au alterat cit și ce era mai bun în fiecare dintre noi?

Cînd egolismul și compromisiurile, suspiciunea și prudența, lășitatea și viclenia, oportunismul și lăcomia, cînd notele informative și violarea corespondenței, interceptarea convorbirilor telefonice și teama

de propriii copii care și-ar fi putut „turna” — un cuvînt odios, căruia i-am fost contemporani în anii lui de maximă „înflorire” — părinții, aroganța puterii și cultivarea neîncrederii între oameni și atitea alte forme ale degradării ne făceau părtași la acest joc, viața noastră, altminteri, care nu se mai termina. Nu mai cutezam să privim pe cel din fața noastră, încercînd să deslușim ce are pe suflet sau în minte. Ochii alunecau spre sacose, „De unde ați luat?”, „Ce se dă?”, „Unde ați găsit?”. Nevolicne întrebări, stăruitoare obsesii. Cită risipă de energie și „destep-tăciune” — inteligența transformată în șmecherie! — ca s-o luăm înaintea altora, „Mi-a ținut doamna rînd!”, pentru mai știu eu ce pachet, carton, „Are și la sticlă?”. Acea luptă fără menajamente și rușine pentru un bilet la teatru, o carte, un loc în autobuz, un apartament, niște medicamente, o promovare, sau, ei da, de ce nu, un loc de veci!

Am trăit o dramă colectivă la care nimeni nu poate spune că n-a fost cel puțin marior. Chiar dacă unii au suferit iar alții au profitat. Să recunoaștem: nu au fost puțini. Poate ar fi mai decent să tăcem. Dar am văzut oameni cu părul nîns cum se luau la bătaie isterizați de frig și foame — amîntind de scene similare petrecute în lăcărele de concentrare naziste sau gulagurile — iată un alt cuvînt pe care îl vom folosi de azi înainte — staliniste pentru orice. Nici măcar nu știau pentru ce se luptă. Ca să ducă acasă la nepoți, la copii, orice, cit de cit, dorit, necesar. Degradarea biologică dîndu-si mina cu cea morală. O imensă rușine de care nu mai aveam puterea să ne rușinăm. Repet, și aș vrea să cred că nu devin ridicol, mai ales în aceste ore aglomerate ale patetismelor, multe sincere, dar și destule contrafăcute, că a venit vremea să ne judecăm singuri prin prisma „propriilor noastre adevăruri”. Căroră le cădem, vrem nu vrem, pradă.

UN întreg popor a căpătat glas prin sacrificiul de sînge al unor tineri. Au fost și alții, au fost și alte forme de rezistență, de împotrivire la rău, dar ei, în marea lor majoritate tineri, au înfruntat cu miinile goale propria lor frică, gazele lacrimogene, gloanțele, șenilele de tanc, într-un cuvînt brutalitatea forței. M-am înșelat: Mitică nu l-a putut înghiți pe Hyperion. Toți acești elevi și studenți, muncitori și intelectuali, băieți și fete au sfidat destinul lui Mitică: n-au mai vrut să se descurce! Firul subțire — dar trairnic — al compromisiurilor potențiale s-a ruot. Ei au refuzat să fie bătrîni din adolescență. Ei au fost cei care n-au avut ce pierde. Nu apucaseră să intre în meschinul angrenaj de aranjamente, complicități și multe, infimitele aspecte ale participării la rău. Aici, cred, era uritul din adînc, extins la o scară urlașă. Alături de prima și „a doua

poliție”, care au funcționat ca niște mecanisme bine puse la punct, degradarea pînă la abjecție a tot ceea ce ținea de condiția umană. Dar, ezitarea de a fi solidar sau solitar a fost străpunsă de această neașteptată și spontană „solidaritate virilă” de care au dat dovadă cei tineri. Mă tem că nu pot fi convingător. Citesc, cu stu-poare, luări de poziție și incriminări ale unor oameni care, pînă mai ieri, cîntau în țambalul „marilor victorii”! Oare chiar nimeni nu e dispus să-și facă singur un examen de conștiință? Să ținem la un post sus-pus, la o funcție bine remunerată — ah, aceste minunate SCAUNE! — mai mult decît la propria noastră conștiință? Cum să ne educăm, în aceste condiții, copii? Cum să ne bucurăm, mîntînd și mîntîndu-ne în continuare, de o carte, de îmbrățișarea unui prieten sau de un răsărit de soare în munți? Doar SCAUNELE, doar ele, doar pentru ele ne zbatem în această viață, care nu e absurdă și fără sens cum părea, ci iată, poate, uneori nici nu o merităm? Mă întreb citi factori de decizie, directori, cadre de conducere, înati Prea Sfinți și redactori, mai mult sau mai puțin șefi, miniștri sau simpli „gestionari” care se știu — imposibil să nu se știe! — cu musca pe căciulă (sau, mai exact, direct pe cap!) și-au dat demisiile, de rușine, cel puțin, și au hotărît să reia viața de la capăt ca să trăiască nu mai bine, ci mai frumos? Întrebări inuțile: spitalele sint pline de răniți, cîmî-tirele au morminte proaspete. Ce va fi de azi înainte? Schimbarea la față a României a făcut să curgă preta mult sînge. Se pot face scenarii, înainta ipoteze. Poate încă nu știm bine cum va arăta viitorul. Ceva nedeșlăsit, la care doar Hyperion năzuia, locuind într-o utopie îndepărtată, pe cînd noi, mult mai prozaici pămînteni, nici nu îndrăzneam să gîndim. A venit pe neașteptate, smulgînd din ăitîni ușile unei imense săli de așteptare și ne-a găsit cumva nepregătiți. Va trebui să luăm totul de la capăt, fiecare să răspundă pentru faptele lui. Minciuna are picioare scurte. Poate nu va mai avea deloc! Nu e momentul pentru dezvăluiri și vendete, de a arăta cu degetul sau de a face pe eroii. Va veni ziua, poate a sî-venit, a adevărurilor de care să nu ne fie rușine privindu-ne în oglindă. Cred că este o șansă pe care nu avem voie să o ratăm.

Bedros Horasangian

P.S.: Îmi permit, cu democratică smerenie, să atrag atenția, chîchirez gilceavă, domnului Alexandru Paleologu că Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române nu este înalt Prea Sfințit ci un Prea Fericit! În exclusivitate. Conotațiile devin și mai zăpăcitoare. Altfel cădem în păcatul creștinesc de a ne adresa unui ambasador cu „domnule consul”!

În rest totul e O.K.

Definiția tangoului

● DE pe la mijlocul anilor șaptezeci au început să se facă simțite în peisajul literar-artistic primele efecte, oarecum sporadice și aparent întîmplătoare, ale unei schimbări de politică culturală ce aveau să deconspire în deceniul următor un veritabil sistem de redogmatizare a creației, altfel constituit și altfel motivat decît cel proletcultist din anii cincizeci, însă nu mai puțin eficient. Printre ele, mai insistente păreau a fi: exaltarea naționalistă, logoreea „omului nou”, alinirea ideologică, discriminarea tematică. Față cu relativa liberalizare din anii '60, efectele acestea semnificau o întoarcere la condiția cincizeciștă a politicii culturale a forței conducătoare înscrise ca atare în constituție. Nu era — s-a observat mai tîrziu — nici o întoarcere. Era chiar o evoluție „în spirală”, o ipostază perfecționată, întrucît infinit mai perfidă, a totalitarismului. Diferită de aceea așa-zicînd tradițională, stalinistă, prin clișeizare, reducționism lexical și, mai ales, prin perfecta antonimizare a vocabularului ideologic în sine însuși: mai toate noțiunile din sfera ideologiei politice acopereau o realitate completamente opusă sensului lor original. Se făcea caz, în discursurile „celui mai iubit” precum și în nenumăratele parafraze la ele exprimate de diverși propagandiști, mai mult sau mai puțin ocazionali, se făcea caz de, între altele, libertate, democrație, bunăstare, fericire, spirit revoluționar, angajare, inițiativă, progres, calitate, echitate, egalitate, dar, ca totdeauna cînd se face prea mult caz de ceva, acel ceva ori nu e în ordine ori lipsește cu desăvîrșire. „Se acționa” și „se făcea totul” pentru vidarea cuvintelor de sens, a realității de mișcare, a individului de personalitate. Nu se sublinia, despre orice ar fi fost vorba în una sau alta din alocuțiunile ideologice, decît sensul mișcării personalității „genialului citior”. Cultul personalității e de esență axiologic-democratică și incompatibil cu dictatura,

al cărei semn distinctiv e cultul persoanei dictatorului. Doar dacă punem în relație de identitate personalitatea cu persoana...

Pe lîngă această treptată alunecare în mistificarea globală prin golirea cuvintelor, complementar printr-o fără precedent, inclusiv în perioada stalinistă, cufundare în ipocrizie și demagogie, ideologia politică și-a îngăduit „să acționeze” explicit asupra gîndirii literar-artistice și iarăși, „să facă totul” pentru a o „salva” de liberalism, evident în favoarea unei anume „libertăți”. Primul pas decisiv întru asta datează din iulie 1971 cînd în niște „Propuneri de măsuri pentru îmbunătățirea activității politico-ideologice, de educare marxist-leninistă a membrilor de partid, a tîsuror oamenilor muncii” (6 iulie) și într-o „Expunere la Consfătuirea de lucru a activului de partid din domeniul ideologiei și al activității politice și cultural-educative” (9 iulie), „marele conducător” închide brutal, fără echivoc și într-un limbaj care de atunci și pînă în decembrie 1989 va deveni un fel de măsură a tuturor lucrurilor, principalele guri de aerisire ale spiritului liber, punînd integral creația literar-artistică în lanțul politic și destîndu-i un rol nu atît propagandistic (cum se întîmplase în vremea proletcultului) cit encomiastic și mistificator. Totul era imperativ fără drept de apel iar ceea ce se cerea semăna cu o condamnare la pedeapsa capitală prin sinucidere. Tot de aici venea însă — vom vedea — și marea slăbiciune a acestui extraordinar de puternic atac în contra libertății gîndirii. Iată cîteva „propuneri” specifice mentalității gregare: „Se va asigura orientarea politică fermă, în special a publicațiilor cultural-artistice, în direcția promovării artei și literaturii socialiste militante și combaterii tendințelor de rupere a creației de realitățile noastre sociale, de publicul larg al oamenilor muncii”, „Se va exercita un control mai riguros, pentru evitarea publicării unor lucrări literare care nu corespund cerin-

țelor activității politico-educative a partidului nostru, a cărților care promovează idei și concepții dăunătoare intereselor construcției socialiste”, „Se va acționa mai perseverent pentru dezvoltarea creației românești de operă, operetă și balet cu teme izvorîte din lupta poporului nostru pentru socialism”, iată și cîteva „sugestii” din „magistrala” expunere: „Trebuie să nu se înceapă punerea în scenă a unei piese pînă cînd nu se aprobă de organele de partid și de stat”, „Este necesar ca Secretariatul Comitetului Central, împreună cu organele de stat de specialitate, cu uniunile de creație să stabilească un program de elaborare a unor piese de teatru și a unor lucrări muzicale...” etc. etc.

Există, spuneam mai devreme, în agresivitatea precarei frazeologiei din iulie 1971 o mare slăbiciune, nu alta decît a golului ce se naște între cuvinte și înlăuntrul lor, un soi de inexactitate provocată de sărăcia vocabularului, de absența minimei argumentații și de mecanica infantilă a producerii textului. Scriitorii mediocri n-au sesizat-o dar scriitorii buni ai anilor șaptezeci și optzeci s-au străduit s-o exploateze și au reușit să scoalească mai toate imperativele cu aerul că le respectă. De n-ar fi făcut-o, literatura română din ultimul deceniu și jumătate ar fi arătat, conform „direcției” date la Mangalia (acolo s-a ținut respectiva Consfătuire), ca un ogor năpădit de bălării. Dezastruos, efectul acelei Consfătuiri n-a fost în ordinea valorică a literaturii, deși numărul cărților proas-te a crescut, nu într-atît însă încît să periclitizeze echilibrul presupus de legea numerelor mari, ci în ordinea climatului literar (viciat prin vehemența „partinică” a imposturii morale) și, mai ales, în ordinea circulației valorilor, literatura română trezindu-se tot mai izolată de Europa, pierzînd încet tot ce obînușe ca posibilitate de confruntare în anii șai-zeci. Și nu doar literatura, ci și celelalte arte. Consfătuirea de la Mangalia a fost, repet, primul pas al sfidării dictatoriale la adresa spiritualității românești contemporane. Al doilea, cu grave consecințe de data asta și în ordinea valorică a creației literar-artistice, a fost pre-tinsa abolire a cenzurii, din 1977. Despre aceasta, altădată.

Laurențiu Ulici

Cu privire la soarta filmului

„De ce trag clopotele, Mitică?”

■ Acum opt ani, Lucian Pintilie mi-a dat și mie o copie a scrisorii adresate lui Ilie Rădulescu, pe atunci secretar al C.C. cu propaganda, rugându-mă să o fac cunoscută. Acum, în 1990, o pot și face publică — prin binevoitorul intermediu al „României literare”.

DINU CERNESCU

Stimate tovarășe secretar Ilie Rădulescu,

BUNA mea credință, care a stat întotdeauna la temelie excelenței mele sănătăți morale, mă obligă să cred că nu sînteți de fel informat despre chipul samavolnic și prostesc în care trepăduși intermediari, funcționari de carton, procedează cu filmul meu *De ce trag clopotele, Mitică?* — inspirat din opera lui I.L. Caragiale.

Această procedură este fără precedent — fără precedent chiar în anii sumbri ai „obsedantului deceniu” — atât de fără precedent încît explică îndelungata mea tăcere, reacția mea întîrziată.

Am fost paralizat și fascinat de abuz, tovarășe secretar!

Am stat cu gura căscată în dreptul gratiilor, ca țaranul din celebra anecdotă cu girafa de la grădina zoologică, murmurînd — „așa ceva nu există!”

Cît poate dura un asemenea abuz nu numai scandalos dar și grotesc, mă întrebam cu aceea curiozitate pe care întotdeauna am avut-o vie în fața monștrilor, cine poate proteja un asemenea abuz pentru ca el să supraviețuiască, și dacă nimeni nu-l protejează, căci nu există prost sau nebun să protejeze un asemenea abuz, cum de supraviețuiește, și cite zile poate, mai poate el, supraviețui, căci există o limită, imi ziceam eu, să spunem a Bunului Simț sau a Legilor Țării — care ar putea inhiba extinderea voioasă și distrugătoare a abuzului transformat în Aberație?

El bine, nu există o asemenea limită! Aberația nu piere de la sine; nedenumită public Aberația are insolența de a cere statut legal.

Trezit din îndelungata-mi ataraxie eu procedez azi — la denunțul public.

Manifestînd încredere în forurile competente eu concep denunțul public ca o escaladare.

Prima treaptă a escaladării sînteți dumneavoastră. Restul treptelor nu le cunosc. Doresc să nu fiu obligat să le urc, imaginîndu-mi pentru folosul personal și comun o altă utilizare a energiei mele de creație.

Dar de voi fi nevoit, le voi urca — cu un calm exemplar, cu desăvîrșire nepăsător față de consecințe — pentru a comunica opiniei publice românești — toate detaliile privitoare la acest Abuz — într-adevăr, de excepție.

Să trecem pe scurt la fapte. Elocvența lor mă va scuti pe moment de detalii — pe care de altfel prefer să vi le comunic personal — căci cu greu imi imaginez că nu veți dori să-mi vorbiți după ce veți primi scrisoarea mea.

În ziua de 19 iunie a.c. se organizează pentru consiliul de conducere al Casei de filme nr. 1 o vizionare sută la sută a materialului filmat cu filmul *De ce trag clopotele, Mitică?*, după opera lui I.L. Caragiale. (Mai este nevoie să vă spun că în acest stadiu de prezentare nu există postsincron, zgomote, muzică — nimic altceva decît bandă de imagine și bandă de sunet ghid; că filmul deci se află nu numai într-o fază de lucru, dar încă într-o fază crudă, în care abia își caută structura și că deci e setos de sugestii inteligente?)

Le așteptam cu nerăbdare — le aștept și azi în continuare).

Pînă la această dată de 19 iunie materialul a fost oricînd la dispoziția consiliului pentru vizionare. De cite ori a-

ceste vizionări au avut loc — ele au prilejuit cea mai delirantă admirație. Cel mai greu de oprit în elanul său entuziastic a fost întotdeauna cel care — prin jocurile sorții — devenise între timp director în perspectivă: Marin Theodorescu.

La sfîrșitul vizionării din 19 iunie — Marin Theodorescu — înțepenit de noul său statut constată că protocolul democratic nu este îndeplinit.

„Sîntem jumătate minus unu” — exclamă salvat Marin Theodorescu inaugurînd în acea clipă o mizerabilă politică de struț stagiari — care așteaptă cu capul în nisip venirea numirii sale de struț director plin.

A fost întotdeauna un mister pentru mine de ce pentru o ticăloșie atît de simplă — o lășitate oarecare — e nevoie să se invoce principii atît de nobile ca cel al democrației bunăoară, cînd iată, citeva secunde mai tirziu mărturisirea sa limpezea totul: „Trebuie să-l vadă tovarășul Potîngă” (fostul dumneavoastră șef de cabinet, dacă nu mă înșel) care de altfel se recuza pentru a doua oară de la vizionare.

Din acea clipă a debutat jocul infernal, primejdios, al minciunilor, al abuzurilor.

Materialul filmului a fost confiscat — ca un manuscris furat de pe masa de lucru — depus la Casa Științei. Acest fapt — cel puțin în faza în care se afla filmul meu — este fără precedent în analele filmului românesc.

O notă a fost imediat trimisă de Casa de filme și C.P.C. Buftea (director C. Pivniceru) prin care se interzicea continuarea lucrului — o notă perfect pleonasmatică, filmul era doar sechestrat, nu?

Această notă condiționa reluarea lucrului de două elemente: 1 — întoarcerea mea de la Paris; 2 — înmînarea din partea casei de filme a unei hîrtii conținînd obiecții, sugestii de refacere.

Argumentul așteptării regizorului de la Paris reprezenta o minciună grosolană.

Am anunțat în repetate rînduri că abandonez obligațiile mele din străinătate și că descind la București în clipa următoare iminării „hîrtiei cu obiecții”.

În 17 iulie sosesc de la Paris — echipa anunțat verbal și în scris sosirea mea.

Tăcerea care a urmat a urmează de atunci confirmă grosolană minciunii invocate.

SĂ vedem acum și ce e cu a doua condiție de reluare a lucrului — faimoasa notă cu „îndicații”.

În ziua de 23 iunie, a avut loc vizionarea cu tovarășul Potîngă. Tovarășul Potîngă a plecat spre ascensor cu un mers și cu o expresie foarte ermetică. Nu s-a putut deduce nimic din această expresie ermetică. În zilele următoare s-au făcut alte vizionări,acompaniate de citiva colegi regizori.

Limbajul lor a fost la fel de codat ca expresia ermetică a tovarășului Potîngă: „Vrem să vorbim direct cu colegul Pintilie”.

(Colegul Pintilie a sosit în țară pe data de 17 iulie și nu a avut pînă azi privilegiul să i se vorbească).

Ce mister, ce legămînt secret ca în *Divanul persian* sau *Flautul fermecat* — pecetluia în masă buzele aceluia care vedeau filmul și care trebuiau să dea încuviințarea, nimic altceva decît încuviințarea, ca filmul să fie terminat și astfel să-și apere în chip onest șansele sale la eternitatea culturii românești?!

Acestea erau reacții individuale, dar cea responsabilă, colectivă, dar nota, faimoasa notă care trebuia să apară — limpezitoare — citeva zile după vizionare? Unde este nota?

Stimate tovarășe secretar, știți cite

zile au trecut de atunci, de cînd Marin Theodorescu a rostit, cam pe la ora prînzului, memorabilele cuvinte: „Sîntem jumătate minus unu”? 64 (șăizeci și patru) de zile, tovarășe secretar!!!

Șăizeci și patru de zile în care echipa n-a lucrat, dar bineînțeles a fost plătită, șăizeci și patru de zile care au făcut practic imposibilă predarea filmului în cadrul anului financiar, nepredare ce va atrage sancțiuni de sute și sute de mii de lei, șăizeci și patru de zile în care mari actori români și-au anulat concediile, așteptînd zi de zi, să înceapă postsincronul, șăizeci și patru de zile de birfe, de calomnii, de climat de panică, de indignare și perplexitate publică.

Și mai grav decît orice — șăizeci și patru de zile în care conducerea casei de filme, C.P.C. Buftea (director C. Pivniceru) nu au mai catadixit, de la un moment dat, nici măcar să mai simuleze, să mintă — să practice clasicul truc birocratic: „Venîți miine”.

Disprețul autocratic față de legi, față de opinia publică — enormă caricatură a democrației invocată la început — s-a substituit minciunii mărunte; abuzul s-a transformat în Aberație.

Stimate tovarășe secretar, îngăduiți-mi să vă întreb foarte omeneste, ce credeți că se urmărește?

Adică credeți că e ceva calculat, dirijat, o cabală să zicem, sau pur și simplu o manifestare naturală, spontană, dar dezorganizată, de prostie, lășitate și ticăloșie? Ceva așa, cum să zic eu, ca o pisică moartă azvîrlită de gospodari puturoși din ogradă în ogradă, și care, din salt în salt, face ocolul satului, dar care ajunge la urmă tot în punctul inițial, adică în prima ogradă, ograda de origine adică.

Dar de această pisică moartă nu se poate scăpa decît îngropînd-o! Chiar nu are nimeni curajul să ingroape pisica moartă?

Haide să admitem ipoteza că filmul meu este un rebut ideologic. Știți foarte bine că el poate fi înmormîntat fără ca măcar să se mai probeze că această ipoteză nu este o enormitate.

Sigur că este foarte greu dar se poate face! E foarte greu pentru că dacă el este (o altă ipoteză extremă) o capodoperă, riscurile îngropării sînt foarte mari. E foarte greu. Ce să mai discutăm, credeți că eu nu mă pun în situația lor?

Dar cineva trebuie totuși să spună: filmul este un rebut ideologic. Cașai-l! Sau filmul este o capodoperă. Să ne bucurăm cu toții! Sau — filmul nu este nici așa, nici altminteri — nu se face nici o gaură în cer dacă-i dăm drumul. Sau — lăsați să se termine filmul și după aceea să-l judecăm, lăsați filmului acest drept elementar de a se constitui, de a exista. Nici o sentință, nici de capodoperă, nici de rebut, nu este justificată atîta vreme cît nu este terminat. Dacă sîntem capabili să-l ajutăm, s-o facem — dacă nu sîntem, pentru că sîntem blocați fie de incompetență, fie de lășitate, să n-o facem. Dar să nu oprim, luni în șir, un film de importanța acestui film pentru că sîntem bîntuiți de prezumții bolnave, de idei fixe și finalmente incapabili de a exprima o opinie, fie ea de orice culoare.

STIMATE tovarășe secretar, ce altă soluție credeți că au la îndemînă casa de filme, C.P.C. Buftea (director C. Pivniceru)?

Să încerce să sugereze că acest film care a costat nouă milioane jumătate nici n-a existat, c-a fost așa ca un vis rău și într-o complicitate generală să se împingă totul discret spre neantul uitării? (Ceea ce de fapt se încearcă acum, după tehnica „se pune capul în pămînt și se neagă existența obiectivă a lumii”).

Asta ar fi o idioțenie, un nebun pe început tot se va găsi și va vorbi.

Să i se creeze — după partitura Don Basilio — un climat catastrofic procese de intenție, interpretări răsnate, deturnări de sensuri, identifi parșive (de genul: „Știți la ce se refer el aici?”), în așa fel încît, cînd filmul va fi văzut acolo unde trebuie, op să fie aprioric formată? Nu e rău chiar foarte bine, dar atenție, mare atenție, calomnia e o armă foarte ascuțită și cu două tăisuri!

Să se mizeze pe un scandal tip Ilie în care un gest de-al lui, tot cal, — să pună prin provocarea unei țări însăși existența filmului în discuție? Eroare. Pentru că de această c nu voi proceda radical, ci metodic.

Să se tergiverseze la infinit, con du-se pe prezența mea discontinuă țară, legată de contractele mele în s înătate? Eroare. Răbdarea mea — c stînt fiînd, pătruns pînă la os de loarea filmului — este și ea infinită.

Să-l continue altcineva? Perfect sibil, dar atunci îl și semnează altcine. Asta e cea mai proastă soluție (sau rog, cea mai proastă e prima, solu struțului).

Și atunci ce rămîne de făcut?

NU CREDEȚI CĂ SOLUȚIA CA FIU LASĂȚI SĂ-L CONTINUI ESTE O MAI FIREASCA SOLUȚIE? NU CREDEȚI CĂ TREBUIE SĂ-L TERMINATA ȘI DUPĂ ACEEA SĂ FIE JULI CAT ORIUNDE ȘI DE CĂTRE ORICINE VA DORI?

Stimate tovarășe secretar, scrisoarea mea iată că e puțin mai lungă decît bănuît. S-ar putea ca o absență tre toare sau o preocupare familiară sau u de stat sau o amintire neplăcută să împiedice să citiți cu maximă atenț tocmăi fragmentul final.

Această scrisoare constituie yment pentru cultura românească aceea iniî îngădui să vă îndemn spre spor de atenție și reflexiune.

Nu mă adresez bunăvoinței dumneavoastră — ci judecății dumneavoastră. Dovadă că nu încerc să vă captez bunăvoința va fi faptul că vă voi aminti s-a împlîntat acum aproape zece ani.

Ați prezidat ședința în care Liviu Ciulea a fost dat afară ca director de la Teatrul „Lucia Sturza Bulandra”. Teatrul „Lucia Sturza Bulandra” era la ora aceea unul dintre cele mai bune teatre Europiei. Nouă ani au trecut de la aședință și oameni care o povestesc și amintesc de chipul în care Ciulea a fost dat afară, plîng de umilință și tristețe-a urmat, știți foarte bine! Praful pulberii s-a ales din teatrul „Bulandra” Șocul general al interdicției *Revizoriei* a fost ca un șoc atomic — radițiile sivilizante s-au resimțit ani în șir.

Ce s-a întîmplat cu Ciulea, cu Pintilie? Cei doi care au construit profilul artist al teatrului în deceniul al șaptelea țară, Ciulea a mai încercat cîteva ani, salveze demnititatea acestui teatru care dinioară umnea Europa — încercările s-rărit cu timpul — și iată-l astăzi, bineînțeles triumfînd, în Statele Unite, îndeplinind exact funcția, dar exact aceea funcție, din care în România fusese (și foarte bine, cum) înlăturat.

În ceea ce mă privește, informații de pre activitatea mea în străinătate nu pot culege din presa românească — totu a fost sistematic cenzurat — ch telexurile agențiilor străine bunăoară nuntînd Agerpresului premiul primit filmul meu la Cannes, film bineînț făcut în Iugoslavia. Dar bogate și pre informații despre chipul în care este preciaată astăzi contribuția mea la cultura franceză contemporană, mai prec înseamnă în Franța numele meu,

pot obține funcționarii dumneavoastră direct de la cea mai autorizată sursă: ministrul culturii din Franța, domnul Jack Lang.

Iar în țară? Doisprezece ani de prohibiție, de penitență plătită pentru Reconstruirea (astăzi citat ca film de referință în organul central al partidului „Scinteia”).

„Vraful de scenarii ce-mi fringe în două planșă biroului a început să putrezească” — „Cine răspunde pentru toți acești ani furat creații?” — „Ce-i doresc eu filmului *De ce trag clopotele, Mitică?* nimic, absolut nimic, decît o viață normală. Și o naștere normală, dacă s-ar putea” — iată fragmente, cam patetice, spicuite la întimplare, dintr-un interviu acordat de mine revistei „Echinox”, interviu bineînțeles, nu vă neliniștiți, interzis în ultimă instanță.

AM invocat fără sfială și fără strategie calitatea dumneavoastră de prezident al ședinței în care Cîrlei a fost dat afară pentru că din punct de vedere moral sînteți cel mai bine plasat să reconstituiți și să apreciați nu numai consecințele catastrofice ale acelei decizii, dar și condițiile scabroase din care s-a născut.

Gîndiți-vă, cită subversiune, cite legende de folclor de duzină, cită imaginație de maculatură pot toate încăpea într-un film pentru simplul motiv că e *sechestrat*; cită excitație, cită calomnie, cite intrigi vovedilești, dar primejdioase, cite mici dar și mari turnătorii, cite cancanuri stupide stîrnete el de acolo — din dulapul metalic de la Casa Școlii în care l-a ferecat cu o cenă de castitate vigilența lui Marin Theodorescu.

Cîți „voaioariști” trăgînd cu coada ochiului prîr gaura cheii nu fabulează excitații o întreagă pornografie politică de scandal!

Nu a fost și *Revizorul* victima unui asemenea foiclor politic de mahala care a devorat adevărata viață artistică a spectacolului?

Astăzi se prepară un climat identic, de birfă joasă, imundă — dar cu mai mult elan al distrugerii, cu o mai sfîrnată nerușinare!

Cîtă vreme, pentru numele lui Dumnezeu, trebuie să mai suport pe umerii mei, pentru simplul motiv că sint viguroși, povara dublă a filmului și a calomniilor pe care le stîrnete, a operei de artă și a acestui mizerabil foiclor politic de mahala care mi se agăță ca o tîrchie, deliberat sau din timpeme, de orice nasc, fac, produc? Farsă sinistră!

Sint plictisit și revoltat de această farsă care nu se mai sfîrșește. Vreau să fiu judecat după filmele mele, nu după caricatura fabricată cu rea voință de detractori sau iresponsabil, de funcționari metamorfozați în scaune. Dacă e să fie condamnate, să fie condamnate pentru gravitatea lor, dar nu pentru frivolitatea lor născocită.

ÎN sfîrșit, nădăjduliesc că m-am exprimat clar, pentru că în ultimă clipă, normalul, raționalul să fie recuperat.

Oricum, în ceea ce mă privește, după doisprezece ani de prohibiție imi veți îngădui, cred, să-mi apăr — de va fi nevoie — pînă la ultima picătură de energie, nu spun filmul, căci el se va apăra singur — ci dreptul subelementar de a-l termina.

El nu mai imi aparține mie ci culturii românești. Contractul prin care m-am angajat să-l apăr e irevocabil și semnat de multă vreme — la cel mai înalt nivel — acela al spiritualității românești. Restul sint mofturi.

Lucian Pintilie

22 august 1981

Mai întîi v-am aflat în reviste eseurile, cronicile plastice și muzicale, articolele critice. Apoi, în volumele între viață și cărți, Incertitudinile literare, Critică la persoană întîi și mai de curîndul Escale în timp și spațiu, care ne-a dezvăluit cite ceva din viața scriitorului Nicu Steinhardt. Originalitatea, viziunea cu totul proprie, vasta informație izbucnește din fiecare frază.

Simțeam că mai este ceva necuprins în litera scrisă. Cele citite mă îndestulau, cumva le dorișem. Ceva totuși imi scăpa. Il simțeam și nu mi-l puteam apropria: INEFABILUL.

O întîmplare binecuvîntată mi-a înlesnit întîlnirea cu Nicu Steinhardt — OMUL —.

Legăturile tainice pe care le simțeam transversind scriitura s-au împletit... și de aici s-a născut Dialogul.

— Este știut că autobiografia cere modestie să sară un pic peste ș... Cunoșcîndu-vă, am impresia că săvîrșesc o impietate incitînd omul și literatul Nicu Steinhardt, de formație juridică, la o discuție despre felul în care s-a apropiat de artă... și totuși...

— După ce am trecut examenul de bacalaureat, am sîvîit între Facultatea de Litere și Facultatea de Chimie. Un duh rău (un drac, cine altcineva?!) m-a îndemnat către Facultatea de Drept. Nu eram făcut să fiu jurist. Am descoperit însă dreptul constituțional și acesta m-a consolat de toate decepțiile. Un alchimist descoperind piatra filosofală nu cred să fi cunoscut euforie mai desăvîrșită decît am simțit eu integrîndu-mă în disciplina al cărei țel și rost este aflarea mijloacelor mai potrivite pentru garantarea libertății, care-i aur și ea.

Arta e de asemenea libertate; absolută. Nu am deviat, așadar, trecînd de la dreptul constituțional la încercări de eseuistică literară (în măsura în care acest gen literar modest poate fi considerat a face parte din periferiile artei).

— Ce factor considerați necesar creației? Are aceasta o legătură cu sintagma „ci trăiește, chinuiește și de toate pămîntește și-ai s-auzi cum larba crește”?

— Sintagma glăsuiește drept, nu există însă căi preferențiale — și cu atît mai puțin obligatorii — în artă. Rezultatul omologhează metoda. Amiel a trăit în singurătate și curăție universitară, Jean Genet în viltoarea vieții corupte. Larba a crescut pentru amîndoi, ca și pentru tilharul Villon și episcopul Bossuet.

— L-ați cunoscut pe filozoful Constantin Noica, spuneți-ne o vorbă dragă a acestuia și a dumneavoastră despre viață, pentru viață.

— Greu este a roști „un cuvînt de folos”, un „cuvînt de izbăvire”, cum stă scris în vechile noastre cărți de învățătură. Pentru Noica mă pîste gîndul că rostul oricărei vieți a însemnat rodirea talantului ori a talanților ori fracțiunii de talant din sinea fiecăruia. Asta cerea el oricui voia cu adevărat să trăiască, să nu facă în zadar umbră pămîntului. Și eu cred că viața e un dar minunat care, vai, iscă nenumărați dușmani, pizmași și birfitori. Se cade să o iubim, oricît de hidă s-ar strădui acești dușmani, pizmași și birfitori să o facă, oricît ar înconjură-o cu negru de fum și ar minji-o cu mizgă, oricît și-ar da silința să o slujească, să o invenineze, să o desfigureze. Să nu fie lăsați să biruie. Dragostea nu cere, oare, fidelitate, nițel curaj și venirea în ajutorul ființei iubite?

— Cum ați primit vestea dispariției acestui mare cărturar român?

— Cu tristețe, se-nțelege. Dar și cu sentimentul că și-a îndeplinit destinul, că a fost pînă la urmă ceea ce mai ales a dorit să fie: un dascăl de nădejde al tîneretului neamului său.

— Stimată Nicu Steinhardt, mulți tîneri sint care nu l-au văzut pe cărturarul Noica, însă care au visat să-l întîlnească. Acum, numai litera poate să-l dezvăluie din ce și cum a gîndit... Dacă ați avea 26 de ani... ați fi dorit să-i fiți ucenic, cum v-ar fi întins mina?

— Cine se apropia de Noica afla că la temelia învățurii sale stăteau cinci principii:

libertatea — el nu concepea persoana umană decît ca o ființă liberă și care asumă toate riscurile acestei libertăți;

creativitatea — sfatul lui cel dintîi era: crează, scrie, lucrează, nu sta de lemn Tănase, lenea ori lecturile vagi ori suetele fără sfîrșit îl scoteau din sîrite; voia opere, fapte, ca un goethian ce era;

seriozitatea — lucrările acestea, operele, era nevoie să fie serioș gîndite, pregătite; nu-i plăceau eseurile neconsistente, oricît de agreabile ar fi fost, nici diletantismul în general; prețuia temeinicia lucrării, aprecia și aplica adjectivul german *gründlich*;

rînduiala — cuvînt care aproape că nu poate fi definit, ca și libertatea, dar poate fi intuit, simțit. Rînduiala în muncă, în viață, în gîndire, în organizarea societății, în relațiile dintre ins și mediul înconjurător;

comuniunea — insul nu-l concepea izolat ci în comuniune și pîrtășie cu neamul său, cu societatea din care face parte. Și aici, ca și în privința rînduiei, vîd o influență a hegeliianismului (la care ținea atît de mult, *Fenomenologia spiritului* îi era carte de căpătîi), a con-

Nicu STEINHARDT

Rodirea talantului

cepiilor istoricilor și filosofilor germani. Acesta e felul în care și Kogălniceanu și Eminescu au gîndit poziția individului în cadrul comunității.

— Cum vedeți tînăra generație de intelectuali români, are să fie capabilă să respecte, s-o anime numai spiritul unui C. Noica, Marin Preda, Corneliu Baba și a altor virfuri asemenea?

— Lista dvs. ar putea fi prelungită. Da, sunt convins că lucrul e posibil. Am încredere, știu că poporul român e un popor talentat, inteligent, viguros. Crizele nu trebuie să ne sperie, să ne descurajeze. Să-mi fie îngăduit a-l cita pe Dostoievski: „Spre a judeca forța morală a unui popor și ceea ce este el în stare a face cu ea în viitor, nu se cuvine a lua în considerație gradul de jocrnicie la care se poate să fi căzut la un moment dat; se cuvine a lua în considerație numai gradul de spiritualitate pe care-l poate atinge cînd va veni momentul”.

— Se vorbește ades despre un conflict între generații, între artiști, credeți că el există cu adevărat, că frămîntul o personalitate, preocupată cu oglîndirea pîrenă a sentimentului, a firii umane?

— Conflictul acesta dintre generații e o temă recurentă a istoriei. Nu-l iau în tragic. Tragică e decadența morală care poate pătrunde în lăuntru tuturo-ra, tineri sau bătrîni. În lăuntru bătrînilor, ciudat lucru, parcă și mai abtîit.

— Puteți spune că există un intelectual „de viață veche”, că el se naște la o sută de ani, că între timp vechea gardă îi altoiește forța pe care s-o imprimă culturii pentru o ofensivă generală împotriva terenului pierdut în favoarea imposturii, a falselor valori ce s-ar manifestă?... —

Am văzut și noi avalanșe de false valori, mai cu seamă în de tristă amintire obsedantului deceniu. Ei, nu a secăt izvorul. De „viață veche” ori nouă, intelectualii autentici au de luptat cu falsele valori, cu parvenitii, rostuiții, chivernisii culturii alcătuite numai din lozinci — echivalentul hainelor „de gata” — și din produse ieșite de pe banda rulată a platitudinii stilistice și cognitive.

Pier. acestea, se surpră: desigur, negreșit. Dar nu ușor, au viață lungă și dirză și înainte de a fi aruncate la gunoi se vor fi priceput să amărăscă viața multora.

— Cu conștiința împăcată că arta trebuie să slujească numai și numai adevărului, pentru binele de mîine, credeți că bucuria de a face fericit pe cineva anume e mai presus de a fi tu însuți fericit?

— Neîndoielnic. A da este nespun mai euforic decît a primi. Mai exaltant, mai incomparabil, mai minunat (dacă pot folosi superlativul acestora negramaticale). Nu există premii, distincții, bani, lauri, diplome care să poată egala fericirea ivită în sufletul celui care scrie cînd cineva, un anonim de preferință, îi spune:

Tovarășe vicepreședinte,

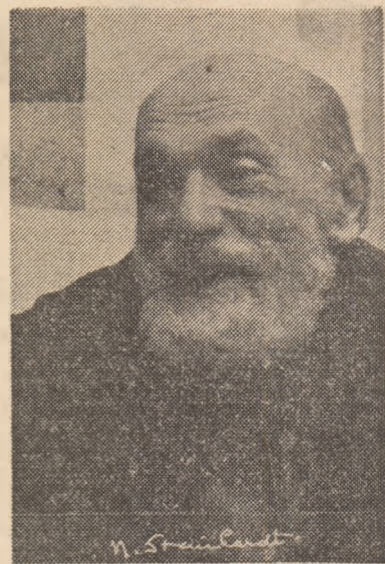
MĂ numesc Victor Rebengiuc. De peste 30 de ani mi-am pus viața, sănătatea și talentul în slujba teatrului și filmului românesc. Munca mea a întrunit de cele mai multe ori înalte aprecieri și astăzi contez ca unul dintre actorii de frunte ai teatrului și filmului românesc. Cu fiecare rol pe care l-am jucat am căutat să demonstrez că mă aflu pe un drum profesional ascendent, că talentul, mijloacele mele de expresie, experiența mea artistică se îmbogățesc.

Rolul lui Ilie Moromete din filmul *Moromeții* în regia lui Stere Gulea venea să confirme afirmația de mai sus.

Încă de la premieră, *Moromeții* a întrunit sufragiile criticii, a numeroși oameni de cultură și ale publicului, care într-un glas unanîm au adus cele mai înalte elogii filmului și au considerat interpretarea mea excepțională.

Aflu acum, că acest film care face cînst cinematografului și culturii româ-

DOCUMENT

vă datorz clipe de incîntare. Distribuitori de fericire, oare ce altceva au fost Dickens, Tolstoi, Eminescu, Dostoievski, Hugo, Hölderlin, Shakespeare, Racine? ...Nu și de cutremur, de îndoială, de revoltă, de cenușă? ...Dar acestea toate fac și ele antagonic parte din complicata plămădă a duhului simțitor și gînditor.

— Puneți o întrebare generației tîne de care vorbeam și vă promitîm numele ei, vom căuta să răspundem cu „mîinele” nostru, încă de azi... urîndu-vă, pentru binele suprem, cale liberă, pentru ce ne-ați dăruit și ne veți dăru.

— Noica v-ar fi întrebă: Ce învățați? Cum vă pregătiți pentru a crea?

Dar poate că mă înșel, poate că ar fi adăugat punînd accentul mai mult pe caracter decît pe cunoaștere: ești tu în stare să prefaci omul-masă unidimensional din tine într-o persoană? Poți deveni un om liber și netemător, desfercat dintre idei primite și memorizate, cuvinte tip și modele behavioristice uzitate în serie? Ești tu în stare — tinere, ție îți vorbesc — să fii, să devii o ființă de sine stătătoare și gînditoare, chiar și fără de radio, de televizor, de ziar, de zgomotul de fond al lumii dimprejur? Poți tu stabili între neamul tău și tine relații ca de vase comunicante? Dacă da, nimic nu-i pierdut, totu-i cu puțință.

Tot așa m-aș adresa, cu modestie cuvenită, cu sfiiciune, și eu oricăruia dintre dumneavoastră dispus să dea atenție unui bătrîn al cărui singur har e că s-a bucurat de prietenia lui Constantin Noica.

Dumitru Tony Stanciu

(Dialogul acesta l-am dorit pentru tîneretul nostru la puțin timp după moartea filozofului Constantin Noica... Din nefericire, nu a fost publicat în ianuarie-februarie 1988.

Azi nu se mai află între noi scriitorul Nicu Steinhardt, însă gîndurile de atunci rămîn asociate iubirii pentru ADEVAR).

Un abuz

nești, a fost scos prin ordin de pe ecran.

Ceva mai mult decît o uimire mă stăpînește. Am căutat să înțeleg rațiunea unei asemenea agresiuni și n-am reușit. Tot ce înțeleg este că mă pot socoti profund afectat de o măsură pe care o consider abuzivă. În felul acesta rolul care demonștra cu prisosință, calitățile și culmile Școlii actoricești române este secerat, împachetat și aruncat în beciul în care mai zac alte două roluri deosebite pe care le-am jucat în filmele *De ce trag clopotele, Mitică?* al lui Lucian Pintilie și *Faleză de nisip* al lui Dan Pița.

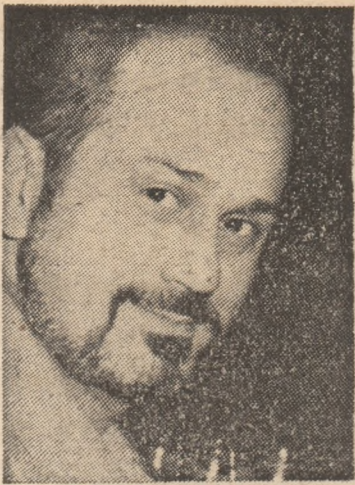
Aceste trei roluri, numai ele, ar putea constitui o carieră de excepție a oricărui actor.

Iată de ce, acum, mă simt dator să protestez cu hotărîre împotriva opririi filmului *Moromeții* și să vă cer, cu dreptul pe care mi-l dă munca mea, să retrageți această măsură abuzivă.

Victor Rebengiuc

Tovarășului vicepreședinte al Consiliului Culturii și Educației Socialiste — București,

4 noiembrie 1987

Bujor NEDELCOVICI

Al doilea messenger

■ **RESPINS** de la publicare de către editurile românești ale vechiului regin, romanul lui Bujor Nedelcovici, Al doilea messenger, a apărut la Albin Michel în 1985 (în traducerea lui Alain Paruit și sub titlul Le Second Messenger), pe cind autorul se găsea încă în țară. După ce s-a expatriat, un an mai târziu, Bujor Nedelcovici a publicat la Paris un al doilea roman (Le Crime du sable, Albin Michel, trad. Alain Paruit, 1989), care este traducerea romanului Zile de nisip, Cartea Românească, 1979. Necunoscut pînă azi cititorului român,

Al doilea messenger conține istoria unui scriitor celebru și profesor de literatură, care, după ce colindă lumea, se întoarce în insula lui natală și devine, după o științifică „reeducare”, colaboratorul cel mai apropiat al Guvernatorului, care conduce despotice țara. E vorba despre o parabolă a compromisiului cu puterea. Reproducăm, cu îngăduința autorului, capitolele 22—24 (în versiunea franceză 21—23) după un exemplar aflat în posesia noastră.

NICOLAE MANOLESCU

BINE ai venit, profesore! Te așteptam. Am pentru tine o mulțime de noutăți! Ai picat la țanc! Ce ai făcut? Cum te simți? Bine, m-am odihnit... Te-ai dus la munte? Nu. Am stat acasă, am avut de citit niște însemnări mai vechi... Nu te mai lași de prostii, profesore... dar altfel nu ne-am fi cunoscut. Îți amintești cind ai venit la mine în audiență și mi-ai prezentat un memoriu cu revendicări?!

Continuă să vorbească, din cind în cind mușcă dintr-o bucată de ciocolată, ronțăie încet cu dinții din față, îi plac enorm dulciurile. Mă uit la el: fața descărnată cu pomeți proeminenți de mongol, obrații supti, buzele subțiri, albe, punți vineții în jurul ochilor, spatele puțin adus, mișcări de felină bătrînă încă în putere. De ce a spus Micheline că semăn cu el? Am cu adevărat înfățișarea lui? Nu-nu! strigă el dind din miini. Nu te așeza pe scaun! Să bem întil un pahar cu șampanie! Cred că ai aflat? Da. Ați început ancheta inginerilor și agronomilor! Lasă fleacurile astea! Le discutăm mai târziu! Alțeva! O bombă! Hai! De ce taci?! Am aprobat numirea ta în funcția de Intendent cu presa, ideologia și cultura din orașul și Insula noastră! Glumiți, domnule Guvernator? Cum să-mi permit să glumesc, profesore?! Îți dai seama ce spui? Bea! Așa! Sus paharul! Noroc și sănătate! Te felicit din toată inima! Nu. N-ai de ce să-mi mulțumesci! Sint meritele tale. De cind te-am văzut am simțit că vei face carieră...

Îl ascult, dar nu-l aud. Țin paharul în mină, am senzația că e singurul punct de sprijin înainte de a mă prăbuși. Mă agăț de vocea lui răgușită care scoate sunete ascuțite de veselie și bucurie.

Tace brusc. Mușcă din ciocolată, a început să l se topească în mină, mestecă cu mișcări de soarece bătrîn. Ochiul îi joacă bezmetici în orbite. Aud din nou pe cineva vorbind în mine. Nu am sentimentul că am mințit. Sint cinic, sadic? Pentru prima oară spaima... nu spaima, din contra, imensa și absurdă fericire că nu mai pot distinge adevărul de minciună! Hm! Și în fond... cine mai poate distinge firescul de nefiresc, normalul de anormal?... pentru simplul fapt, da! pentru simpla explicație că totul, dar absolut totul, e dat peste cap și nu de azi, cum credem, cum mai vrem să credem și să ne iluzionăm, ci de mulți, de foarte mulți ani, cind cineva a confundat voit sau fără intenție realul cu imaginarul, a înlocuit concretul cu abstractul și a instalat domnia fantasticului și a utopiei... cu toate că noi... noi toți aveam nevoie de...

Esti atent, profesore? Da! Vă ascult, domnule Guvernator! V-ați referit la ancheta inginerilor și agronomilor. Da. Eu v-am sugerat s-o faceți într-un singur domeniu, în piscicultură. Dumneavoastră ați trecut și în... cercetare, laboratoare... Da-da! Sint toți niște leneși și ticăloși! Hoți și curve! Asta sint! Aveți dreptate, domnule Guvernator, dar... nu e bine să ricim în prea multe locuri, se va constata peste tot aceeași indiferență și apatie: grevă morală... iar cu timpul va apărea neîncrederea în administrația și politica noastră? De aceea spuneam că ancheta să fie doar primul pas, să trecem apoi de la aceste „cazuri izolate” la metode noi pentru a ieși din inerția în care ne aflăm, să instaurăm o „stare de permanență urgentă”, de „mobilizare” în care trebuie să fie cuprinși toți locuitorii Insulei. Ce-ce-metode? se bilbile el din cauza ciocolatei din care ronțăie mereu. Te-ai gindit? Spune-spune repede! Ce mai aștepti? O campanie antinaționalistă sau... naționalistă sau antireligioasă sau... noi acțiuni împotriva experiențelor de pe cosmodromul din insula apropiată. Da-da! Imi place ideea, profesore!... Iar am mîncat prea multă ciocolată, mă dor dinții și o să mă apuce burta. Așa fac de fiecare dată. Mîncîc toată ziua cite ceva, dar nu se prinde carnea pe mine. Sint slab ca o scrumbie. Și tu ești la fel, profesore! Să te mai îngrăși! Cit timp voi fi plecat, să ai grijă de porcii mei. Peste două zile trebuie să plec, uite cite hîrtoa-

ge am pe birou! Timpul ăla de șef de cabinet mi-a adus două teancuri pentru semnat. Azi nu mai semnez nimic! Gata! Ți-am spus ce am visat azi-noapte? Un vis groaznic, profesore! Poate mi-l tălmăcești tu, ești priceput în toate! Aveam miinile... nu, stăteam în pat și miinile erau atit de lungi încit puteam să le întind pe fereastră și să ies cu ele pe străzi, prin cartiere, să intru în casele oamenilor și să mă joc cu ei așa cum ar fi niște soldați de plumb, cu toate că eu rămăsesm în pat, înțelegi? Ce zici, profesore? Nu știu, poate... un om politic își simte puterea în miinile pe care le trimite peste tot... dar la un moment dat ele, adică miinile, acționează singure, de capul lor, adică nu mai țin cont de capul dumneavoastră, am vrut să spun de cel care a visat... Da-da. Înțeleg! Labele mele uriașe, cu degete ca niște macarale, luau cite un omuleț și se uitau la el și îl ridicau din casă... E semn bun sau rău? Nu-i bine, profesore. Eu așa cred... Puterea trebuie s-o ții strins în miini! Ce vrei?! De ce ai intrat?! strigă el spre șeful de cabinet care a virit capul pe ușă. Dumneavoastră m-ați chemat, domnule Guvernator. Aaa! Da! Am apăsă pe sonerie. Dacă tot ești aici... Peste două zile voi pleca. Să predai domnului Danyel Raynal toate hîrțile ce privesc presa, ideologia și cultura. Să se anunțe numirea sa în funcția de Intendent printr-un comunicat transmis la radio, televiziune și presă. Hai! Pleacă!... E timp, profesore, dar credincios, și aici ai nevoie nu de oameni de valoare, ci de loiali și ascultători. De miine să-ți lei postul în primire...

Se ridică de pe scaun, își șterge clocolata de pe degete. Ieșim din birou, traversăm un culoar și ajungem în holul principal. Ne îmbrăcăm pardesiile și ne îndreptăm spre peronul din fața scării. Dacă vrei să te muți în altă casă... poți să alegi una mai arătoasă. Să te porți pe măsura funcției! Nu fi modest, altfel te vor disprețui! De ce nu mai vine Idiotul ăla cu mașina? Domnule Guvernator! Da, profesore, spune... Ce vint rece bate azi... Aș vrea să vă rog ceva. Te ascult. Eu am fost ca și căsătorit cu Micheline Rolebon, care lucrează într-un laborator. Ancheta ordonată de dumneavoastră a ajuns... este vorba s-o transfere într-o uzină, în altă funcție, cu un salariu mai mic... recalificare după aproape treizeci de ani de cercetare în laborator... are un copil. Hm! Și? Ce-i cu asta? Aș dori s-o ștergeți de pe listele celor care vor fi sancționați... Cummm? Ce ai spus, profesore! Tocmai azi cind te-am numit! Intendent?! și întoarce ochii spre mine și mă privește insistent. Uite că a sosit mașina. Te conduc pînă acasă. Urcăm. Portierele se închid cu zgomet în urma noastră. Își aprinde o țigară. Tace. Fumează și tace. Și așa, începe el să vorbească aruncînd primul fum. S-o șterg de pe listă? Cum ai zis că o cheamă? Micheline Rolebon. Da. Așa... s-o șterg de pe listă? Hm?! Bravo! Nici nu ți-ai luat funcția în primire și... imediat o favoare. Știu. Ești pus în situația asta, așa cum eu am fost cu fratele meu. Îți amintești? Da, și aplec fruntea fără să întorc privirea spre el. A fi trebuit să-l iert, nu-l așa? Ei bine, nu! și glasul lui devine din ce în ce mai ridicat. Tac și ascult, știu că nu e bine să-l contrazic înainte de a-și epuiza argumentele. A fost judecat și condamnat. Timpul! Tot timpul a crezut că-l voi grația. Era în boxă și striga: „Să fie anunțat Guvernatorul!” Un prost! Cum de n-a înțeles că odată ce ești Guvernatorul Insulei... nu mai poți să ierți pe cel care a greșit... chiar dacă îți este frate, tată sau mamă! Un prost, dar tu... om inteligent? De ce gîndești așa? Unde este vigilența și intransigența de care mi-ai vorbit de atîtea ori?! N-ai spus tu că onoarea înseamnă loialitate față de Ligă și Guvernator? Numai dacă această femeie... iubită, soție, mamă sau ce îți este, numai dacă va fi pedepsită vei da proba de onoare și loialitate față de Ligă. Trebuie să uciți în tine ultimele urme ale toleranței, mlei și slăbiciunii. Ai înțeles, profesorașule?!

23

SĂ bem, strigă Victor, în cinstea prietenului nostru care trăiește azi o dublă sărbătoare: aniversarea și numirea într-o înaltă funcție din orasul nostru! Să ne trăiești, Dany dragă! Multă sănătate, viață lungă și... la mai mare! Toți se ridică în picioare și vin pe rind la mine, care stau în capul mesei. Georges Matrac mă sărută pe obraji cu buzele lui cămoase și unsuroase, Alexandre Papillon îmi întinde mina țeapănă cu aerul lui de conte, apoi mă trage la piept și mă îmbrățișează, Philippe Grimaud e gata să-mi răstoarne pe umăr cupa de șampanie... Urmează Pascal Mullin, Thomas Guinet iar la urmă Micheline, care mă privește în ochi și îmi zîmbește, nu reușesc să-mi dau seama cită admirație, bucurie și ironie se află în „urarea” ei; nu-mi întinde mina și nu mă sărută, mă stringe de braț prietenește, ca între doi vechi camarazi.

Se întorc cu toții la masă și își reiau locurile. Doamna Vilas și cei doi chelneri încep să ne servească cu languste, scoici, ciuperci, icre, pește, fazani, iepuri, purcel la frigare... totul pregătit în cele mai complicate și rafinate aspicuri și salate „stropite” cu vinuri albe și negre. La urmă tort, înghețată și fructe. Cafeaua și ciniacul se servesc în living și pe terasă. Se, vorbește, se ride, se comentează... toată lumea e bine dispusă.

Aprind pipa, ies pe terasă și mă așez în fotoliu. Pascal și Philippe se apropie de mine, se așază în fotolii, ridică paharele în semn de urare. Zimbesc. Mă uit la ei și zimbesc. Moment de tăcere, așteaptă să le spun ceva. De cind ne cunoaștem? îi întreb eu. De cind ne știm, răspunde Philippe, locuim pe aceeași stradă și am învățat împreună la aceeași școală primară. Georges Matrac n-a fost cu noi, ține să precizeze Pascal. Nici Alexandre n-a fost, dar... dacă sint acum aici putem să-l considerăm alături de noi, și îl priveac pe rind știind că și el înțeleg că nu asta vreau să le spun. Cred că a sosit momentul, dragii mei, să facem împreună ceva pentru Insulă. Sintem citiva intelectuali care pot decide destinele culturii noastre. Să nu pierdem acest prilej... dar și această datorie.

Alexandre, Georges și Thomas se apropie de grupul nostru, stau în picioare, doar Micheline a rămas în living, o supraveghează pe doamna Vilas cum strînge masa, între timp cred că bea un „digestiv”.

Poate nici o generație n-a avut șansa noastră de a trăi în plină pace și stabilitate. Avem în mină toate hăturile, băieți! Să vedem cum vom conduce dilligență! Prin tine Pascal avem presa, tu Georges ai facultatea, Thomas și Philippe au Institutul, iar prin Alexandre avem editurile. Eu sint primul între egali, iar sus... Guvernatorul care ne conduce! și în această clipă sint cum glasul mi se schimbă și fără să vreau mă trezesc în picioare. Trebuie să știm ce vom cere oamenilor care muncesc în aceste instituții! Să respingem de la început toate tendințele individualist-egoiste și liberalist-retrograde... concepțiile elitei fostei intelectualități. Avem nevoie de o nouă cultură care să provină de la mase și să se întoarcă spre mase... articole nesemnate în presă, culegeri de poezii și cintece la edituri... la fel în radio, televiziune, teatru și cinematografie! Anonimul pescar să devină principalul personaj și creator al artei! Iată deviza noastră!

Toți încep să aplaude și abia acum înțeleg că am ținut fără intenție un mic discurs. Ridic paharul, ciocnesc cu fiecare, orice cuvint în plus ar fi de prisos. Mă retrag. Intru în sala de baie, mă spal pe miini și față cu multă apă. Îmi vād în oglindă ochii sticlind de bucurie. Calm. Stăpin pe mine și pe toți nervii mei. Ies din nou pe terasă. Mă așez în locul de unde am întreaga perspectivă a casei și grădinii. Îi privesc și îi ascult cum vorbesc și beau incintați de „rolurile pe care le-am dat fiecăruia”. Aprind pipa. Alexandre vine lingă mine.

Zilele trecute mă gîndeam la tine, Danyel. Cind imi aduci cartea promisă? Ai scris ceva în vacanță? Tac. Gust cartea și trag din pipă. Așteaptă, mă privește și așteaptă în liniște. Nu știu dacă se va putea publica, spun eu cu glas încet, ca pentru mine. Auzi vorbă? Ești pus pe glume! Ride cu zgomet și își ia poziția lui preferată, picior peste picior și bustul mult pe spate, parcă în fiecare clipă aștepti să se răstoarne cu scaunul. E un jurnal pe care l-am scris la Institut. Și ce dacă?! Au trecut citiva ani de atunci. Metodele s-au schimbat. Nu prea mult, metă Papi! Să privim critic acea perioadă... și s-o elogiem pe cea actuală. Tu ești îndreptățit și chiar obligat să dai

tonul! Întorc ochii spre el, ideea mi se pare bună. Vei demonstra că în etapa actuală se acordă mai multă libertate oamenilor de creație... Și nu uita, dragul meu, cine ești! Ți-ai cucerit dreptul de a scrie și de a hotări soarta literelor din orașul și Insula noastră! Toți vor spune: iată cum înfloreste arta și cultura în Insula în care un intelectual a fost numit în cea mai înaltă funcție! Este cea mai bună recomandare și... reclamă! Și cu această ocazie va cădea un cap înconronat. Am auzit că profesorul Michel Fontaine stă pe un scaun cu trei picioare. Cine știe? Va suna și sfîrșitul lui!... Îți face curte Papillon? întreabă Micheline apropiindu-se de noi. Nu! Vreau să-l conving să publice o carte. Aaa! Bună idee! Poate își va aminti că a fost cindva scriitor! Băieți! spune Papi cu glas tare și bătînd din palme. Puțină liniște! Veniți mai aproape cu paharele pline! Vreau să vă anunț ceva important! Toți ies pe terasă, continuă să vorbească între ei, apoi treptat se face liniște. Danyel va preda în curînd un manuscris... a doua parte a romanului deja apărut! Aplauze, felicitări, pahare ciocnite, comentarii... Cred că ai renunțat să ne mai folosești ca personaje, așa cum ai procedat în cealaltă carte? întreabă Victor în glumă. Poate intenționat v-am invitat în această seară, răspund eu. Sintei personaje mele! Nu-i așa? Cum să vă abandonez înainte de final... Stai-stai! sare Georges Matrac. Să știți că nu-ți mai trec pragul dacă mă vei prezenta tot ca pe un Gargantua cum ai făcut în primul volum! Ce dracu! Ride fii-miu de mine cu colegii lui de școală! Tu scrii un reportaj sau o ficțiune?! Eu să te învăț?! De ce nu trans... Care-i cuvintul, Pascal? Te pricepi mai bine. Transformare! Nu-nu! Altul! Aiută-mă... Transfigurare! Da. Asta e! De ce nu transfigurezi! Sintem deja... „figuranti, figurativi, fictivi”, mă joc eu cu cuvintele. V-am prezentat pe voi, dar m-am expus și pe mine! continui să mă apăr și să glumesc. Tratatul egal! Despre tine poți să scrii ce vrei, dar nu și despre noi! Și voi credeți... tu, Georges, tu crezi că ești un personaj real? Cum adică? M-ai descris exact cum arăt! Are dreptate! Intervine Micheline. Ai povestit ziua în care ai venit la mine după ce te-ai întors în Insulă, pe timpul invaziei de rime și omizi! Cuvint cu cuvint! întărește ea și toți mă privesc cu o oarecare admirație-teamă-neîncredere, parcă ar spune: „De ce ne-a chemat ăsta la el? Să ne mai vadă încă o dată? Să descrie această seară în hîrtoagele lui și apoi...” Noroc că ne-a schimbat numele, altfel ne făceam de ris în tot orașul, reia Victor cu un început de nemulțumire în glas. Hai-hai! Poto-liți-vă! le spun eu vrînd să-i liniștesc, dar sint nevoia să adaug: Toți sintem o convenție! Nu-i așa? Ce vrei să spui? Intervine Thomas. Sint aici în carne și oase, iar tu ai în mină vechea ta pipă! Îți explic imediat. Tu ești Thomas în carte, dar în realitate... Insula în care trăim este, Belle-Île dar... sintem o „insulă” în mijlocul mării și a celor care ne înconjoară, dar... orașul din roman poartă numele de Portville, adică fostul Bellville, dar în realitate... Deci noi sintem și nu sintem, adică... eu sint narator și personaj, acolo, în carte, dar aici, în această realitate-ireală sint și autor! Sint și nu sint! Voi existați și nu existați! Nu mai am pretenția de acum citiva ani cind spuneam că o carte trebuie să fie verosimilă și convingătoare... Nu-i așa, Pascal? Tu predai teoria literaturii, știți prea bine... Realul și firescul au luat alte forme... puțin „adevăr în mișcare”, negativul fotografic, o fărîmă de dreptate, mult viitor, iar deasupra eroarea, nebulia, caricatura, grotescul, ironia, neființa în locul ființei și cu asta rețeta e gata! Rezultatul îl vom afla? Trăim în plină mitologie a ridicolului... sau în plin fantastic-real, sau real-fantastic-fanatizat... Totul s-a amestecat atit de mult, dragii mei, încit mergem cu capul în jos și cu tălpile pe cer, ne găsim permanent într-un „teritoriu intermediar al textelor ambivalente cu un adevăr în perpetuă deplasare ca niște nisipuri mișcătoare, iar deasupra nu mai avem stelele, nu mai avem nimic”. Te-am citat bine, Pascal? Eu nu mai știu... care va fi „istoria și finalul noului mancrut”. Vedeți! Cu cit încerc să vă explic ceva, cu atit devin mai confuz... Chiar dacă aș vrea să-l dau lui Papillon acest jurnal, n-am scris încă finalul. Poate mă ajutați voi? Sint convins că profesorul Fontaine are în fișele lui finalul cărții mele. Acum sintem toți în același sac, poate el știe chiar sfîrșitul meu, al vostru, al fiecăruia dintre noi? Și eu îl aștept, trebuie să apară de la voi, de la mine, din „parabolă”! Noi sintem într-o „poveste” pe care o „deco-dificăm”... adică ieșim din predestinare și dirijare. Și tu pe cine dirijezi? întreabă amuzat Pascal. Pe voi! Personajele mele din realitatea cărții sau cartea irealității în care trăim. Și la rindul meu sint dirijat de profesorul Fontaine, care la rindul lui... Cred că Dany are dreptate, încearcă să mă ajute Pascal. Sintem niște personaje-convenții manipulate de un autor-real... toți facem parte dintr-o poveste pe care o trăim și în același timp ne-o istorisesc cineva cu numele de „autor”. Să bem pentru Danyel! strigă Victor. Să caute singur finalul cărții, de aceea e scriitor... chiar dacă pînă la urmă un personaj va muri, ca în orice roman care se respectă. Nu-i așa? Ești macabru! remarcă Micheline. Mai bine să bem! propune Philippe, care a tăcut tot timpul.

După miezul nopții invitații au început să plece. Îi conduc pînă la scară, ne îmbrățișăm și ne promitem să ne vedem în curînd. Mașinile trec pe rind prin fața mea. Chipurile lor defilează pe o bandă desenată, îi aud, îi vād, nu mai știu dacă sint, dacă nu-i visez, dacă eu însumi nu

sint visat de cineva într-un joc sau o glumă, dacă nu scriu trăind sau trăiesc-scriind... sint oboșit, foarte oboșit și un copil se trezește mereu în mine, are ghiozdanul în spate, cămașă albă, prea albă și pantofii...

Micheline stă într-un fotoliu și ronțăie alune. Doamna Vilas și cei doi chelneri string masa în sufragerie. Ai început să lucrezi? mă întrebă Micheline. Nu înțeleg, acolo, la jurnalul meu, sau la Primărie. Da, îi răspund eu. Ancheta a ajuns la noi... se lasă declarată și se fac cercetări... Unii au fost destituiți, schimbați, transferați în alte orașe sau la țară. Citiți au cerut să fie duși la Institut. Ai vorbit cu Guvernatorul să mă șteargă de pe lista celor care vor fi sancționați? Mă uit în ochii ei și tac...

24

MĂȘINA oprește în curtea fermei. Primire oficială: flori, discursuri, aplauze, scandări, prezentarea rezultatelor... De unde știu că voi veni? Imi place totuși... Cer date despre producția de carne de porc: cit s-a livrat, cit mai au de expediat, dacă s-au făcut vaccinările?... Urmăresc un grafic, aflu că animalele nu pot trăi în grupuri prea mari, sint preferate „soluțiile vechilor țărani” pentru a se evita epidemiile devastatoare... String mâini în dreapta și stînga, sărut un copil, văd însă un singur chip multiplicat în cîteva zeci sau sute de exemplare. În sfîrșit, singur cu seful de fermă. Îi anunț că Guvernatorul intenționează să participe la o vînătoare cu cițiva invitați. Șeful fermei e un bărbat mărunt, robust, îmbrăcat în halat alb... seamănă cu un vier bătrîn poate din cauza unui prognatism accentuat: maxilarele și gura par un bot. Mergem de-a lungul aleilor și îmi prezintă crescătoria. Nu-l refuz, de fiecare dată cînd vin cu Guvernatorul mă duce direct la „vînătoare”. Noii-născuți — imi explică el arătîndu-mi un șir de cuști — sint separați de mamele lor imediat după naștere și alimentați întii cu lapte, apoi cu îngrășăminte artificiale din resturi menajere și carne de la abatorul nostru. Cine știe? se întrebă tot el. Poate din proprii lor părinți! și ride scurt, ca un grohăit. Tineretul porcîn este trecut apoi în compartimente izolate, și ne oprim în fața altor cuști. Se aplică un tratament special, în care lungi perioade de infometare alternează cu perioade de hrană abundentă formată din carne, păsări și făina de pește... cînd ajung la maturitate sint lăsați în țăruri mari — ca acestea din dreapta — pentru a-și găsi singuri hrana și a-și forma instinctul de vînător. Cum adică? întreb eu din ce în ce mai interesat. Hrana e ascunsă în pămînt. Îi vedeți pe cel negru cum caută? Face gropi de doi metri. Alteori ascundem hrana în căpșe cu fin sau sub snopi de coconi. Realizăm artificial condițiile de viață ale porcilor sălbatici... Exemplarele slab dezvoltate sint devorate de cele puternice. Dacă am ajuns în acest stadiu considerăm că procesul de sălbăticiere a fost îndeplinit și sint apți pentru a fi trecuți în țărurile pentru vînătoare. Cele mai bune rezultate le-am obținut cu cei din rasa Stocli și Cornwall. Aspectul lor se schimbă: colții mari, părul scurt și aspru, devin agresivi, agili, buni alergători... scurmă pămîntul pe sub garduri, acum doi ani cițiva au evadat. Vînătoarea devine astfel absolut necesară...

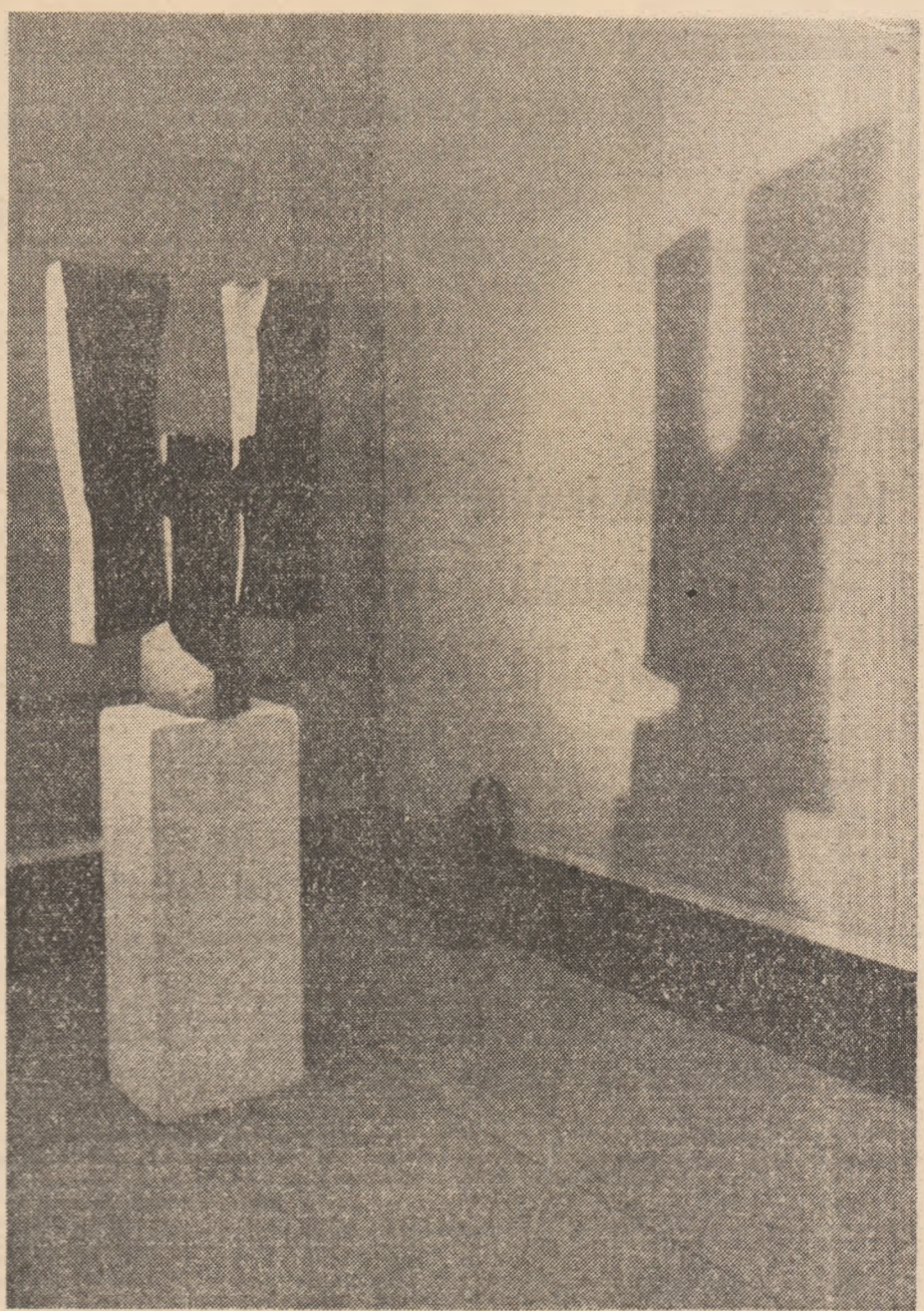
Îl ascult cu atenție, expunerea clară, vocea groasă, puțin grohăită, îmi dă senzația că ține o prelegere în aer liber. Știu că e un „text” pe care l-a repetat de zeci de ori în fața celor care vin însoțiți de Guvernator, vînătoarea constituie surpriza vizitelor oficiale. Ajungem în dreptul țărurilor cu exemplare pregătite pentru „arenă”. Ne urcăm pe un mic podium acoperit cu o prelată: putem privi cu ușurință în interiorul îngrădirii. Șase vieri negri cu colții mari, arcuiți — mici baloane strîlucitoare — scormonesc prin pămînt, alții dorm la soare, în fața cuștilor. Un îngrijitor se apropie tăcut de noi, ne salută cu o plecăciune adîncă și așază cîteva puști pe rastelul din fața mea. Nu-i dau atenție, azi n-am de gînd să vinez, de obicei vin aici pentru a-i face plăcere domnului Guvernator, spune seful de fermă mîndru că participă la realizarea acestei „născociri”. Nu-i răspund. Constat că mirosul nu mă deranjează ca înainte, azi totul mi se pare mai curat și ordonat, cu excepția pămîntului săpat de rimătoarele negre. Îmi opresc ochii asupra unui vier din rasa Stocli cu colții mai mari decît ai celorlalți, înțeleg că e seful de haită și cel mai puternic. O găină se strecoară printre birnele groase ale gardului, ciugulește rîme și scurmă prin bălegar. Vierul Stocli e primul care îi simte apariția. Saltă capul, amusează cu nările dilatate, mici aspiratoare mișcătoare cu care cercetează în jur. O zărește în spatele unei movile de pămînt, găina ciugulește mai departe musculițe și rîme. Vierul stă la pîndă nemișcat, parcă nu mai respiră. Face un ocol îndepărtat, apoi unul mai apropiat să-i iasă în spate. Începe să alerge. Toți mușchii încordați. Trupul arcuit, negru, pare un obuz tras orizontal cu pămîntul. O prinde și îi înfige colții într-o aripă. Haita aude tipetele disperate ale găinii. Se trezesc și cei care dormeau la umbra cuștilor. Au simțit mirosul de sînge. Toți aleargă într-acolo și încep să tragă din ea, în cîteva secunde nu mai rămîn decît cițiva fulgi care plutesc alene prin aer, apoi se astern încet în noroiul din jur. Moment de pîndă reciprocă, poftă de mîncare a fost deschisă, e căutată viitoarea victimă. Scot sunete infometate, se rotesc în cerc, se aleargă... Vierul Stocli conduce vînătoarea, nevoia de sînge și carne trebuie potolită. Mișcări de pahiderme greoaie și puternice... alteori par feline unduitoare și perfide. Se rotesc unul în jurul altuia

și toți în jurul tuturor, un cerc care se desface și reface căutînd de fiecare dată ca unul, cel puțin unul, să rămînă afară, să fie ales drept pradă. Le simt ura sălbatică și nevoia de carne, dar în special de „vînătoare între vînători”. Sara-banda căutării continuă, decizia e greu de luat, poate fi un adversar periculos. Vierul Stocli, seful de haită, trece pe lingă fiecare, îl pîndeste, îl măsoară, îi dă tircoale, amușinează, grohăie, lovește cu picioarele în pămînt, ridică botul... Iată! A fost ales! Un strigăt neauzit și prima lovitură pentru a-l arăta haităi. Acesta e! Acum săriți pe el! Se string în jurul lui. Își dă seama că a rămas la mijloc, clipă de panică, apoi începe lupta pe viață și pe moarte. Haita se mișcă lent și sigur, grohăie amenințător, cite unul lovește cu colții. El vrea să scape, să intre în rîndul celorlalți, e readus imediat la mijloc. Vînătoarea abia acum începe. Ura lor feroce mă revoltă și în același timp mă incită. Animalele dezlanțuite asupra unuia singur. Aș vrea să-i opresc, să plec... dar nu pot. Îl obosesc, îl aleargă, el se răsucește, fuge, încearcă să le pareze loviturile, dar de fiecare dată colții unuia dintre ei ajung să-l izbească în burtă. Ținta e știută. Grohăie, guiță, aleargă, se apără, dar din spate îl așteaptă alți colți. Gifiile cu gura deschisă, balele îi curg lăsînd dire lungi care se preling pe pămînt, limba i-a ieșit printre colții albi ce par acum de fildeș. Speriat, impresurat, se împiedică într-o groapă, toți sar pe el, reușește să scape și fuge mai departe. Lupta continuă. I-au simțit însă frica, e ca și invins. Alte lovituri aplicate în burtă, acolo unde pielea e mai subțire și colții vierului-sef reușesc s-o străpungă. Mirosul de sînge aduce bucurie în haită, toți guiță și grohăie, mici locomotive carnivore. Ferocitate în ura și foamea lor dezlanțuite. Colții ascuțiți apar mai des în același loc. Rana se cascade precum o gură roșie care strigă, pielea se desface ca un fermoar tras de cineva care ar fi știut unde e ascuns. Mai reușește să dea cite o lovitură cu ritul, dar puterile îl slăbesc, șuvițe de sînge i se preling din gură, limba îi atîrnă într-o parte. Alte lovituri, mereu în același loc. Carne a sfîșiată pînă în dreptul picio-rului, în fiecare clipă intestinalele pot izbucni afară, dar el continuă să alerge, să scape, să iasă din... Cercul s-a închis, toți așteaptă lovitură decisivă. Liniste! Nu-l mai văd, e în spatele unei movile din pămînt... Au tăbărit pe el. Un tipăt prelung, înfiorător de lung apoi din nou liniste. Toți trag din el cite o halcă de carne, unul fuge cu un picior în gură, am impresia unui animal cu cinci picioare născut dintr-o greșală a naturii...

Întind mîna, nu știu dacă eu am hotărît să întind mîna sau altcineva... privesc țărul și animalele care sfîșie cite o bucată de carne și fug într-un colț pentru a minca... miros de scîrnă, noroi și sînge; pămîntul din țăr pare un buboi imens în care viermi negri se răsucesc într-o parte și alta devorîndu-se cu plăcere... Simt patul armei, o ridic și o sprijin de umăr. Apăs pe trăgaci. Primul cade, al doilea... trag fără să ochesc, eu insumi o pușcă, o gură care improașcă gloanțe pentru... viermii negri, scîrboși și negri se răsucesc și aleargă... Au simțit amenințarea. Mă opresc. Cei care au rămas se grăbesc să amușineze viitoarea victimă din care vor smulge măcar o bucată de carne. Îi las, le dau această satisfacție, mai sint trei, nu, doi... sfîșie la întimplare, mușcă ici și colo, ling singele, aleargă la altul. Apăs din nou pe trăgaci cu plăcerea de a-i ucide pe cei care... unul singur, a rămas doar unul singur, înfulecă de zor. Vierul Stocli! Seful de haită! Iată! A venit și rîndul tău! Nu mă grăbesc. Fuge. Se ascunde. Așteaptă, se uită, mă caută, aleargă din nou, știe de unde vine amenințarea. Îi simt ura adusă din miasele de sînge, noroi și carne. Ochesc în spate și în fața, îl alerg cu gloanțe. Grohăie, gifiile, guiță... Glonte! Îl izbește în picior, aleargă totuși, se ascunde, îl pierd din vedere... Iată-l! Îl loveșc în burtă, acolo unde el a izbit prima dată... din nou în picior și în sfîrșit cade... ultimul glonte între urechi, capul i se despică în două, pare un pepene tăiat cu un cuțit...

Țărul e presărat cu trupurile lor mari și negre care mai zvînesc într-o agonie prelungită, mișcă un picior, o ureche... din pielea lor nădușită se ridică un abur cald ce se împrăștie împreună cu mirosul de sînge, sudoare și noroi. Respir. În sfîrșit respir. Sint extenuat. O imensă și prelungită plăcere mă scaldă de la cap pînă la glezne; abandonul unui act sexual consumat. Întind arma șefului de fermă, care îmi caută ochii. Nu-l văd, nu văd nimic. Un rinjet satisfăcut străbate prin picla ce ne desparte; buzele i se mișcă. Aceștia erau de rezervă, domnule Intendent, îl aud eu grohăind cu vocea lui infundată și groasă. Nu aveți grijă! Domnul Guvernator va avea ce vîna...

Cobor de pe podium, fac cițiva pași. Îmi șterg palmele acoperite de sudoare. Trec pe lingă îngrijitorul care m-a salutat cu plecăciune. Ține în brațe o găină pe care o stringe la piept și rinjește cu o expresie umilă și timpă. Abia acum înțeleg că el a aruncat găina în țăr... Nu-l spun nimic. Merg pe alce, șeful fermei vorbește aferat, simte că mi-a plăcut, e mîndru și vorbește, vorbește... Ajung la mașină. Îi întind mîna și trîntesc portiera. Am senzația că mîna șefului de fermă a rămas în palma mea, o palmă-gură cu cinci colți în loc de degete, care se hrănește... Un vier, eu insumi un vier Stocli! Mă șterg pe haină de parcă aș fi plin de sînge. Aprind pipa. Greață sau plăcere? Perfect lucid ca după „posesiunea unei femele”, eu, vierul-sef-de-haită! La început, vînătoarea între ei... apoi vînătoarea mea...

Scrisoare domnului Rostás Zoltán

Stimate R. Z.,

dînd curs insistențelor tale apeluri telefonice, îți pot răspunde următoarele: am trecut de vîrsta de optzeci de ani, sint întuit la pat, imobilizat în urma unui stupid accident. Încerc să dau curs invitației de a vă scrie.

N-am mai publicat în presă de optzeci ani de zile. Mi-am exprimat astfel, refugiat în emigrația în interioritate, dezacordul meu în legătură cu anume fenomene manifeste în presa de pînă mai ieri, cu care subsemnatul, în calitate de scriitor maghiar din România, nu puteam fi de acord. Acum, în fine, dau curs solicitării tale, pentru că simt că a sosit clipa în care pot vorbi. Simțămintele mele sint, în totalitate, de identificare, comuniune morală cu acea schimbare radicală, care, pornită de jos și explodînd, a pus capăt dictaturii hitleristo-stalinistofasciste, cea care pe toți ne-a probozit, deopotrivă. Am fost și eu una din victimele iluziei, celei ale așa-zisului socialism. O dublă victimă, chiar. M-am pus în slujba acelei iluzii — lupînd pentru intruparea ei — iar puterea ei m-a azvîrlit în inchiisoare pentru un răgaz de șase ani, mi-a minat spre moarte soția și mi-a exterminat unicul fiu. Vinovat mă aflu, deci. Un vinovat care a ispășit, care a fost pedepsit. De către inși iluziile mele. Nu voi formula acum nici un soi de program și nu voi propovădui nici un fel de „mesaj mintuitor”. În sinea mea, însă, rivnesc din toată inima și cu tot sufletul la intruparea unei democrații mintuite de iluzii, ancorată în realitate, bizuîndu-se pe puterea rațiunii care să spulbere ațîțarea, vrajba ce decurg din nationalism, ură națională. Îmi doresc din toată inima înfăptuirea reconcilierii maghiaro-române, din toate punctele de vedere — spiritual, sentimental, politic, juridic. Prin aceasta, și noi, maghiarii, dimpreună cu națiunea română să devenim un mădular, o pîrtică activă, creativă a Europei democratice, prin afirmarea umanului, a egalității naționale, a pluralismului, prin exercitiul drepturilor omului. Vorbîndu-vă de aici, și în această stare de imobilizare forțată, țin să declar: doresc din toată inima revinerea în patrie a tuturor acelor maghiari, români, germani, slavi, care, părăsindu-și căminele și familiile au purces în bejenie, căutîndu-și un adăpost din calea viiturii fascismului românesc, fascism prin excelență, răpus acum de poporul țării. De popor, de tineret înainte de toate. Chem tineretul care a plătit tri-

*) Publicist, sociolog din colectivul redacției „A Het”. Text apărut în nr. 52/28 decembrie 1989 al acestei reviste, la rubrica „Opinia în exercițiul funcțiunii”.

butul a mii de morți, și-și va aduce obolul acum la construcția țării, să-și amintească de concordia populară socială și spirituală ce s-a înfiripat preț de ani puțini, după 1944, respectiv 1968: să se ferească de a-i judeca cu dreptul forței pe trădătorii națiunii! Să nu irosească prilejul reprobării lor morale! Să-i respingă și să-i infiereze pe lupii în blană de miel! Locul vinovaților este în fața completelor de judecată! Să nu fie uitați, să ne aducem aminte de predecesori! Să fie pomeniți toți — Budaj Nagy Antal, Dózsa György, Tancsics, Petöfi, Józsa Béla, Kós Károly, Kacsó Sándor, Tavaszy Sándor, Márton Aron, Gaál Gábor, Kurkó Gyárfás, deopotrivă cu cei în viață, cu un Tökés László, de pildă. Să ne gîndim la un Huszár Sándor, care a deschis calea revistei voastre și care a fost alungat; să-i caute, să-i căutăm pe prietenii, frații noștri democrați români. Intrucit, numai împreună cu ei putem plămădi egalitatea în drepturi națională democratică, în fapt, democrația însăși.

Stimate R. Z., nu am fost nicicînd, și nici acum nu sint politician. Totuși, fiind scriitor maghiar din România nu m-am putut sustrage politicii nici în trecut nici în prezent. Te rog și rog cititorii revistei să-mi lerte exprimarea, stilul nevolnic, de vreme ce-am scris aceste rînduri întuit la pat fiind. Dacă mă ajută Dumnezeu voi fi împreună, în spiritul celor de mai sus, cu Tine, cu Voi. Pentru cauza egalității în drepturi naționale, democratice, a adevăratei frății maghiaro-române, a umanismului, democrației, a egalității popoarelor europene riverane Dunării, pentru obștea unică și indivizibilă spirituală, politică, economică a Europei, pentru pacea lumii. Pînă la ultima suflare.

Iar voi, cei tineri! Veniți! Veniți! E rîndul vostru să îndreptați păcatele predecesorilor voștri și să traduceți în realitate scopurile lor viabile și drepte. Să nu-si mai ridice niciodată capul trufaș nationalismul, să piară sovînismul, să fie eradicată ura fascistă de neam! De voi depinde supraviețuirea limbii noastre materne, a identității noastre naționale, a însăși ființei naționalității noastre. Dragul meu R. Z., dragi voi toți ceilalți, de ieri, de azi, de mîine! Vă îmbrățișează și se pune în slujba voastră chiar și în asemenea jalnică stare fizică fiind,

Al tău, al vostru

Méliusz József

București, la 24 decembrie 1989

P. S. Pe stradă se mai aud rafale. 22 decembrie 1989 a devenit și ziua națională a tuturor maghiarilor...

Traducerea: T.P. Sugár

Să deschidem porțile

Idei pentru un Institut de Artă Teatrală și Cinematografică

UNA dintre fiicele mele, Catinca, mi-a oferit exemplul necesar pentru a-mi privi retrospectiv viața, atât ca artist, cât și ca student (e drept întârziat) la cea de a doua facultate, secția regie-film, pe care o voi absolvi în acest an.

Nu mai țin minte ziua, una dintre cele care acum în memoria mea s-au contopit devenind o singură dimineată, când la postul național de televiziune liberă s-a difuzat un material filmat în legătură cu prinderea lui Ceaușescu. În fața televizorului ne aflam mai mulți prieteni și, în timp, Catinca. Când explozia noastră de bucurie s-a stins, am auzit plîsul fiicei mele. Am crezut că s-a speriat de chiotele noastre. Nu era adevărat. Catinca plîngea pentru că Ceaușescu a fost arestat... Și asta numai după câteva luni, nu mai mult de șase, de grădiniță.

Păstrind proporțiile, desigur, această condiționare a fiicei mele este edificatoare, cred, pentru Institutele de artă din România și în special pentru institutul al cărui student mai sînt un semestru.

Nu cred în conjunctură, nu cred în atacul la persoană și mai ales nu cred în oportunitism. De aceea nu cred că cineva poate spune astăzi cinstit că a fost obligat să ridice osanele fostului regim, numai în acest mod reușind să supraviețuiască atât ca om cât și ca artist. Exemple destule — și mă refer la regizorii de film — confirmă acest lucru: Pița, Daneliuc, Tatos, Gulea, și mulți alții pe care spațiul nu-mi permite să-i numesc, căci din fericire lista este destul de lungă, au creat și s-au exprimat onest în condițiile unei teribile îndreptate împotriva culturii de către Ceaușescu.

Pornind de la aceste premise este normal ca profesorii Institutului nostru să-și analizeze, poate unii dintre dînși pentru prima dată cinstit, calitatea morală, competența profesională și să cedeze locul celor capabili să genereze acel climat adecvat nașterii ideilor, libertății de creație și mai ales experimentului: căci în Institutul nostru experimentul aproape că nu a existat și spun aproape, doar din teama absolutizării unui termen.

Profesorul, indiferent de vîrstă, celui pe care-l formează, imprumută ceva din personalitatea sa discipolului. Este deciziv cazul să amendăm lipsa de personalitate, oportunitismul și carierismul. Într-un climat de suspiciune, de concurs neloyal, care începe odată cu examenul de admitere în Institut, de îngrădire a posibilității de exprimare, sau chiar de anulare definitivă a ei — și aici vreau să spun că există filme care după ce au fost prezentate în examene la care au asistat profesori și studenți, au fost considerate „neexistente” și vreau să fiu foarte clar, s-a afirmat că filmul respectiv nu există, iar studentul nu s-a prezentat la examen — în acest climat, deci, nu se pot naște decît monștrii al gîndirii, ba chiar nici atît, gînduri schilode și conjuncturale transformate în filme pe măsura, pe care selecția naturală impusă de o axiologie adevărată ce se instaurează astăzi în toate domeniile vieții noastre în România, le va elimina fără nici o urmă de îndoială.

În Institutul nostru, optzeci și unu de studenți au prezentat corpului didactic o listă în care cele 54 de nume ale profesorilor aveau un *da* sau un *nu* în dreptul lor, hotărît de majoritate sau unanimitate, această listă reprezentînd votul nostru de neîncredere și mai rar de încredere în cei care au astăzi calitatea de profesori.

Sînt necesare, fără îndoială, schimbări multiple în ceea ce privește organizarea Institutului, dar consider că schimbarea fundamentală este cea care trebuie să se petreacă în adîncul fiecăruia dintre noi și ridicîndu-ne chiar deasupra noastră înșine să ne privim, pentru prima oară, CINSTIT.

Radu Nicoară

Ștefan IORDACHE:

„Să ne purificăm noi înșine”

Continua neliște, sensibilitatea ascuțită pînă la durere, judecata clară și o avuție candoare, rezultat al generozității de spirit, m-au impresionat la acest mare actor al teatrului nostru care-și confesează gîndurile cu gravitate și permanent autocontrol.

— Afișul Teatrului Mic vă anunță în trei reprezentații, Amurgul burghez, Tăranii și recitalul Astă seară stau acasă. Credeți că aceste titluri vor mai avea rezonanță în conștiința publicului de acum înainte?

— Am dorit și am reușit un recital de deconectare pentru oamenii iubitori de sinceritate și acesta a fost recitalul Astă seară stau acasă. Am simțit nevoia unei comunicări directe cu sala, într-o formulă mai caldă, mai apropiată decît un spectacol tradițional. Textul nu mi s-a părut deloc ușor, iar scepticismul unora față de calitatea prozei în discuție cred că va fi indulcit în perioada următoare, cînd acest spectacol se va relua în forma lui integrală, adică și cu cele 29 de momente scoase la vizionare. Sper de asemenea că spectacolul Amurgul burghez, după cele 120 de reprezentații, va în-

Valeriu MOISESCU:

„Teatrul — o expresie a dragostei”

Valeriu Moiescu, deseori discuțiile noastre au pornit de la și s-au centrat asupra spectacolelor realizate de dv. pe diverse scene. Mizantropul a fost pentru mulți un eveniment. Dorința noastră este, de această dată, să ne vorbim despre cealaltă latură a activității dumneavoastră, despre cea de pedagog în cadrul catedrei de regie a I.A.T.C. din București, pentru că opera de formare a tinerilor specialiști este una dintre cele mai dificile și cele mai necesare în acest moment.

— Am avut șansa, de-a lungul anilor, în ciuda unor examene de admitere neconcludente, să mă întîlnesc și să pot lucra cu mai multe serii de tineri înzestrați, pe care m-am străduit să-i deprind a gîndi cu propriul lor cap și a se exprima eliberat de orice fel de blocaje conceptuale. Provoacă și încurajînd dialogul am încercat să deprindem tehnica unei gîndiri creatoare, învățînd unii de la alții. Contactul cu ei s-a transformat cu timpul într-o legătură de suflet. Ajunși regizori, acești tineri s-au impus prin talent și personalitate pe scenele din Capitală și din țară. Silviu Purcărete, Ioan Ieremia, Cristian Hadjiculea, Mihai Manolescu, Dragoș Galgoțiu, Ludmila Szekely-Anton, Mihai Lungescu, Irina Popescu-Boeriu, Andreea Vulpe, Nicolae Mandrea sînt doar o parte dintre ei. Rolul meu în formarea lor a fost în primul rînd acela de a nu-i de-

cepe o nouă viață. Și mai sper ca filmul cu titlul Noembrie, ultimul bal, în care joc regizat de Dan Pița, film inexplicabil scos de pe ecrane, își va relua viața.

— Proiecte pentru viitorul pe care-l sperăm cu toții deschis tuturor îndrăzelilor de spirit și de bine, aveți?

— Este greu acum să fac proiecte de viitor, deocamdată mă rog lui Dumnezeu să dispară această violență care ne apasă creierul și inima. Oricum, după părerea mea întii va trebui să ne modificăm noi înșine structural, să ne purificăm, să ne reinventăm aproape meseria. Simt că mijloacele de expresie de pînă acum, cînd trebuia să ne chinuim ca să putem scoate o rază de adevăr, vor trebui modificate. Metafora va putea fi altfel gîndită. Va trebui să știm să jucăm liberi, și-n același timp să apărăm arta adevărată. Probabil că vor începe spectacole experimentale, se vor căuta căi noi de comunicare, texte românești vor fi altele, marii dramaturgi vor fi jucați ei înșiși neîncercînd să spunem prin ei altceva. Cred că cel mai greu de jucat va fi Shakespeare, pe care nu vom mai fi obligați să-l politizăm și să inventăm pe textele lui momente care ar semăna cu ceva din viața noastră socială. În general, este o mare șansă pentru artă tot ce s-a întîmplat, care cred că se va face de acum înainte și pentru gustul estetic al spectatorului. Asta nu înseamnă că trebuie să ne îndepărtăm de marile probleme ale existenței umane, viața, moartea, trăirea, sărăcia, bogăția, dragostea, munca. Mă obsedează această dorință de a vedea în sfîrșit oamenii muncind pentru ei înșiși, nu trudind. Nu trebuie să cădem în păcatul de a prelungi această sărbătoare la nesfîrșit. Pe noi, artiștii, trebuie să ne intereseze reconstrucția țării; cred că este momentul să ne punem pe treabă, pentru că sărbătoarea de care vorbeam este plătită cu sînge. Aștept să ne revenim și să mă întîlnesc din nou cu publicul în liniște și pace. Mă gîndesc demult și am început discuțiile cu regizorul Silviu Purcărete pentru Titus Andronicus de Shakespeare. Vom vedea dacă acest gînd al meu se va realiza. Sper ca tinerii mei colegi care au șansa să muncească și să existe în libertate vor ști să folosească această libertate și vor duce mai departe ce a fost bun în tradiția teatrului românesc, pentru că acum mai mult ca oricînd este nevoie de specialiști.

forma, ajutîndu-l să se descopere pe el, să-și cunoască posibilitățile și limitele pentru a-și norma fiecare propriul său drum. Marea dificultate, în primii ani, atunci cînd încep să deprindă limbajul teatral, constă în tendința de a se contraface imitînd mode sau modele. Un lucru esențial pe care mă zbat să-l înțeleagă este acela că teatrul, cea mai eșemeră dar și cea mai vie dintre arte, se adresează și încearcă să stabilească un dialog cu marele public în fața căruia trebuie să te prezinți deschis și necontrafăcut. Oamenii e cazul să simtă că teatrul este o expresie a dragostei noastre față de ei și nu o oglindă în care să ne admirăm la nesfîrșit pe noi înșine.

— Care ar fi imperativul regizorului tînar?

— Să învețe să citească. A învăța să citești și a te implica în lectura propriu-zisă nu este un lucru chiar atît de ușor pe cit pare. O lectură serioasă este o muncă, nu o distracție. Ați văzut de atîtea ori actori reproducînd versuri, uneori fără a le înțelege, altele fără a le simți. Cînd lucrul acesta i se întîmplă unui regizor se naște o operă confuză în care ideile esențiale dispar.

— Accepți experimentul în artă?

— Sînt necesare toate experiențele, cu condiția ca cel care experimentează să știe ce dorește. Experimentul nu înseamnă amestecul unor soluții diferite și modalități nedigerate, ci ca și în știință, el trebuie să aibă un scop. Dorința de experiment pornește dintr-o neliște creatoare care nu ține de o vîrstă anume ci de o anumită neîmpăcare cu propriul tău limbaj, care uneori începe să-și piardă vigoarea, să se ofilească. După părerea mea, experimentul nu trebuie cu tot dinadînsul să șocheze, ci să convingă.

— Mizantropul este un asemenea experiment după părerea noastră. Ține el de idee, sau de mijloc?

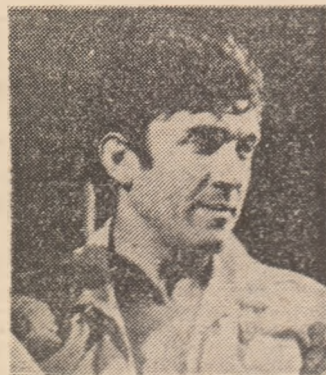
— Categorie, de idee. Dar pînă a-mi clarifica ideea și direcția spectacolului îmi sînt necesare nenumărate ore de muncă, de documentare, de studiu. Din sutele de fișe extrase pentru Mizantropul, rezultate din cercetarea unei cuprinzătoare bibliografii, la care s-au adăugat vizionarea unor spectacole moliereschi înregistrate pe casete video, discuri cu interpretări celebre sau muzică de epocă, — majoritatea puse la dispoziție de către Biblioteca Franceză din București, căreia acum îl pot mulțumi în mod public, — din toate acestea zic, aș putea oricînd alcătui o monografie asupra acestor opere. Sînt împotriva unei regii impresioniste care are și câteva idei. Acest lucru mi se pare ase-

mănător cu a cînta la un instrument „după ureche”. Regia este un act de cultură care începe cu o muncă de pregătire intensă, riguroasă și migăloasă.

— Toți începem noul an și noul timp cu proiecte mari cit sufletul nostru. Ce pregătiți la Teatrul „Bulandra” pentru viitorul apropiat?

— Acum revăd cuvînt cu cuvînt textul la Regele Lear pe care urmează să-l pun în scenă la Teatrul Bulandra. Textul are un cu totul alt suflu decît cel care ni se transmite din cele câteva traduceri efectuate pînă în prezent. Apoi voi pune în scenă O noapte furtunoasă, singura comedie a lui Caragiale neprezentată pe scena Teatrului Bulandra. M-am mai gîndit la Suflete moarte a lui Gogol în dramatizarea lui Bulgakov, neprezentată pînă acum pe vreo scenă românească.

Proiectele nu trebuie să fie multe, ci clare, în funcție de dialogul pe care îți propui să-l realizezi cu publicul la un moment dat. Dar oricînd aș renunța bucurios la oricare din toate aceste titluri, dacă vreunul din foștii mei colegi, Liviu Ciulea, Lucian Pintilie, Radu Penciulescu, David Esrig, Andrei Șerban, s-ar arăta interesați să le realizeze pe acestea, sau poate pe altele, pe scena Teatrului Bulandra, unde toți aceștia au înfăptuit în trecut spectacole memorabile. Important, în momentul de față, este să ne deschidem porțile, să ieșim din izolarea care ne-a fost impusă și să readucem în mijlocul nostru și în fruntea noastră valoarea.

Mircea DIACONU:

„Am primit țara înapoi”

— Mircea Diaconu, vă respect dorința de a nu vorbi despre rolul dumneavoastră în întîmplările din ultimele zile, rol jucat nu pe scenă ci în stradă. Este dreptul dumneavoastră să povestiți singur, cîndva. Spuneți-ne ce vi se pare important acum?

— Să potolim spiritele în jurul nostru, să intrăm în normal, să discutăm despre viitor și democrație. Figura actorului este simpatizată și cunoscută de public, să discutăm cu lumea de pe stradă, să ne calmăm, să ne lămurim cu toții asupra evenimentelor care au pătruns exploziv în viața noastră și să începem să lucrăm. La teatru au și început discuțiile asupra repertoriului nou, păstrîndu-se ceea ce merită și propunîndu-se titluri de valoare.

— Pe scenă, în ce spectacole veți putea fi văzuți în continuare?

— În Burghezul gentilom de Molière, în Ultimul bal, realizat după Pădurea spinzuraților de Liviu Rebreanu, Într-o dimineață de M. Ispirescu.

— În film vom avea ocazia să vă revedem?

— Tocmai am terminat filmările, cu Elisabeta Bostan, pentru filmul Campioana și cu Cornel Diaconu la producția Întîmplări cu Alexandra.

— Ce socotiți că înseamnă acest moment pentru viața națională?

— Am primit înapoi inmul și țara, cu albastrul său cer neviat, cu oamenii ei adevărați. Dar asta nu este totul, trebuie să învățăm să folosim acest dar și să începem să lucrăm din nou. Astăzi, cînd nici o legitimație nu mai este sigură, sau destul de valabilă, chipul actorului cred că poate da încredere concetățenilor, să-i ajute să depășească ce a mai rămas urît în noi. Să uităm răzburările, oportunitismul și goana după funcții. Propun să ne gîndim mai mult la Noi și mai puțin la Eu. Nu sînt omul care să alerg după vorbe mari și mărturisesc că dacă nu aș fi simțit palma Dianei Lupescu — soția mea — tot timpul în mină nu aș fi avut curajul să fim acolo. Dar nu trebuie să căutăm superlativ. Îmi cer scuze pentru colegii mei care s-au grăbit la TV să-și arate bucuria. Au făcut-o de bună credință, deși poate n-a fost bine cită vreme încă mureau oameni. În ce mă privește, ne-am hotărît, eu și Diana, dacă vom scăpa, să mai avem un copil. Pentru viața noastră viitoare merită să se nască oameni noi.

Convorbiri realizate de
Liana Cojocaru

„Cine uită nu merită“

LA început am auzit un tipăt. Era un tipăt care a erupt din zeci, sute, ori poate mii de piepturi aflate în Piața Palatului, un tipăt înfricoșător, ca de moarte poate, sau poate ca de asalt, nu mi-am dat prea bine seama...

Timpul s-a oprit, urechile au început să-mi fiule... Priveam cu ochii dilatați, în picioare, tremurând de emoție, spaimă și speranță totodată, imaginea dictatorului care se elăta, cu mina rămasă neputincios suspendată în aer, pe ecranul televizorului... Amuțise! Tipătul acela l-a retezat delirul. Aerul poluat, infectat de cuvintele bezmetice rostite în deznădăjtoarea limbă ceaușistă, acompaniate de ovațiile, uralele și scandările preînregistrate pe benzi de magnetofon, cu care urechile și sufletele noastre au fost ani în șir mitraliate prin pilniile marilor megafone ale minciunii și-ale teroarei, ei bine, aerul s-a purificat ca la un semn dumnezeiesc.

A deschis ochii, trezită dintr-un somn adânc, limba română. Verbele limbii noastre naționale și-au redobândit vigoarea pierdută în narcoza și veninul unei ideologii a terorii, devenind brusc, încă din primele momente ale revoluției, gloanțele cu care multimea a contraatacat și s-a apărât împotriva gloanțelor din plumb, grafit, oțel sau vidia...

Sosise clipa astrală a României, clipă pe care nu o voi uita niciodată. „Cine uită nu merită“, spunea Nicolae Iorga. În zilele care s-au scurs, aceste cuvinte ce stau înscrise ca motto pe genericul filmului meu, încă nedifuzat, film inspirat din tragedia asasinării marelui istoric român, au devenit pentru mine un crez și-un vers de rugă. Căci ceea ce se petrecea sub privirile mele era ceva... „Între basm și religie“, cum, într-un recent scurt interviu declara unui reporter al Televiziunii române libere marele nostru pianist Dan Grigore. În ceea ce mă privește am trăit, însoțit clipă de clipă de fiul meu, zilele incendiare ale revoluției, ale acestei sublime revoluții, fiind. Am filmat cu sufletul la gură, asemeni multor colegi cinești, instituții ad-hoc în mini-echipe de filmare, tot ceea ce trebuia să rămână mărturie. Aparatul de filmat mi-a fost armă și scut.

Tirziu, într-o seară, ajunsă acasă răvășit de oboseală și de zbucium, de spaimă și de îngrijorare, mi-a izvorit din memorie versul eminescian: „Nu credeam să-nvăț a muri vreodată...“ Cred, chiar că l-am rostit, l-am murmurat inconștient... Acum, când o oarecare liniște s-a așternut, murmur din nou, de data asta conștient, cerind iertare marelui Eminescu: nu credeam să-nvăț a trăi vreodată...

Ca regizor de film, ca autor al unor filme aparate cu inimaginabile riscuri de coasa cenzurii, de fosta „îndrumare“ dictatorială a fostului regim, v-a fac o confesiune pe care, desigur, n-aș fi putut-o în nici un fel face publică altădată: prețul realizării ultimului meu film, **Drumeț în calea lupilor**, însumează 5 (cinci) ani de viață, două accidente de inimă „rezolvate“ în secția de reanimare a Spitalului „Grivița“ și premiera — din fericire — oprită. Despre această **oprire** vreau să vorbesc, căci am reușit s-o determin, iar acum cred că absența de pe ecran a filmului programat pentru data de 18 decembrie 1989, când Timișoara înțreagă era o baie de sânge, **stoparea** premierei a fost cea mai curată izbândă a mea.

Regizorul Constantin Vaeni, în timpul filmărilor, cu interpreții Valentin Teodosiu (Nicolae Iorga) și Gheorghe Șimonca (regele Carol)

Adresându-mă în repetate rânduri tuturor fostelor instanțe din aparatul de „îndrumare“ al cinematografului, cu proteste nenumărate împotriva nenumăratelor acte de amputare și de deturare a unor structuri și sensuri ale filmului, împotriva schimbării abuzive a unor adevăruri istorice cunoscute, în care filmul este ancorat, m-am adresat și forurilor din aparatul de propagandă al fostei conduceri a partidului comunist, menționând că mă voi adresa și Congresului... Cele scrise lui Constantin Olteanu și Ion Coman — ca membri ai fostei „Comisii ideologice“ — au fost înregistrate cu numerele 7063 și 7064 la registratura Comitetului Central în 29 septembrie 1989. Răspunsul a venit prompt, dar vai, cu totul altul decît cel pe care îl speram: răspunsul a avut loc joi 5 octombrie 1989, cînd în jurul orei 9,30, singur acasă, am primit „vizita“ a doi „băieți“ în civil, care m-au poftit **politicos**, dar ferm, la „sediu“. Am urcat într-o „Dacie“ cu număr de Dimbovița (DB), numărul exact n-am avut timp să-l rețin. Sperietura inițială a făcut loc unei coplesitoare curiozități. La ieșirea de pe strada mea, în B-dul 1 Mai, mi s-a dat o pereche de ochelari negri, spunîndu-mi-se că așa e ordinul și să nu mă opun, să „nu creez probleme inutile“, pe considerentul **că aș fi un om inteligent...** Am fost dus într-o casă, ajutat să urc niște scări, apoi am fost introdus într-un birou, unde mi s-au luat ochelarii, niște ochelari asemănători celor pentru sudură, dar ceva mai „confortabili“.

Am fost interogată, de o terță persoană, tot în civil, ceva mai în vîrstă, timp de o oră și jumătate despre toate „ne-mulțumirile“ mele, despre ce vreau să scriu Congresului și despre **sursele de documentare** privind realizarea filmului. Nu am fost bruscat. Am fost sfătuit să-mi vîd de sănătate, că totul se va rezolva „pozitiv“. Mi s-a precizat să nu povestesc nimănui nimic despre convorbirea avută acolo, nici despre maniera în care am fost adus, căci oricum nu pot proba nimic, subliniindu-mi-se faptul că am

familie și copii și că, citez: „mai e nevoie de tine ca să mai faci filme!“... Apoi am fost dus în aceleași condiții în care am fost adus, pînă la magazinul Materna din B-dul 1 Mai, unde am fost abandonat, „politicos“, pe trotuar, împiedicat de unul din cei care au coborît cu mine să vîd numărul mașinii, deși oricum cred că nu avea nici o importanță.

Sînt sigur că din clădirea necunoscută în care am fost dus atunci — în zilele ce au urmat lui 22 decembrie, s-a tras. S-a tras în oameni nevinovați, ori în militarii aflați la datorie.

Mărturia celor întimplante am făcut-o colegului meu, operatorul Doru Segal, primul întîlnit în următorul ceas la policlinica „Sahia“, și d-lui Dumitru Manoleanu, nume cunoscut în rugby-ul românesc, un om și prieten deosebit.

Am găsit resurse sufletești să opresc premiera filmului meu mutilat, retrăgîndu-mi numele de pe generic și avertizînd că voi protesta, cu orice risc, în sala de cinema, în public, în cazul difuzării lui. (ceea ce a determinat o serie de noi măsuri, inclusiv trimiterea filmului, pentru a doua oară, la cabinetul 2, unde se află și acum).

Nu doresc să mai spun, deocamdată, decît atît: dacă pînă acum am trăit și am încercat să realizez cite ceva, rezistînd așa cum mi-a dictat conștiința în fața intimidărilor, a abuzului, a sârăciei umilitoare și-a marginalizării descurajante, singurul lucru de care m-am temut cu adevărat a fost moartea spiritului, a lucidității, a credinței în adevăr și-n valoare.

În zilele revoluției m-am temut din nou, nu de moarte însă, ci de o moarte zadarnică, gratuită, inutilă. Trebuie, de-acum, să ne fie frică să nu trăim degeaba.

Închei, citîndu-l pe scriitorul Szász János, care mi-a adresat azi dimineață următoarea urare: „Un an nou fericit. domnule Vaeni, dar fericirea fiind o chestiune relativă, măcar nou să fie!“...

Constantin Vaeni

Cinema

Flash-back

Capodopere de maturitate

■ **NENUMĂRAȚI** comentatori socotesc „Dictatorul“ drept capodopera de maturitate a lui Chaplin, dar mult mai puțin reușesc să explice de ce; și cu atît mai puțin pot amănunți elementele noi pe care ea le-a mai adăugat artei maestrului, de pe atunci saturată de glorie și de exegeze. Unii se mulțumesc să declare că e vorba de un film de sinteză, de un amalgam savant al întregii opere anterioare (dar asemenea summum-uri fusese ră declarate, la vremea lor, și **Luminile orașului**, și **Timpuri noi**). Care e totuși explicația? Cum se justifică succesul enorm reputat de film în perioada post-belică (mult sporit față de cel de la premiera din 1940), căror motive se datorează fascinația pe care ucigătoarea lui satiră o exercită de-atunci încolo asupra omenirii? Nu cumva accentelor ei profetice? Nu cumva faptulul că filmul ne exorcizează de cosmare?

În orice caz, „Dictatorul“ este primul film în care Chaplin se desparte de Charlot (tandru, amabilul, existențialul său alter ego) și se implică direct în politica zilei, într-o realitate care putea să-l facă într-o zi să-și regrete curajul, dar pe care el a avut norocul s-o învingă, înțil prin exactitatea diagnosticului, în al doilea rînd prin faptul că i-a supraviețuit. De cite ori vîd acest film și încerc să-mi explic această schimbare de atitudine, îmi amintesc o replică pe care clownul Calvero avea s-o rostească doisprezece ani mai tîrziu, în **Luminile rampelor**: „Îmbătrînind, capeti un simț mai ascuțit al demnității, care te împiedică să te ridiculizezi“. Nu cumva, Chaplin cel de cincizeci și unu de ani (citi avea în 1940) simțise nevoia să-și protejeze personajul neajutorat (prezent, dealtfel, și aici, dar deghizat, sub masca umilă a bărbierului) și să-și îndrepte virulența asupra inamicii nr. 1 al epocii sale, celui ce pornise deja carul greu al războiului mondial?

Marii artiști devin de obicei și mai mari prin proorociriile lor. Chaplin a acționat în clipa cînd starea pe loc ar fi echivalat cu lăsatatea, dar într-o clipă cînd profețiile erau încă dificile. Și totuși el le-a făcut! Numai că, uneori, ceea ce el socotea atunci, în miezul evenimentelor, a fi feroce demascare, tîntuire la stilul infamiei, astăzi pare abia o tachinare blîndă. Realitatea a întrecut cu mult tot ceea ce artistul reușise să imagineze în materie de rău, de crimă, de intoleranță. Nebunia lui Hynkel ni se pare astăzi naivă față de ceea ce a declansat ea cu adevărat în istorie. Perfidia lui ni se pare de-a dreptul îngerească, iar ferocitatea lui — dulce copilărie. Răul șarjat devine tragic de-a dreptul, prin faptul că istoria s-a dovedit înfinî mai șarjată decît el.

Romulus Rusan

Radio tv.

■ Deschise tuturor punctelor cardinale și tuturor punctelor de vedere, studiourile televiziunii române libere sînt, în aceste zile, scena pe care se perindă o tipologie ce solicită, parcă, a fi privită nu cu ochi de gazetar ci de moralist. Iureșul de mărturii și mărturisiri, vacarmul (cuvîntul a fost rostit chiar pe micul ecran) interviurilor, declarațiilor, precizărilor, precizărilor la precizări (televiziunea a avut, astfel, înțelepciunea de a transforma în realitate dreptul la replică) acoperă o extinsă scală de opinii și reacții. La o extremă se află oameni ce vin din spre trecut înspre prezent, oameni obișnuiți sau, dimpotrivă, aflați, în deceniile trecute în vîrfurile sau la etajele superioare ale nomenclaturii. La cealaltă extremă se găesc cei ce pornesc din spre prezent înspre viitor, tineri pentru care colectivizarea forțată, industrializarea și ea forțată, disloacările de populație către domiciliile obligatorii, diferite forme de represiune și opresiune

nu reprezintă o experiență trăită ci cunoscută indirect, rareori din corpusuri documentare autentice, mai des grație metaforelor artistice și conversațiilor șoptite ale maturilor. În spațiul dintre cele două extreme mișună o umanitate ce poate fi cu destulă dificultate ordonată după un unic criteriu. Veniți sau invitați în fața camerelor de luat vederi ei au, cu toții, o unică dorință și ea e în primul rînd de natură etică: a justifica tăcerea (cu multiple ei înfățișări) sau a justifica atitudinea fățișă (și ea de mare diversitate), a gândi, deci, atît asupra treptelor viinei sau scîlpirii absolute a nevinovăției cit și asupra impenetrabilei liniilor ce le desparte. Absorbit de forța acestui virtej, telespectatorul este obligat el însuși să-și definească opțiunile și să intre într-un dialog a cărui regulă începe să o deprindă. Dezvăluirile televiziunii au depășit, astfel, nu prin număr ci prin calitate dezvăluirile presei scrise căci aici probele nu au

fost doar alăturate, „paginate“ cu nerv publicistic, ci implicate unor demonstrații și dezbateri al căror interes stă în profunzime. Ca, de exemplu, masa rotundă la care au participat Pleșu, Paleologu, Doinaș, Liiceanu, Paler, Hăuică. La radio, Emanoil Elenescu respinge parte din argumentele celor gase. Pe străzi sau pe culoarele universitare, cele spuse în studio cu un scepticism înghețat sau, dimpotrivă, cu ardentă pasionalitate sînt fie contestate fie aprobate. Cînd a mai fost, oare, televiziunea în situația de a declanșa și orienta activ, prin argumente culturale, glasul opiniei publice?

■ Înregistrăm ca pe o deziluzie radiofonicele **Lecturi în premieră** de luni, ora 12,05. Cu numai cîteva săptămîni în urmă chiar între chenarele acestei rubrici, se pleda pentru reactualizarea unor emisiuni literare de frumoasă tradiție, precum **Lecturi în premieră**, gîndite ca formă de afirmare a priorității (și

subliniem acest cuvînt), a priorității radiofonice în ansamblul mijloacelor de informare. Această prioritate nu a fost, însă, deținută de **Lecturi** care semnalează apariția volumului X din **Opere** de Mihai Eminescu și evocă distrugerea Bibliotecii Centrale Universitare după ce aceste fapte ocupaseră multe minute de emisiune t.v. și largi spații jurnalistice. Ne-a mirat, apoi, faptul că poemele de Mircea Dinescu și Șt. Aug. Doinaș nu au fost difuzate în lectura autorilor, deși ei avuseseră prilejul de a fi invitați, pînă luni, de televiziune, iar revistele și ziarele zilnice publicaseră extinse selecții lirice. În sfîrșit, nici numele scriitorului japonez Sumiya Haruya nu a apărut „în premieră“, căci, iată, o emoționantă evocare a nopții de 21 decembrie a fost tipărită chiar de revista noastră, în numărul din 28 decembrie 1989.

Maria Bucur

Telecinema?

La moartea ANEF-ului nostru

● Luni, 8 ianuarie 1990, la orele 21,20,

în timp ce-mi scriam telecronica pornind de la cele două evenimente literare ale zilei: „Apelul către lichele“ al lui Liiceanu și Apelul la normalitate din cronica lui Manolescu la cartea lui Galan,

am ridicat ochii de pe hîrtie și am văzut cadavruul fostului Stadion al Republicii, cel numit de o viață, de noi toți, ANEF-ul.

Asasinat, cel mai frumos loc pentru fotbal și atletism din cite au avut Bucureștii, provoacă tot atîta groază și jale cit gropile comune și morga spitalelor, în care voci răgușite strigă, cu ultimele puteri, numele, prenumele și „decedat!“.

ANEF-ul e un asemenea stîrv: la suprafață, el nu mai prezintă decît o enormă masă de pămînt, informă; din tribune n-au mai rămas

decît cîteva betoane; pe dedesubt se întinde pustiuul barbar, în beton, al unor kafiene subterane și coridoare, de o soliditate și „o nebulie“ care fac imposibilă reconstrucția, reînvierea lui.

ANEF-ul a murit pentru totdeauna. În imensitatea dezastrului de pe ceea ce numeam odată, ca buni bucureșteni, „stadionul din Dealul Spirii“, ANEF-ului i-ar trebui o luminare.

Eu, aici, nu-i pot închina decît acest alb de spațiu tinografic pe care acum nu mai vreau să scriu nimic, absolut nimic, despre „Oblio“, „Parisul vesel“ sau „Taxiul mov“. Sînt cîteva dezastre din care e impudic să iesi imediat cu „înspirație“ și chef.

Radu Cosașu

Atelierul din strada Pangrati al sculptorului Ovidiu Maitec, înainte și după 22 decembrie 1989

Plastică

Text confiscat

Posibil sfârșit al Coloanei fără sfârșit

● Notă : Scris în aprilie trecut, cu destulă cenzură interioară, textul de mai sus a fost încredințat mai întâi revistei Flacăra. O consideram mai puțin supraviețuită și-mi făceam iluzia că tirajul mare i-ar fi putut determina un efect pozitiv mai rapid. N-a fost așa : materialul a fost scos din pagină înainte de calandrare (nr. 14 din 7 aprilie), din dispoziția numitei Tamara Dobrin. Evident, nu-l citise, lanțul cenzurii având multe verigi. Am trecut copia imediat la România lite-

rară, unde a fost scos (nr. 16 din 20 aprilie) înainte de punerea în mișcare a rotativei. De data aceasta dispoziția venea de „sus“, adică, din clădirea cu buncăre și terasă pentru elicopter. E un text căruia îi contest orice eroism și nul public pentru a dovedi că cenzuri ne-au biciuit cuvintele, ci pentru că problema tratată e, ca și atunci, la fel de actuală. Poate mai actuală.

d.n

Muzică

Muzica îi unește pe oameni!

Intr-un apartament oarecare de bloc, dintr-un cartier îndepărtat de centrul orașului, tinăra violonistă Cristina Anghelescu repetă ore în șir, zilnic, pentru diversele concerte și recitaluri la care este invitată în Capitală și în țară, sau pe care trebuie să le susțină la Craiova, unde funcționează de fapt ca solist violonist în Filarmonica locală. De la 14 ani, de când obține LIRA DE AUR la Suceava, Cristina Anghelescu cucerește distincții de prim ordin cu ritmicitate anuală. Au urmat distincții la mari competiții internaționale :

— Aceasta ar fi cartea dvs. de vizită, Cristina Anghelescu. Cui îi datorați educația și formarea dvs. muzicală ?

— Tatălui meu, violonist în orchestra Operei Române și apoi profesorului Ștefan Gheorghiu. Am absolvit Conservatorul în '84 și de atunci activez în Filarmonica de la Craiova, pentru că încă nu s-a hotărât scoaterea la concurs a posturilor pentru Filarmonica bucureșteană. Sint invitată însă să susțin frecvent concerte și recitaluri la Ateneul Român, la Radioteleviziunea Română. De curind am prezentat un concert de Sibellius, la sala Radio, care a însemnat împlinirea unei mai vechi dorințe.

— Ce rol, sau ce importanță au pentru dumneata premiile pe care le-ai obținut în diversele competiții internaționale ?

— Nu mă atrag în mod deosebit aceste competiții, dar dacă nu ai premii nimeni în lume nu te ia în serios. Consemnarea numelui meu în acele anuare internaționale se datorează tocmai acestor premii și de aceea sint invitată în diverse țări să cînt. Prestigiul internațional al unui interpret nu se poate susține decît în asemenea competiții și prin concerte la care sint invitată ca urmare a cuceririi acestor premii. Nu trebuie pierdut prestigiul internațional cîștigat de generațiile anterioare. Este drept că în ultimii ani s-au ridicat stavile de netrecut, pentru că mi s-a spus, de la fostul organism care submina cultura, că tinerii sub 45 de ani nu mai au voie să mai participe la competițiile internaționale în vestul Europei. Ca urmare a acestei stări de lucruri eu am reușit în ultimii ani să plec numai cu pașaport de turist. În felul acesta am pierdut multe concerte și ocazii să reprezint arta violonistică românească. Concursurile sint bine venite în viața oricărui muzician pentru că astfel ești nevoit să-ți faci un repertoriu mare, de la preclasic la modern și să fii într-o formă foarte bună permanent, să te menții la un nivel sigur.

— Ce studiezi acum, ce te pasionează, ce dorești să adaugi repertoriului tău ?

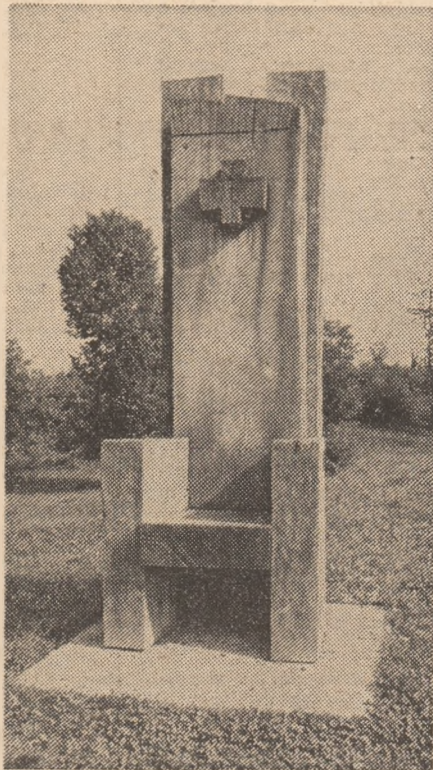
— Am descoperit senzaționalul concert al lui Sibellius, despre care vă povesteam că l-am prezentat la Radio, în concertul dirijat de domnul Rainier, din Franța. Este drept că nu am avut partitură și l-am prezentat după un material xeroxat. Pasiunea mea este Brahms, dar am căutat să-mi însușesc muzica scrisă în toate epocile și stilurile și să-mi apropiu cu egal interes toți compozitorii.

— Te atrage muzica contemporană românească și universală ?

— În general nu mi se pare a fi pe structura mea, dar am cîntat cu pasiune

George Enescu, acum studiez Anotimpurile lui Theodor Grigoriu, pe care o voi prezenta în primă audiere și care mi se pare o lucrare extraordinară. În general, la concursurile la care m-am prezentat existau piese moderne impuse pe care trebuia să le înveți repede. De cite ori învăț o lucrare nouă în primul rînd mi-o imaginez muzical, apoi dacă acest lucru permite, plastic. Găsindu-ți corespondențe plastice și poetice, în primul rînd te izgarci muzical. Pentru mine, totul înseamnă muzică. Studiez acum Sonata și Quartetul lui Pascal Bentoiu, definitiviez Concertul al II-lea al lui Prokofiev. Lucrez intens cu speranța că voi putea demonstra țării mele că singurul meu mod de existență este muzica și dacă niciodată nu m-am gîndit, în deseale mele ieșiri, să rămîn în vreo parte a lumii a fost pentru că am vrut să fiu aici, în țara mea, unde toți muzicienii au avut de suferit, dar unde muzica s-a înălțat parcă mai clară, mai demnă și mai caldă chiar dacă am cîntat în săli înghețate, în vecinătatea aerotermelor și radiatoarelor. Menirea noastră este să purtăm mai departe făclia culturii naționale ; și în cumplita suferință pe care am trăit-o în ultimii ani am crezut cu putere în sinceritatea limbajului universal al muzicii.

Convorbire realizată de
Ioana Moruzi

DE la Tirgu-Jiu, o voce prietenă mi-a pus pe pragul dimineții o neliniște-n plus : Coloana fără sfârșit dă semne de oboseală. De jos pînă sus, element cu element, sub agresivitatea clipei și indiferența privirii, se pot citi dovezele unei îmbătrîniri, ale unui amurg prematur și nemeritat.

Nu eram pregătit în dimineața aceea și pentru o astfel de veste, și am încercat să scap de ea, tratînd-o ca pe o glumă : infinitul — am biiguit eu — n-are cum obosi, pentru că n-ar mai fi infinit. Da — mi s-a replicat de pe malul celălalt al telefonului —, dar acesta e infinitul nostru, al Coloanei și dacă nici tu nu crezi, e posibil orice, chiar să și cadă...

Pentru o clipă, opera verbului „a cădea“ mi s-a înfățișat aievea, cu toate consecințele și, din interior, privirile au văzut-o coborînd încet, pînă la firul ierbii, ca un stejar căruia i se ia pămîntul de sub picioare, iar acesta părăsește cerul, lăsînd acolo, în înălțime, o lacrimă verde, de bronz sunător, ca un vuiet auzit numai de aripa păsării.

Alarma era prea mare și, bineînțeles, am fost la Tirgu Jiu, lăsîndu-mă condus de aceeași voce la fata locului. Ne-am uitat, am văzut, ne-am dat cu părerea și am plecat, fără să ne vadă nimeni. Chiar dacă am minuit pe rînd binoclul și aparatul de fotografiat, ostentativ, ca pe niște obiecte extraterestre, să ne facem vazuți. Nu am nici un motiv să nu spun ceea ce am văzut, ori să tac ceea ce am gîndit dar socotesc că se cuvine să las loc, mai întîi, unei neliniști de mai demult.

Infinită în posibilitățile de interpretare estetică, în opinii critice și emoție pură, Coloana fără sfârșit este, după cum bine se știe, ultima mare operă a lui Brăncuși. Aceasta înseamnă că pentru el a fost punctul cel mai de sus al creativității, cea mereu rivniță perfecțiune care nu e bine să fie atinsă niciodată, dar de care, transpirînd, artistul trebuie să încerce să se apropie cît mai mult. „Habar n-aveți voi ce vă las eu aici“, se zice că ar fi spus Brăncuși, patriarhul sculpturii noastre, în noiembrie 1937, cînd, aproape gata, capodopera sa începea să culeagă primele impresii, cele care — culmea ignoranței timpului — doreau să vadă acolo, sus, la 29,35 m. (de la această cifră începe infinitul nostru), silueta transparentă a unui soldat, ori aripile nătinge ale unui vultur. Să-i anuleze, adică, întregul zbor, toată semnificația, simbolistica și definitiva ei nesfîrșire lansată spre ceruri.

Desigur, în alte prilejuri de după aceea, Brăncuși a mai spus multe lucruri interesante despre Coloană. Dar acel „Habar n-aveți voi“ le depășește adevărul, suînd ca o sentință tragică, presimțire a anilor de după aceea, cei douăzeci de ani în care sculptorul nu s-a mai putut depăși, ori a înțeles că nu mai are nimic de spus. Cum, atît de exact, se întreba și își răspundea singur, prin 1974, Mircea Eliade, spirîtu geamăn al autorului Coloanei : „O fi oare faptul că după ce a construit Coloana ce duce la Cer, Brăncuși nu mai avea nimic de făcut pe pămînt, că, cel puțin simbolic, nu mai era de găsit aici, printre noi“ !

Sîntem, asadar, posesorii celui mai valoros monument brăncușian, din toată opera sa risipită în cele patru vînturi. Și acest monument a început, într-ade-

văr, să dea semne de oboseală. Nu este o alarmă, cum-se spune, de gradul zero. Perete în perete, cîțiva ani buni, l-am avut de vecin pe inginerul Nicolae Hasnaș, principalul responsabil al tuturor calculelor privind construirea Coloanei. Datorită lui, iar mai apoi datorită lui Ștefan Georgescu-Gorjan, „delegatul“ permanent al lui Brăncuși pentru înălțarea Coloanei, știu aproape pe dinafară dimensiunile și cifrele care au făcut să țîșnească direct din pămînt rimul geometric al infinitului nostru, simetria ciștigată prin repetiție, pulsul generational al neamului, inegalatele clepsidre de fontă care fac ca timpul să se lichiefieze în gîtul lor, devenind eternitate.

Oricît ar părea de neverosimil, înălțarea Coloanei a fost opera colectivă a unui grup entuziast de muncitori și ingineri, transformați ad-hoc în artiști sezonieri, mai întîi la Atelierele Centrale Petroșani, iar după aceea la Tirgu-Jiu, pe locul unde Brăncuși, cercetînd cerul și orizonturile, a socotit că se afla punctul ideal de exprimare a infinitului nostru. Nu există, de aceea, nici un motiv de neliniște : nici un uragan, chiar dacă tropicele s-ar muta în Bucegi, nu vor cînti Coloana, calculată să reziste naturii.

Există, în schimb, timpul. Care, se spune că nu e numai natură. Și, după unele dovezi, el pare să fi lucrat : ultimele măsurători topometrice au găsit 2 cm minus din înălțimea calculată și, mai grav, o abatere de la verticală care sus, la vîrf, atinge 21 cm...

În astfel de situații, pentru a nu-și deranja somnul, specialistii se declară profani și lasă timpul să lucreze în locul lor. Cele aproape 30 de tone greutate, împărțite egal, Coloană-fundament, îl vor ajuta, la rîndul lor, să lucreze mai repede.

Tot timpul — și acesta, pentru moment, e singurul motiv de îngrijorare — a scos la vedere semnele oboselii : subtilitățile ingineriei chimice n-au reușit pînă acum să rezolve stratul protector al elementelor de fontă. Din zece în zece ani, acesta trebuie refăcut. Proces complicat care presupune, mai întîi, o peliculă de zinc (sau aluminiu), urmată de sablare, apoi alămirăa propriu-zisă și, în sfîrșit, protejarea acesteia (pasivizarea) cu siliconi.

Oboseala și îmbătrînirea cu pricina izvorăsc de aici : ultimele două refaceri ale suprafeței (galben-auriu) s-au făcut în 1966 și, respectiv, 1976. Cum sîntem în 1989 și între elementul 5—6 se observă desfolieri, iar petele de rugină s-au întins și lucrează peste tot, pe toate suprafețele. Cu evidentul pericol de a lucra mai adînc în „mărgelele“ acelea care, pe alocuri, nu depășesc 12 mm grosime...

În clipa de față, așa cum se vede, Coloana fără sfârșit, începe să fie urită. Chiar dacă o vom privi doar din birouri, tot urită rămîne.

Încerc, cu iluzie, să mut pragul dimineții de la începutul acestor rînduri, la intrarea birourilor : dacă ignorăm deservul egiptean, Atena, Roma și cîteva mari capitale, sînt foarte puține orașele din lume care se pot mindri cu capodopere ale sculpturii universale. Cele care aduc spre ele atîția și-atîția pelerini-călători, din toate părțile.

Darie Novăceanu

SCRISOARE DESCHISĂ

adresată rectorului Universității din București (II)

DOCUMENT

j) Tipăriturile Universității sînt din ce în ce mai puține și, calitativ, sub realitățile excepționale ale Universităților mai mici din țară (de pildă, ale Universității din Iași). Să observăm că în unele discipline nici unul din autorii clasici nu are tradusă în românește nici măcar o pagină din opera sa, deși există traduceri în manuscris care așteaptă de ani de zile fie și o publicare privată, așa cum ar putea oferi tipografia Universității.

k) Condițiile de cazare în cămine pot fi numite fără urmă de exagerare insalubre. Avem în camere șobolani, avem gîndaci și ne îmbolnăvim de pe urma lor. Grupurile sanitare sînt deteriorate și într-o stare de mizerie indescriptibilă. Orice control inopinat și interesat ar constata lesne această realitate.

l) În sălile de curs și de lectură, iarna, din cauza frigului, cu greu se poate rezista cîteva ore, chiar și bine îmbrăcat. Cum credeți că se poate face față la 8—9 ore dintr-o zi într-un asemenea frig? Și oare li se poate pretinde studenților o frecventare regulată a cursurilor în aceste condiții?

m) Alte neajunsuri (perforarea betonului zi și noapte în vecinătatea căminelor, întreruperea curentului electric, demontarea prizelor din camere, întreruperea sistematică a apei calde și reci etc.) vin să se adauge celor pe care studenții le suportă laolaltă cu întreaga populație (aventura infernală a transportului în comun, poluarea apei și a atmosferei îndeosebi vara, bălțirea și înnoirea străzilor după ploaie sau deghet, lipsa informației științifice și dezinformarea în genere, inexistența mijloacelor de reproducere a materialelor scrise, penuria alimentară, dispariția periodică de pe piață a cernelii, a hîrtiei de scris, a pastei de dinți etc. etc.).

n) Astfel, printr-un concurs nefast de multiple neajunsuri în programarea, structurarea și desfășurarea cursurilor, precum și a altor factori, este periclitat viitorul profesional a mii de viitori intelectuali. Majoritatea studenților buni încheie mutilați drumul de cîteva ani prin Universitate și, la capătul lui, ei rămîn cu convingerea că această mutilare a fost urmărită anume. Fiind generală și avînd în slujba ei nenumărați mercenari, ea depășește puterea de abstragere, conservare și apărare a unei personalități tinere, neformate și atît de dornice de libertate.

2. VIAȚA UNIVERSITARĂ

a) **EXISTĂ** cadre din conducerea facultăților care, printr-o incredibilă imorantă, îl fac pe studenți să vorbească despre inutilitatea unui ideal moral și să se îndoiască astfel de autoritatea universitarilor. Acești oameni discreditează însăși imaginea profesorului ca simbol educativ în ochii unor tineri care, în majoritate, vor deveni ei înșiși profesori.

b) Există cadre din conducerea facultăților care, în timpul programului lor de audiențe, joacă șah și cărți în birourile incuiate, în vreme ce studenții își așteaptă rîndul la ușa lor.

c) Există, spre deosebire de profesorii severi, alții, de o severitate trucată, care ascund, prin eludarea obiectului de studiu, carențele din pregătirea proprie.

d) Există profesori ignobili și preavîntoși care, interpretînd cunoștințele deosebite ale unor studenți drept un afront adus persoanei și competenței lor, transformă orele de la Universitate în arene subintelectuale de manifestare a puterii pe care le-o dă poziția lor.

e) Există profesori care confundă catedra cu tribuna propagandei triumfaliste.

f) Există asistenți care, într-un semestru întreg, nu fac altceva, semînar după seminar, decît să citească la catedră ziarul „Sportul”.

g) Există profesori, și nu puțini, care notează studenții în funcție de notele obținute de aceștia pînă atunci, de apartenența la Partidul Comunist, de gradele de rudenie cu oameni suspuși sau sub influența și chiar sub presiunea conducerii facultăților. Așa se face că studenții care au obținut admiterea în Universitate abia după încercări repetate, cu note derizorii în lucrări cu semnătura secretă, primesc apoi în facultate, an după an, numai nota 10, deși este evident pentru toată lumea că la mijloc este vorba despre o contrafacere. Același studenți, notați după metodele străine de apreciere justă a cunoștințelor de specialitate pe care le dețin, sînt protejați și avantați în toate împrejurările: cazări în cămine, funcții de conducere, scutirea de obligații nefirești la care sînt supuși ceilalți colegi, indemnizații bănești, bonificații la media generală, alegerea repartițiilor prin sfidarea nu numai a legii și a principiilor obiective, dar și a bunului simț și a respectului datorat de fiecare dintre noi muncii și meritului celorlalți. Mereu siguri pe ei, sub un protectorat cel mai adesea ocult, ei obțin o absolvire ușoară, ca recompensă pentru servicii a căror natură nu este foarte greu de imaginat...

h) Și mai dramatic este atunci cînd studenții care au ridicat glasul împotriva unor stări de lucruri sau care au intrat în conflict cu studenții privilegiați sau

cu unele cadre didactice sînt supuși la persecuții și chiar excluși din Universitate în virtutea unor motive imaginare, inventate cu dezinvoltură după un tipic bine cunoscut și fără posibilitatea vreunei apărări.

i) Există studenți supravegheați prin microfoane sau cu concursul altor colegi; șantajați și cărora li se confiscă dițivele hirtii și cărți. Fiecare student știe mult mai bine de ce anume trebuie să se ferească decît ce anume trebuie să facă. El știe că precaut este să nu facă prea multe și că, pentru a evita surprizele neplăcute, este bine să fie cît mai șters și mai ascultător. Iată preceptul înoculat unor oameni de 20 de ani care au viața în față!

j) Există și multe cadre universitare excepționale, apreciate ca atare de studenți, dar marginalizate (dacă nu chiar denigrate de colegii lor) și fără influență asupra vieții universitare. Confuzia de valori în rîndurile corpului profesoral este desăvîrșită, mai ales în facultățile umaniste. De asemenea, există în unele facultăți o, exacerbată invidie între profesori, care își dispută, fără onestitate, sfere de influență în masa studenților.

k) Există și o mulțime de studenți excepționali, însă bună parte din ei capotează din cauza izolării și a uzurii nervoase după 3 ani, după 2 ani sau chiar după un singur an. Eșecul lor e impușabil și climatului universitar: Știți probabil că în ultimii ani s-au înregistrat printre studenți și cîteva decese: puteți fi siguri că ele nu țin exclusiv de cauze extrascolare.

l) Reprezentanții studenților nu sînt aleși ci numiți de forurile superioare înainte unor simulacre de alegeri. Ei nu-și reprezintă colegii ci, atunci cînd nu fac în funcția lor simplă figuratie, participă la constrîngerea și supravegherea lor.

m) Studenții nu au nici un mijloc legal de a cîștiga bani, deși în mod normal ei au nevoie de sume mai mari decît cele primite de acasă ori provenite din bursele cu totul insuficiente. Ei recurg de aceea la activități și surse ilegale de cîștig.

n) Studenții, ca toți oamenii, mai comit și greșeli sau acte de indisciplină. Sînt însă pedepsiți cu sancțiuni abuzive, ei sînt penalizați pentru abateri mai grave decît cele pe care le-au comis. În schimb, abateri grave în care sînt amestecați unii salariați ai Universității sînt mușamalizate.

o) Corupția generalizată viciază raporturile din Universitate la toate nivelurile: raporturile între studenți cu funcții și cei fără funcții, cele între secretari și studenți, cele între unii profesori și studenții străini. Se percepe mită nu numai pentru rezolvarea problemelor studenților, ci pur și simplu numai pentru a lua în discuție problemele respective.

p) Există administratori care, încasînd la începutul anului școlar sume importante de la fiecare student în temeiul unor viitoare amenajări și lucrări ce se vor executa „în cursul anului”, rămînînd pînă la urmă nefăcute, dau acestor bani o destinație numai de ei cunoscută asupra căreia nu putem decît să bănuim.

q) Probabil că prezența aici a unor studenți străini răspunde unor interese de stat... li invidiem pentru că sub ochii noștri ei scot din mașini încălțătoare alimente vitale care pentru noi sînt de negăsit sau pe care nu le-am mai gustat din copilărie, deși ne-am învățat să le căutăm foarte bine... Dar nu-i invidiem pentru lipsa lor de griji, pentru libertatea de a ride, de a chefui, de a-și petrece toate după-amiezele în parc la locul cu mîngea, pentru frecventarea bordurilor

clandestine, îndeosebi noaptea dar și ziua...; nu-i invidiem pentru linia dreaptă a „studiiilor” pe care le fac aici; nu-i invidiem pentru că se vor întoarce în țările lor. Nu-i invidiem pentru toate acestea deoarece am înțeles că ele pot fi considerate secundare, iar ceea ce căutăm noi nu se aseamănă cu ceea ce urmăresc ei. Numai că vecinătatea studenților străini, a arabilor mai ales și a grecilor, este destul de supărătoare. Pentru că, în româna aproximativă pînă la care au acces, proferează aproape noaptea de noapte pe aleile parcurilor dintre cămine sau de la geamurile camerelor lor incredibile expresii din argou, injurături sfruntate, uluitoare jigniri și provocări. Se întimplă asta de obicei după miezul nopții. Nimeni nu le face nici cea mai mică observație. Milițienii „de pază” sînt buni prieteni cu ei, iar atunci cînd are loc vreun incident studenții români sînt cei legitimați și atenționați. Poate că e greu de înțeles din afară promiscuitatea unei astfel de atmosfere și consecințele ei. Credem însă că este bine să se știe despre ea la forurile care hotărăsc, cu responsabilitate, în problemele studențești. Încheierea considerațiilor noastre asupra vieții universitare o formulăm aici sub formă de întrebare: care credeți că sînt sentimentele unui student atunci cînd este legitimat și înscris într-un tabel la intrarea în facultate sau în cămin? Numele dumneavoastră stă scris pe această dispoziție.

3. ABSOLVIREA

Ca urmare a celor spuse deja, majoritatea studenților termină facultatea nu numai dezamăgiți și îndepărtați de realitatea în care vor fi aruncați cu brutalitate (și nepregătiți), ci chiar epuizați intelectual și psihic. Departe de a resimți o împlinire în absolvire, ei au sentimentul eșecului, fără să-și dea seama unde au comis eroarea. Demoralizarea și dez-moralizarea sînt simptome care, în diptic, oglindesc bine starea studenților la absolvire. Poate că e greu ca din fotoliul dumneavoastră să constatați și să simțiți durerea acestei stări: de aceea o spunem noi din locul unde se vede bine și se simte adînc... Iar o privire statistică asupra evoluției studenților dezvăluie o catastrofală convergență către sfîrșitul studiilor spre nivelul mediocru și submediocru, ca și spre punctul critic al dezinteresului.

Una din măsurile cele mai strănii în vigoare este aceea de a recompensa la absolvire pe studenții preocupați de activități pe care și le-au ales de bună voie cu suplimente de medie mergînd pînă la o jumătate de punct. Cum decizia intră în funcțiune mai totdeauna în prima parte a listei absolvenților, aceste bonificații nejustificate nedreptătesc pe cei care muncind ani în șir cu conștiinciozitate ajung să fie pe merit pe locurile de frunte. Nu se poate imagina o măsură mai eficientă pentru a deplasa interesul de la studiu către preocupări străine studiului, fie ispitindu-l pe unii să caute calea celui beneficiu injust dar sigur, fie demoralizîndu-l pe alții, provocîndu-le disprețul față de sistemul de învățămînt care i-a crescut.

Iar a descrie decepțiile și nemulțumirile produse de sistemul repartițiilor, sistem devenit cu rapiditate un ideal de încheitate, e peste posibilitățile noastre. În scurt timp după repartiție tinerii absolvenți ajung la disperare intrucit sînt umiliți și marginalizați, supuși la constrîngeri extraprofesionale, subaprecieri, anihilați, opriti de la activitățile pentru care s-au pregătit și pentru care sînt competenți,

obligați la corvezi ideologice ori administrative etc. Dramele tinerilor sînt greu credibile și, în consecință, dezastruoase la toate nivelurile: de la familie pînă la societate. Mulți absolvenți renunță repede la postul pe care l-au primit, în pofida greutăților cu care vor fi confrunțați. Acest boicot dovedește cît de defectuos este sistemul repartițiilor. Pe scurt, concluziv — amărăciunea, pasivitatea și indiferența domnesc în sufletele absolvenților.

Domnule Rector,

ACEASTĂ scrisoare are desigur un scop. Prin ea dorim să luați cunoștință de unele stări de lucruri și, dacă le cunoșteți dinainte, să primiți confirmarea faptului că studenții nu le suportă cu seninătate, stoicism sau inconștientă — însă ei se văd sistematic siliți la tăcere, intimidați printr-o mare varietate de amenințări în aparență inocente, ori de cîte ori se presimte că au ceva de spus despre procesul propriei lor pregătiri și despre ambianța studentească.

Cele expuse aici — o subliniem numai cu atîta modestie cîtă e bine să-și aibă locul în acest context — ar merita să fie discutate. Desigur că afirmațiile noastre pot apărea ca prea generale. Sîntem gata să le precizăm. Nu credem însă că e timpul potrivit, nici că ar avea vreun rost din moment ce n-am reuși să dezvăluim faptele decît în chip fragmentar, iar discutarea unor cazuri deja consumate n-ar rezolva nicidecum problemele de ansamblu.

De asemenea, trebuie să insistăm asupra unui aspect important: sînt în Universitate mulți oameni de bună credință care ar avea de spus și alte lucruri decît am spus noi. Dumneavoastră, credem, aveți datoria profesională și morală de a le incuraja exprimarea deschisă, de a-i asculta și a înainta forurilor superioare de învățămînt concluziile dialogului. Pentru că ar fi de ajuns o astfel de invitație și starea de inerție generală s-ar transforma într-o revărsare de inițiativă.

Ca urmare a celor scrise am fi vrut să adăugăm o listă de propuneri. Considerăm **pentru moment** că organele de conducere sînt în măsură să găsească în cel mai scurt timp căile potrivite pentru rezolvarea problemelor, căl ce nu pot ocoli consultarea prin sondaj a tuturor participanților la procesul de învățămînt.

Am scris memoriul de față cu credința că dintre toate problemele importante, eludate conștient și care contribuie într-o sinistru concertare la starea de babilonie a culturii și a economiei românești, aceea a neglijării scopurilor învățămîntului este cea care se poate dovedi la un moment dat cea mai iresponsabilă, deoarece prejudiciază ireparabil și într-o progresie ce scapă de sub control ansamblul societății. De asemenea, l-am scris din convingerea că facem un lucru util Universității — ca un semn de prețuire pentru numeroșii săi oameni de bine. De dumneavoastră depinde să-l apreciați la justa sa valoare. Noi repetăm ceea ce am spus la început: că este sincer. Îndrăznim să ne exprimăm opinia (cu valoare de avertisment) că întîrzierea și amînarea ar duce în timp la prejudicii mari precum și la consecințe imprevizibile...

Pitici Ioan Marin

student anul IV, grupa 401.

facultatea de matematică, București

20—25 noiembrie 1989

N.R. La 3 ianuarie 1990, Ion Dodu Bălan a demisionat din funcția de Rector al Universității din București.

Să ne ferim de cameleoni

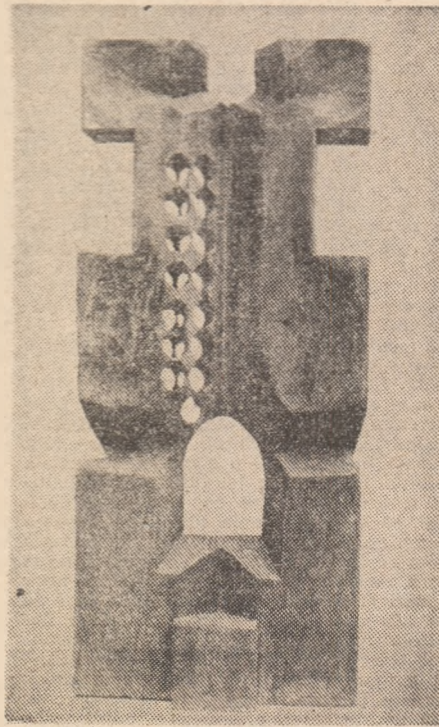
ÎN 1918 îmi amintesc cum țara noastră sîrșitecă și înfrîntă în primul război mondial — în chiar acel an (și tot în luna decembrie) — a retrăit miracolul resurecției, al „reîntregirii” prin alipirea Transilvaniei, a Bucovinei și a Basarabiei într-o visată și ideală Românie Mare. A urmat o perioadă în care s-a dezvoltat un climat cultural pe care Mircea Eliade îl definea drept un miracol: „singurul miracol” petrecut vreddată la noi, cînd tinăra generație a „cunoscut libertatea, belșugul și disponibilitatea de a face și altceva decît istorie națională, filologie română și profetism cultural — fără a avea sentimentul că trădăm cauza neamului. Am avut o libertate care se cucerise cu foarte mult sînge, cu foarte multe renunțări — și nu știu dacă eram întodeauna conștienți de imensele sacrificii făcute de înaintașii noștri” — apoi Mircea Eliade constata cum după 1940 au „fost izgoniți dintr-un paradis atemporal și zvîrliți brutal în istorie”. Și efectiv, efectiv de atunci ne-a fost dat, ca o ispășire, să tot îndurăm: rebeliuni, invazii grele, precum și tot soiul de dictaturi și nenorociri, culminînd cu acea satrapie umilitoare a unei dinastii de ceașgi... Iar repercusiunile în lanț ale celui de al doilea

război mondial, departe de a fi terminat o dată cu sîrbătoritul „23 August” 1944 — care a fost numai un episod — a luat sfîrșit de-abia acum, la 22 Decembrie 1989.

Intrăm astfel nu numai într-un Nou An, dar și într-un Nou Ev ce nu trebuie în nici un fel întinat de o clică de oportuniști.

Sîntem obligați să apărăm și să cîntîm cu smerenie, cu înțelepciune și într-un desăvîrșit spirit de curățenie, uriasa jertfă de singe, ferind-o de această liotă de lichele și șmecheri, de lingăi ai regimului defunct — versificatori, prozatori, muzicologi, artiști plastici, cineaști etc., etc. — care au și început să dea tircoale și să se ploconească. Pe semne că ei își imaginează că își pot acoperi tovalul cu o lîngerie de o altă culoare și pe care o cred imaculată! De o altă primenire au însă nevoie acești superbi cameleoni care au început să se pregătească să reintre în scenă, nu ca umili figuranți, ci jucînd chiar roluri principale. Să nu-i lăsăm să se apropie de sacralul nostru holocaust.

Barbu Brezianu

Solzhenitsyn în lagărul special, 1953

Aleksandr SOLZHENITIN

DISCURS LA DECERNAREA PREMIULUI NOBEL

■ Aleksandr Solzhenitsyn — pe care cititorul de rind din România îl cunoaște atât de bine ca luptător pentru drepturile omului și mai ales ale deținuților politici din U.R.S.S. și din întreaga lume, dar din care, practic, nu a avut ocazia niciodată să citească o carte în românește — intră în circuitul cultural românesc cu discursul prezentat cu ocazia decernării Premiului Nobel în 1970, care reprezintă mai puțin o scriere literară și mai mult un document în care scriitorul a oglindit câteva dintre problemele care-l preocupau în acea perioadă.

Născut în 1918, a plecat pe front în 1941 unde a luptat până în 1945, când a fost arestat și condamnat la 8 ani de lagăr. După Congresul al XX-lea a fost reabilitat. A părăsit năvalnic în literatură în 1962 cu vestita năvală O zi din viața lui Ivan Denisovici tradusă în toate țările europene (cu excepția României și, poate,

a Albaniei). Dar, după aceea, a fost nevoit să tacă din nou pentru masa largă de cititori, neputându-i-se găsi operele (Primul cerc, Pavilionul cancerosilor, Arhipelagul Gulag, etc.) decât în edițiile străine sau de samizdat. După decernarea Premiului Nobel pentru literatură în 1970 și o serie de acțiuni ale sale considerate antisovietice, a fost din nou arestat și la 13 februarie 1974 expulzat din U.R.S.S., trăind în momentul de față în Statul Vermont, S.U.A.

Odată cu schimbările petrecute în U.R.S.S. în ultimii ani, Solzhenitsyn a început să fie publicat în U.R.S.S., el acordând acest drept revistei „Norii Miș”, care pe vremuri îi publicase prima năvală. Primul text publicat a fost tocmai acest discurs (în nr. 7/1989), din care reproducem fragmente, numerele următoare continuând cu Arhipelagul Gulag.

1

C A un aborigen pradă unei adinci nedumeriri în fața unui obiect aruncat de valurile oceanului, sau ieșit la iveală din nisipurile desertului, sau căzut din cer, un obiect necunoscut, cu sinuozități complicate, în care razele se reflectă ba palid, ba strălucitor, pe care-l învârtiște pe toate părțile, căutând să-l adapteze nevoilor sale, căutând pentru el o utilizare inferioară, fără să-l treacă prin minte cea superioară.

Asemeni lui, noi, având în brațe Arta, ne considerăm — autoconvinși — stăpâni ei, cu îndrăzneală o direcționăm, o înnoim, o reformăm, o manifestăm, o vindem pe bani, le facem pe plac celor puternici, o transformăm ba pentru distracție, chiar și în cîntecele de estradă sau cele din barurile de noapte, ba, cu o lovitură puternică sau dînd cu bita, o folosim pentru necesități politice de o clipă sau nevoi sociale limitate. Iar arta nu este profanată de încercările noastre, nu-și pierde prin asta originea, de fiecare dată și indiferent la ce e folosită ne oferă o parte din tainica ei lumină interioară.

Dar oare vom cuprinde toată această lumină? Cine va îndrăzni să spună că a definit Arta? Că i-a enumerat toate laturile? Sau poate că au și fost înțelese și arătate în veacurile trecute, dar nu ne-am putut opri prea multă vreme asupra acestor lucruri: le-am ascultat, le-am neglijat, le-am respins imediat, grăbindu-ne ca de obicei să schimbăm chiar și ce era bun, numai să fie ceva nou! Și cînd, din nou vom fi puși în fața celor vechi, nici măcar nu ne vom aminti că au fost.

Un artist se socotește creatorul unei lumi spirituale independente și-și aruncă pe umeri actul de creație a acestei lumi, a indivizilor ei, a responsabilității uriașe pentru ea, dar se frînge pentru că un geniu muritor nu poate suporta o atare greutate, așa cum în general omul, care s-a declarat centrul existenței, nu a reușit să creeze un sistem spiritual echilibrat. Și dacă va suferi un eșec, de acesta vor fi învinuite dezarmarea veșnică a lumii, complexitatea sufletului contemporan sfîșiat, sau lipsa de înțelegere a publicului.

Un altul știe că deasupra lui este o forță superioară și se trudește ca o măruntă cală sub cerul Domnului, deși e și mai strictă responsabilitatea lui pentru cele scrise, desenate, pentru suferințele receptoare. În schimb nu el a creat această lume, nu el o conduce, nu există îndoile în privința temeliei ei, artistului îi este doar dat ca, mai acut decât alții, să simtă armonia lumii, frumusețea și urîtenia aportului omului la această lume și în mod pregnant să redea acest lucru oamenilor. Și chiar în cazul unor eșecuri și chiar în straturile cele mai de jos ale existenței — în sărăcie, în închisoare, în suferințe — simțirea armoniei trainice nu poate să-l părăsească.

Cu toate acestea, iraționalitatea artei, sinuozitățile sale orbitale, descoperirile sale neprevăzute, acțiunea ei cutremurătoare asupra oamenilor sînt mult prea magice pentru a fi epuizate de concepția

artistului, de gîndirea lui sau de truda degetelor sale nedemne.

Arheologii nu descoperă stadii atât de timpurii ale existenței omenirii în care să nu existe artă. Încă de la primele li căriri de lumină ale zorilor omenirii, am primit-o din Mîini pe care n-am apucat să le privim cu atenție. Și n-am apucat să întrebăm: pentru ce avem nevoie de acest dar? cum să ne purtăm cu el?

Și s-au înșelat, și se vor înșela toți cei ce proorocesc anunțînd că arta se va dezagrega, își va lichida formele, va muri. De murit vom muri noi, ea va rămîne. Și oare vom putea noi înțelege pînă la pielea noastră toate fațetele ei și toate destinațiile ei?

Nu totul se numește. Unele lucruri se ridică deasupra cuvintelor. Arta încălzește chiar și un suflet înghețat, ridică un suflet întunecat spre o înaltă experiență spirituală. Prin intermediul artei ni se trimite uneori, vag — pe scurt — dezastrul pe care nu le poate elabora o gîndire rațională.

2

DOSTOIEVSKI a aruncat odată enigmatic o parabolă: „Frumosul va salva omenirea”. Ce-i asta? Mult timp mi s-a părut că e doar o frază. Cum e posibil așa ceva? Cînd, în istoria setoasă de singe, pe cine și de la ce a salvat frumosul? A înobilat, a înălțat, dar pe cine a salvat?

Poate că vechia triadă Adevăr, Bine și Frumos nu este pur și simplu o formulă perimată de paradă, cum ni se părea în tinerețea noastră materialistă infumurată. Dacă virfurile acestor trei arbori se întîlesc, cum afirmă cercetătorii, dar lăstarii prea evidenți, prea drepti ai Adevărului și Binei sînt sufocați, rețezați, nu sînt lăsați să treacă, atunci poate lăstarii bizari, neprevăzuți, neașteptați ai Frumosului vor pătrunde și se vor ridica în acel loc, și astfel vor face munca pentru toate trei?

Și atunci nu întîmplător, ci ca o proorocie a scris Dostoevski: „Frumosul va salva omenirea”. Căci lui i-a fost dat să vadă multe, îi străfulgerau uimitor ideile.

Și atunci arta, literatura pot ajuta în fapt lumea de azi?

Cele câteva lucruri pe care am reușit să le întrevăd de-a lungul anilor în această privință, am să încerc să le expun azi aici.

3

LA această tribună, de la care se citește discursul cu ocazia decernării Premiului Nobel, tribună ce nu se oferă nici pe departe oricărui scriitor și numai o dată în viață, am urcat nu pe trei-patru trepte confortabile, ci pe sute sau chiar mii de trepte și acestea au fost îndărătnice, gata să se prăbușească, înghețate, m-am ridicat din beznă și frig, acolo unde am avut norocul să rămîn întreg, dar unde alții — poate mai dăruți, mai puternici ca mine — au pierit. Dintre acestea numai cîțiva mi-au ieșit în cale în Arhipelagul GULAG, împrăștiat pe o mulțime fracționată de insule, și apăsător de pîndă și neîncredere, nu am stat de vorbă cu toți, despre unii doar am auzit,

pe alții doar i-am bănuț. Cei care au fost aruncați în acea prăpastie, avînd un nume în literatură, cel puțin sint-cunoscuți, dar cîți sint necunoscuți, nenumiți niciodată public! și aproape nimeni, nimeni n-a reușit să se întoarcă.

Și eu, azi, însoțit de umbrele celor căzuți și cu capul plecat lăsînd în față să treacă spre acest loc pe alții, care ar fi meritat-o înaintea mea, eu, astăzi, cum să ghicesc și să exprim ce ar fi vrut ei să spună?

Și în frîmîntările apăsătoare din lagăr, în coloanele de deținuți, în bezna gerurilor nocturne cu lămpișoarele de lumină întrezărite ale felinarelor, nu o dată simțeam în gîtul ceea ce am fi vrut să strigăm întregii lumi, dacă lumea ar fi putut auzi pe carcava dintre noi. Acele gînduri nu veniseră din cărți și nu erau imprumutate pentru ca totul să fie mai bine aranjat: în celulele închisorilor și lîngă focurile aprinse ele s-au conturat în discuțiile cu oameni care acum au murit, au fost verificate de acea viață, s-au ridicat de acolo.

Cînd a slăbit presiunea exterioară s-a lărgit și orizontul meu și al nostru și treptat, ca printr-o crăpătură, am cunoscut și am văzut „întreaga lume”. Și spre uimirea noastră „întreaga lume” s-a dovedit cu totul alta decît ne așteptam, decît speram: trăia „pentru alceva”, mergea „în altă parte”.

Cum s-a întîmplat asta? De ce s-a căscat prăpastia asta? Lipsiți de simțăminte am fost noi? Insensibilă a fost lumea? Sau asta e din cauza limbilor diferite pe care le vorbim? De ce orice vorbă articulată nu poate fi auzită de oameni, unul de la celălalt? Cuvintele răsună și se scurg ca un șuvoi de apă, inodor, incolor, insipid. Fără să lase urme.

Pe măsură ce înțelegeam toate acestea, cu anii se tot schimbau mereu și conținutul și tonul posibilele mele cuvîntări. Cuvîntării mele de astăzi.

Și doar în puține privințe mai seamănă ea cu cea gîndită la început în nopțile geroase din lagăr.

4

DINTOTDEAUNA omul a fost astfel structurat, încît concepția lui despre viață, cînd nu este sugestionată prin hipnoză, motivațiile sale și scara lui de valori, acțiunile și intențiile sale sînt determinate de experiența lui de viață personală și a grupului său. Cum spune proverbul rus: „Nu-ți crede fratele bun, crede-ți ochiul cel stîmb”. Aceasta este cea mai sănătoasă temelie pentru înțelegerea lumii inconjurătoare și a comportamentului în ea. Și multe veacuri, cît timp lumea noastră a fost o întindere surdă și tainică, cît timp nu era străbătută de linii unice de comunicație, cît timp nu s-a transformat într-un cocloș unitar ce pulsează spasmodic, oamenii se conduceau fără gres după experiența lor de viață din vatra lor limitată, din comunitatea lor, din societatea lor, în sfîrșit, de pe teritoriul lor național.

Dar iată că în ultimele decenii omenirea, pe nesimțite, deodată, a devenit unitară — o unitate datorată de speranțe și o unitate plină de primejdii — astfel încît zdruncinăturile și aprinderile unei părți ale sale aproape în aceeași clipă se transmit celorlalte, care uneori nu au pentru asta nici un fel de imunitate. Omenirea a devenit unitară, dar nu așa cum înainte erau stabil unitare comuna sau chiar națiunea: nu printr-o experiență de viață treptată, nu prin propriul său ochi, cu bunătate denumit stîmb, nici măcar prin limba maternă înțeleasă, ci pe deasupra tuturor barierelor, prin radioul și presa internațională. Peste noi se prăbușește o avalanșă de evenimente, într-o clipă tot mapamondul află despre izbucnirea lor, dar unități de măsură — să evaluăm acele evenimente și să le măsurăm după legile unor părți ale lumii necunoscute nouă — nu se dau și nu se pot oferi pe calea undelor și prin coloane de zăire: aceste unități de măsură, mult prea mult timp și într-un mod cu totul particular s-au așezat și s-au asimilat într-o viață proprie anumitor țări și societăți, ele nu se pot transporta în zbor. Pe diferite meleaguri evenimentele sînt măsurate după o scară de valori propriie, născută din suferința trăită, și fără să se cedeze, cu siguranță, totul se judecă numai după această scară, nu după una străină.

Ceea ce, în conformitate cu o scară pare de la distanță o libertate binefăcătoare de invidiat, pornind de la alta, din apropiere, se simte ca o constrîngere nefericită ce cheamă la răsturnarea autobuzelor. Ceea ce într-o regiune este vișat ca o bunăstare ireală, în altă regiune

provoacă indignare ca o exploatare sălbatică, ce prelinde o grevă imediată.

Și pentru această dedublare, pentru această neînțelegere împietrită a unei nenorociri străine îndepărtate nu trebuie acuzat ochiul omului: așa este făcut omul. Dar pentru întreaga omenire, înghesuită într-un cocloș unic, o asemenea neînțelegere reciprocă amenință cu o pieire apropiată și tumultuoasă. Dacă există șase, patru, chiar două scări de valori, nu poate exista o lume unitară, o omenire unitară; ne va sfîșia această diferență de ritm, această diferență de vibrație. Nu vom rămîne în viață pe același Pămînt, așa cum nu îi e dat să trăiască unui om cu două inimi.

5

DAR CINE și cum va împăca aceste scări? Cine va crea pentru omenire un sistem unic de măsură pentru nelegiuri și binefaceri, pentru suportabil și insuportabil, așa cum sint ele delimitate astăzi. Cum să-i clarifici omenirii ce e într-adevăr greu și insuportabil și ce ne calcă doar ușor pe picior, cine va îndrepta într-adevăr minia spre ceea ce e mai groaznic, și nu spre ceea ce e mai aproape? Cine ar reuși să ducă o asemenea înțelegere peste hotarul propriei experiențe umane? Cine ar reuși să însușească ființei umane încăpăținate și inerente sentimente străine și îndepărtate ca durerea și bucuria, înțelegerea dimensiunilor și rățăcirilor pe care nu le-au trăit ei înșiși niciodată? Sint lipsite de putere în acest caz și propaganda și constrîngerea și demonstrațiile științifice. Dar, din fericire, există un remediu în lume! Arta. Literatura.

Unicul înlocuitor al experienței pe care nu am trăit-o este arta, literatura. Lor le este dată o minunată capacitate: trecînd peste diferențele de limbă, de obiceiuri, de structură socială să transfere experiența de viață de la o întreagă națiune la altă națiune, o experiență națională dificilă, de multe decenii, niciodată trăită de cea de a doua, într-un caz fericit apărînd o întreagă națiune de un drum de prisos sau greșit, chiar distrugător, prin aceasta scurtînd meandrele istoriei omenirii. [...]

Și încă într-o direcție neprețuită transferă literatura o experiență incontestabilă condensată: de la o generație la altă generație. Astfel devine ea memoria vie a națiunii. Astfel încălzește ea la pieptul ei și ocrotește istoria ei trecută într-o formă ce rezistă deformărilor și falsificărilor. Prin aceasta, literatura împreună cu limba păstrează sufletul național.

Nenorocire e însă pentru o națiune atunci cînd literatura se intrerupe prin amestecul forței: aceasta nu înseamnă numai încălcarea „libertății presei”, înseamnă oprirea inimii naționale, retezarea memoriei naționale. Națiunea nu-și mai amintește de ea însăși, națiunea este lipsită de unitate spirituală. Și, deși există o limbă comună la prima vedere, compatrioții, dintr-o dată, încetează să se mai înțeleagă unul cu celălalt. Se trec și pier generații mute care nu au povestit despre ele nici lor, nici urmașilor. Dacă maestri ca Ahmatova și Zamiatin au fost zidiți de vii, condamnați să creeze în tăcere pînă la mormînt, fără să audă nici cel mai slab ecou la cele scrise de ei, nu este numai nenorocirea lor, ci jalea întregii națiuni, o primejdie pentru întreaga națiune.

Iar în alte cazuri și pentru întreaga omenire: cînd după o asemenea tăcere încetează să se mai înțeleagă și istoria în totalitate.

6

ÎN diferite timpuri, în diferite țări, s-au purtat discuții aprinse, și furiunde și elegante, dacă arta și artistul trebuie să trăiască pentru sine sau permanent să-și amintească de datoria lor în fața societății și să o slujească, chiar și imparțial. Pentru mine aici nu există o dispută, dar nu am să reiau acum lanțul argumentelor. Una din cele mai strălucite luări de poziție pe această temă a fost discursul rostit cu același prilej, al înmînării Premiului Nobel, de către Albert Camus și mă alătur cu bucurie concluziilor sale. Iar literatura rusă a avut timp de decenii această înclinație, să nu privească prea mult la ea însăși, să nu zboare prea mult nepăsătoare, și nu mă rușinez să continui această tradiție pe măsura puterilor mele. Din vechime, în literatura rusă ni s-a inoculat imaginea că scriitorul poate face mult pentru poporul său și trebuie să facă.

Nu vom călca în picioare drepturile artistului de a exprima exclusiv propriile trăiri și observații, desconsiderînd tot ce se petrece în restul lumii. Nu vom cere asta artistului, dar ne va fi permis să-l muștrăm, să-l rugăm, să-l chemăm și să-l atragem. Căci doar parțial el își

dezvoltă harul pe care-l are singur, în mai mare măsură el îi este inoculat de la naștere de-a gata, și, împreună cu talentul, și voinței sale libere i s-a oferit responsabilitatea. Să admitem că artistul nu este dator nimănui cu nimic, dar este dureros să vezi, cum el poate, plecând în lumile create de el pentru el sau în spațiile unor capricii subiective, să lăse lumea reală în minile unor oameni hărăziți, ba chiar ale unor oameni de nimic, ba chiar ale unor demenți.

Secolul nostru, al XX-lea, s-a dovedit mai crud decât cele precedente și cu prima lui jumătate nu s-a terminat ce a fost mai îngrozitor în el. Aceleași străvechi sentimente primitive, ca invidia, avaritia, necumpătarea, reaua voință reciprocă, care pe parcurs capătă niște pseudonime decente, ca luptele sociale, rasiale, de masă, sindicale, sfîșie și ciopîrțesc lumea noastră. Neacceptarea primitivă a compromisurilor este înălțată la rangul de virtute teoretică și este considerată o virtute a ortodoxiei. Ea cere milioane de jertfe în războaie civile interminabile, ea ne inculcă în suflet că nu există noțiuni general umane și stabile de bine și dreptate, că toate sînt trecătoare, că se schimbă, și deci că întotdeauna trebuie să te porți în așa fel încît să fie avantajos pentru partidul tău. Orice grup profesional, cum prinde un moment propice să smulgă o bucată, chiar dacă nu e muncită, chiar dacă e excedentară, imediat pune mina pe ea, iar societatea n-are decât să facă ce vrea, chiar să se destrame. Amplitudinea risipei societății occidentale, așa cum se vede din afară, se apropie de acea limită dincolo de care sistemul devine metastabil și trebuie să se destrame. Jênindu-se tot mai puțin de cadrul de veacuri al legalității, obraznică și victorioasă prin lumina întreagă pășeste violența, fără să se preocupe de faptul că lipsa ei de roade s-a văzut și s-a demonstrat în istorie. Domnește nu numai forța brută, dar și justificarea ei mult trimbițată: copleșite lumea noastră nerușinată că forța poate totuși, iar dreptatea nimic. (1)

Care sînt în această lume explozivă, dinamică, crudă, în pragul celor zece pieiri ale sale, locul și rolul scriitorului? Pentru că noi nu lansăm rachete, nu împingem nici cel din urmă nenorocit de cărucior anexă, sistem cu totul disprețuit de cei care respectă numai puterea materială. Oare nu ar fi mai normal să ne retragem și noi, să nu mai fim convinși de imobilitatea binelui, de nedescompunerea adevărului și doar să trimbițăm lumea observațiile noastre amare față de ce e în jur, cit de mutilată fără speranță este omenirea, cit s-au mărunit oamenii și cit de greu le este în mijlocul lor sufletelor frumoase și sensibile singulare?

Dar nici această fugă nu există la noi. Odată, luînd cuvîntul, el niciodată nu va da înapoi: scriitorul nu este un judecător străin pentru contemporanii și compatrioții săi, el este vinovat, complice, de tot răul săvîrșit la el în patrie sau de poporul său. Și dacă tancurile patriei sale au scădat în singe asfaltul unei capitale străine, atunci pe tepele brune au rămas pentru totdeauna pe chipul scriitorului. Și dacă într-o noapte fatală a fost strangulat Prietenul ce dormea încrezător, atunci în palmele scriitorului sînt vinății de la acea frînghie. Și dacă tinerii săi concetățeni declamă față superioritatea desfrîului asupra muncii modeste, se dedau drogurilor sau iau ostateci, atunci această duhoare se amestecă cu răsuflarea scriitorului.

Oare vom avea impertinența să afirmăm că nu sîntem răspunzători de ulcerațiile lumii de astăzi?

7

TOTUȘI mă îmbărbătează senzația vie că literatura universală este o inimă mare și unitară care bate proclamînd problemele și suferințele lumii noastre, deși reperiute în felul ei și văzute în toate complexele ei.

În afară de străvechile literaturi naționale a existat și în secolele trecute noțiunea de literatură universală, ca o serpentină prindînd virfurile celor naționale și ca o totalitate a interinfluențelor literare. Dar s-a întimplat cite o întîrziere în timp: cititorii și scriitorii îi cunoșteau pe scriitorii de altă limbă cu întîrziere, uneori de veacuri, așa că și influențele reciproce întîrziiau și serpentina printre virfurile literaturilor naționale apărea de pe acum în ochii urmașilor, nu ai contemporanilor.

Iar astăzi între scriitorii unei țări și scriitorii și cititorii altei țări există o interacțiune dacă nu imediată, atunci apropiată de aceasta; îmi dau seama pe pielea mea de acest lucru. Cățile mele, vai, netipărite în patria mea, în pofida traducerilor grăbite și adeseori lamentabile, și-au găsit repede un cititor mondial receptiv. De cercetarea lor critică s-au ocupat scriitorii de seamă ai Occidentului ca Heinrich Boll. Toți acești ultimi ani, cînd munca și libertatea mea nu s-au prăbușit, stăteau împotriva legilor gravitației parca în aer, parca fără să se sprijine de nimic, — pe încălderea nevăzută, mută, a membranelor comune de compătimită — eu, cu o căldură binevoitoare, cu totul neașteptat pentru mine, am aflat de sprijinul și frăția mondială ale scriitorilor. În ziua aniversării a cincizeci de ani am rămas uimit în fața felicitărilor unor renumiți scriitori europeni. În zile primejdioase pentru mine, cînd am fost exclus din Uniunea Scriitorilor, zidul de apărare ridicat de scriitorii de seamă ai lumii m-a apărut de perșecutii mai rele, iar scriitorii și artiștii norvegieni îmi pregăteau plini de ospitalitate un acoperiș pentru cazul că aș fi fost amenințat cu alungarea din pa-

tria mea. În sfîrșit, însăși propunerea mea pentru Premiul Nobel nu a pornit din țara în care trăiesc și scriu, ci de la François Mauriac și colegii lui. Și după aceasta, întregi asociații naționale ale scriitorilor și-au arătat sprijinul în acest sens.

Astfel am înțeles și am simțit pe pielea mea: literatura universală nu mai este o serpentină abstractă, nu mai e o generalizare creată de critici și istorici literari, ci un trup și un spirit comun, o unitate vie de inimi, în care se reflectă unitatea spirituală crescîndă a omenirii. Se mai înroșesc granițele statale încinse de sîrma cu curent electric și de șirurile de automate, mai sînt ministere ale afacerilor interne care consideră că și literatura este „o treabă internă” a țării pe care le controlează, se mai proclamă în titlurile de ziare „nu este dreptul lor să se amestece în treburile noastre interne!”, iar între timp nu au mai rămas **treburi interne** pe Pămîntul nostru strîm! Și salvarea lumii constă tocmai în faptul că toți trebuie să fie preocupăți de toate: nimeni din Orient să nu fie indiferent la ce gîndesc cei din Occident; oamenii din Occident să nu le fie, nici unuia, indiferent ce se petrece în Orient. Iar literatura, unul dintre instrumentele cele mai fine, mai receptive ale ființei umane, a fost una din primele care și-a însușit, a asimilat, a prins acest sentiment de unitate crescîndă a omenirii. Și iată că mă adresez cu încredere literaturii universale din ziua de astăzi, sutelor de prieteni pe care niciodată nu i-am întîlnit personal și poate pe care nu am să-i văd niciodată.

Prieteni! Să încercăm să dăm o mină de ajutor, dacă însemnăm ceva! În țările noastre sfîșiate de diferite partide, mișcări, caste, grupări, cine a fost din totdeauna o forță care n-a despărțit ci a unit? Aceasta este în esență poziția scriitorului: a celor ce exprimă limba națională, cel mai important element de legătură a națiunii, și a pămîntului însuși pe care se afla poporul, și într-un caz fericit și a spiritului național.

Cred că literatura universală are capacitatea în aceste ceasuri de cumpănă pentru omenire să dea omenirii o mină de ajutor să se autocunoască în pofida celor inoculate de oameni și partide pătimase, să transpună experiența condensată de pe unele țărîmuri în altele ca să nu mai primim tulburare sau să vedem dublu, să se contopească scările de valori, și unele popoare să afle adevărat și concis istoria adevărată a celorlalte cu aceeași forță de cunoaștere și de simțire voluntivă de parcă ar trăi-o ele însele, și prin aceasta să fie apărute de greșeli tirzii, pline de cruzime. Iar noi înșine în această situație poate vom reuși să dezvoltăm în noi o **privire universală**: cu centrul ochiului, ca fiecare om, vom vedea ce e aproape, cu marginile ochiului vom începe să absorbim și ceea ce se petrece în restul lumii. Și vom face relații și vom respecta proporții universale.

Cine, dacă nu scriitorii, să exprime oprobriul public nu numai conducătorilor săi nereușiți (în alte țări asta e piinea care se cîștigă cel mai ușor, cu asta se ocupă oricine nu e lenes), dar și societății sale, în înjosirea ei lasă sau în slăbiciunea automulțumitoare, dar și zvicnirilor ușuratele ale tineretului și tinerilor piraiți amenințînd cu cuțitul?

Ni se va spune: ce poate literatura împotriva asaltului nemilos al violenței deschise? Să nu uităm că violența nu trăiește singură și nu poate trăi singură, ea este neapărat împletită cu minciuna. Între ele este o legătură profundă, cea mai naturală, de rudenie: violența nu are cu ce să se acopere decît cu minciună, iar minciuna nu are cum să se mențină decît prin violență. Oricine care la un moment dat a proclamat violența drept metoda sa, fără îndoială trebuie să-și aleagă minciuna drept principiu. Născîndu-se, violența acoperă deschis și chiar se mindrește cu sine. Dar imediat ce se va întări, se va afirma, va simți rarefierea aerului în jurul său și nu va exista mai departe decît încetîndu-se în minciună, acoperîndu-se de vorbărie ei dulceagă. Ea nu te mai strînge direct de gît, nu întotdeauna, de cele mai multe ori cere de la supuși numai jurămîntul minciunii, numai complicitatea la minciună.

Și este un simplu pas al unui om obișnuit curajos: să nu participe la minciună, să nu sprijine acțiuni mincinoase! Fie ca asta să pătrundă în lume și chiar să domnească în lume, dar nu prin mine. Scriitorii și artiștii pot face mai mult: să **învingă minciuna**! În lupta cu minciuna, fără excepție, arta a învins întotdeauna, învinge întotdeauna! În mod deschis, de necontestat pentru nimeni! Împotriva multor lucruri din lume se poate așeza ca o barieră minciuna, dar numai împotriva artei nu. Și imediat ce minciuna va fi risipită, se va descoperi scirboasa goliciune a violenței, și violența subrezită se va prăbuși.

Iată de ce cred, prieteni, că sîntem capabili să ajutăm lumea în ceasul ei de mare fierbere. Nu vă eschivați motivînd lipsa de arme, nu vă consacrați unei vieți superficiale, ieșiți la luptă!

În limba rusă sînt foarte iubite proverbele despre adevăr. Ele exprimă stăruitor greaua și bogata experiență populară și uneori chiar ulmilor:

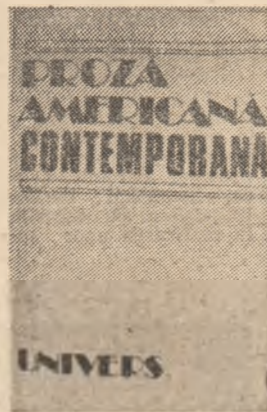
NUMAI CUVÎNTUL ADEVĂRULUI VA DECE ÎNTREAGA LUME ÎNAINTE.

Iată, pe o asemenea încălcare pseudo-fantastică a legii conservării masei și energiei este bazată și propria mea activitate și apelul meu către scriitorii din întreaga lume.

În ramănește de
Alexandra Nicolescu

Cartea străină

„Proză americană contemporană”

UNA din ultimele apariții editoriale ale anului 1989 și ale sfîrșitului de domnie a singerosului dictator semi-analfabet a fost antologia de **Proză americană contemporană**, publicată de editura „Univers” într-un tiraj probabil restrîns și pe o hîrtie tip ambalaj. Se știe — și se poate spune acum —, ce destinație avea pînă mai ieri hîrtia, ca de altfel și celelalte bunuri, drămuite cu cinică parcimonie, parcă inadins pentru a întreține o stare de permanentă necesitate. Nimic nu-i speria mai mult pe cei doi impostori asociați (și pe numeroșii lor acoliți) decît cuvintele, — cele adevărate, bineînțelese, nu și cele mincinoase și calpe, care le gidilau în chip plăcut auzul și văzul. În mijlocul furnizorilor de elogi și omagii din ce în ce mai stereotipe și mai absurde, cei doi „cîtori” se simțeau la adăpost de orice furtuni politice și semantice. Între timp, **cititorii**, cărora încă nu le pierise cheful de adevăr și de lectură, se mulțumeau cu ce găseau pe „piața” programatic sărăcită a culturii românești. Existau, firește, clasicii români și cei ai literaturii universale; deși tipăriți în tiraje neindustrializate, ei erau totuși accesibili sub o formă sau alta. Cînd se va scrie istoria „epocii de aur”, se va vedea că, în ciuda tuturor opreliștilor și a șicanelor puse cu o diabolică perseverență în calea cunoașterii de către poporul român, nu numai a realităților din propria-i țară, ci și a stărilor de lucruri din întreaga lume, editurile noastre au reușit să publice o serie de cărți valoroase, neîntîlnite de duhlul dictaturii. O astfel de carte mi se pare a fi antologia despre care vorbesc.

Cred, de altfel, că antologiile au ajuns să joace la noi un rol special, date fiind condițiile deosebite de vitrege rezervate cărturarilor români în ce privește informarea lor, nu doar „la zi”, ci și pe decenții întregi! Așa cum medicilor nu li s-a mai îngăduit la un moment dat să se țină la curent cu noutățile din domeniul lor atît de vital, sau inginerilor să se familiarizeze cu noile tehnologii din diversele lor cîmpuri de activitate, tot astfel și scriitorilor li s-a tăiat accesul la literatura altor țări, ca nu cumva „să le vină idei”... Celebra vorbă a lui Nietzsche — „să ne ferească Dumnezeu de omul care n-a citit decît o singură carte!” — și-a găsit la noi o aplicare dintre cele mai sinistre. S-a „făcut totul”, sau aproape totul, pentru a elimina cartea, cu cîntătură cu tot, din viața spirituală a națiunii române. Puținele apariții, care mai răzbeau la lumină (dar nu la vedere, ci „pe sub mină”) nu făceau decît să accentueze conștiința dureroasă a penuriei, în scan-dalos contrast cu discursul lăudăros al oficialității... În acest context sădăros în texte, o antologie ca aceea tipărită de editura „Univers” a avut, întîi de toate, meritul de a oferi cititorului român — neinformaș sau dezinformaș — o imagine de ansamblu a unui deceniu (1975—1985) de proză americană contemporană. Îngrijitorul antologiei, Octavian Roske, își expune pe larg criteriile care l-au călăuzit (pe el, și pe semnătura multora dintre versiunile românești, Ruxandra Todiraș) în selectarea prozelor antologate. Ideea antologiei, mărturisește el, „a țîșnit la intersecția curiozității cu hazardul, provocată de impactul cu un teritoriu „necunoscut și minunat”. Geneza a avut loc în iarna anului 1985...

Octavian Roske a ales douăzeci și cinci de povestiri, semnate de optzeci și doi autori americani, reprezentînd un evantai destul de larg de tendințe și stiluri. Fiecare dintre acești autori beneficiază de o prezentare serioasă, întemeiată pe lectură a numeroase lucrări de referință și, în unele cazuri, pe informațiile puse la dispoziție de inșiși autorii! Dacă n-ar fi decît aceste prezentări, antologia și-ar dovedi utilitatea; rîstul ei este însă mult mai complex și mai important, în virtutea textelor pe care le cuprinde. Desigur, selecția operată de îngrijitorul antologiei nu este unica posibilă. O recunoaște chiar Octavian Roske, în amplul său „Argument” introductiv: „Orice antologie este virtual o provocare. Pornită din rațiuni didactice, declanșată de pretexte culturale, sau pur și simplu trezită de un stil-

*) **Proză americană contemporană. 1975—1985.** Antologie, prefată, prezentări, note și bibliografie selectivă de **Octavian Roske**. Traduceri de Ruxandra Todiraș și Octavian Roske. Editura Univers, București, 1989.

mul estetic, antologia capătă în cele din urmă virtuți polemice. Ea înaintează prin amputări succesive, construiește defrișînd zone întinse, mărșăluie identifi-cîndu-se în final cu un sacrificiu necesar și util... Bineînțeles că riscurile sînt de preferat unei expectative timide...”

Antologatorul român a cîștigat „pariul” făcut, prin asumarea unor riscuri destul de mari. Avînd în vedere imensitatea cîmpului literar explorat, ca și varietatea amănunțită a curentelor ce se înfruntă în cuprinsul lui, performanța lui Octavian Roske e de-a dreptul remarcabilă: în aproape șase sute de pagini, el a izbucit să înghesuie un întreg univers spiritual, chiar dacă a trebuit să lase pe dinafară atît unele aspecte, cit și anumiți autori ce-și au importanța lor în literatura americană a zilelor noastre.

Remarcabil mi se pare și echilibrul pe care antologatorul român s-a străduit — și a reușit — să-l păstreze în paginile volumului, între curente, oarecum contrarii, ilustrate de el. Se știe (dar se știe prea puțin!) că America literară a deceniului 1975—85 a fost dominată de un „experimentalism”, desigur necesar și înnoitor (mai bine zis, necesar în măsura în care a putut fi înnoitor), însă nu întotdeauna fertil în planul valorii. Octavian Roske face loc în antologie și prozatorilor „postmoderni”, care contestă modalitățile zise „traditionale”, dar nu omite să le precizeze limitele, vizibile în-deosebi la scriitorii de mina a doua sau a treia. „Formulele inovatoare, deși foarte interesante ca fenomen, capătă, la scurt timp după publicare, aura unor expodate de muzeu... Dar și mai paradoxală este revenirea cititorului, după acest spectacol al «metaliteraturii», spre adevărata literatură...”. Aparîndu-se de eventuala învinuire că ar fi transformat prezenta antologie „într-o cruciadă a prozei tradiționale, de sorginte realistă”, Octavian Roske barajurisează, deși a păstrat „și după bărătură preselectiei” unele povestiri reprezentative pentru filonul inovator al prozei contemporane din S.U.A., preferințele sale s-au îndreptat „spre o proză capabilă să inoveze și altfel decît prin limbajul de construcție”, o proză „care să-și extragă noutatea din viziune, și nu din contorsionarea la nesfîrșit a tehnicilor literare...”

Așa se face că, în urma lecturii textelor antologate, cititorul capătă o imagine adecvată, nu doar a literaturii americane, ci și a realităților pe care, vrînd nevrînd (mai mult nevrînd!) le oglîndește. Parafrazîndu-l pe Marin Preda, Octavian Roske scrie: „Pentru majoritatea autorilor incluși în antologia noastră, realitatea este, rămîne, a devenit o **pradă**. Înarmați cu instrumentele investigației psihologice, dispunînd de arsenalul observației realiste, deschîși în egală măsură procedeele narative mai vechi sau mai noi, autorii recuperează sensuri pregnante din fluxul eterogen al realității”.

Nu trebuie uitat că această dorință de a investiga realitatea e confruntată cu uriașe dificultăți, de ordin filosofic în primul rînd. E vorba de devalorizarea cuvîntului, prin apariția unor mijloace de comunicare mult mai „eficiente” în aparență. „Scriitorul american contemporan, afirmă Octavian Roske, — este, ar trebui să fie unul dintre puținii (și ultimii) depozitari ai lucidității. Este de altfel singura soluție pentru a rezista într-o societate asediată de informații, obsedată de eficiență, susținută prin competiție și profit, propulsată de mitul succesului. Pentru scriitor ca și pentru public de altfel, tehnologia apare ca o lavă incandescentă. Nimic n-o mai poate stăvili: discurile cu laser fagocitează bibliotecile; uriașele videocasete digeră secole de cultură; cu fiecare buletin de știri difuzat de marile rețele de televiziune distanțele se pulverizează... Atît de concretă, atît de credibilă, realitatea, cumulat, strînsă, topită în suvoială informațională captează neconștient atenția individului, fixîndu-l inevitabil într-un prezent perpetuu...”

Și Octavian Roske îl citează pe Philip Roth, care formula astfel această problemă cheie a literaturii contemporane din Statele Unite, dar cred că și de alurea: „Actualitatea ne depășește permanent talentul, în timp ce cultura lansează asupra noastră neconștient imagini pe care orice romancier le-ar putea invidia...”

Instructivă din multe puncte de vedere, inclusiv din cel al învățămîntelor pe care le-ar putea trage scriitorii din țara noastră, antologia de **Proză americană contemporană** prilejuiește și o lectură delectabilă pentru cititorul zis „de rînd”. Acesta va savura, de pildă, povestirea lui Woody Allen, prezent aici în ipostaza lui de prozator, care nu contravine cituși de puțin celei de cineast. Va zăbovi cu înfiorare asupra paginilor prozatoarei Joyce Carol Oates („cel mai prolific scriitor al Americii zilelor noastre”), sau va parcurge cu un zîmbet perplex proza trăznită a lui Donald Barthelme, cap de serie în genul lui. Va gusta și cele două povestiri ale celebrului scriitor John Updike, care are „ultimul cuvînt” în această antologie bine gîndită, solid structurată și „gingaș cumpănită”, care s-ar putea să ajungă la cit mai mulți cititori din România, acum, cînd e atîta nevoie de cuvinte firești și nepătate, pentru a alun-ga definitiv „limba de lemn” moștenită de la dictatură!

Petre Solomon

O poveste cu Van Gogh

● Datorită unei hotărâri judecătorești, statul italian a putut cumpăra cu 600 de milioane de lire un tablou de Van Gogh, Grădinarul (în imagine), care fusese vândut mai de mult unui particular cu 10 miliarde de lire și care pe piața internațională a atins între timp o evaluare de cel puțin trei ori mai mare. Cum a fost posibilă această achiziție? Povestea începe în 1977, când un avocat din Roma s-a hotărât să vândă tabloul achiziționat de el în perioada postbelică de la un colecționar. Grădinarul a fost cumpărat de un negustor de artă elvețian. Dar prin intermediul altcuiva, un cetățean al cărui nume apare pe actul de vânzare-cumpărare din 1977. Prețul declarat, înscris în act, era de 600 de milioane. În virtutea legii italiene, statul poate anula un asemenea contract de vinza-

„La început a fost cuvântul”

● Astfel se va intitula revista nou înființată Federatiei a femeilor scriitoare de pe lângă Uniunea scriitorilor din U.R.S.S. Presedinta noii organizații, Larisa Vasileva, mărturisea într-un interviu că sarcina principală pe care aceasta și-o propune este în primul rând solidaritatea în sen-

re-cumpărare încheiat între doi particulari, plătiind suma stipulată și preluând obiectul tranzacției, pentru a-l include în patrimoniul public. La vremea respectivă, nu s-a manifestat însă nici un interes în acest sens. Mai târziu, când avocatul vinzător a cerut autorizația de exportare a tabloului, autoritățile n-au dat-o. Grădinarul a rămas la Roma, închis în beciul Băncii comerciale italiene. După un timp, colecționarul elvețian își dă seama că nu va putea scoate niciodată Van Gogh din Italia. În 1983 face o încercare de a aranja lucrurile cu fundația Guggenheim din Venetia, interesată să achiziționeze pinza. În acest stadiu, interesul autorităților este destăptat. Directorul Galeriei de artă modernă și contemporană din Roma declară că dorește să expună tabloul, dar instituția sa nu poate plăti mai mult decât prețul oficial. Urmează felurite tatonări, proceduri și, în final, o lovitură de teatru: tribunalul decide că pictura va intra în patrimoniul public, statul urmînd să plătească pentru ea exact prețul declarat în actul încheiat între vinzătorul italian și prepusul negustorului, nici un ban în plus.

sul cel mai larg al cuvîntului, combaterea discriminării față de femei. Revista ce va apărea într-un viitor apropiat va avea un profil literar-artistic și moral-etic. În paginile ei vor apărea, pe lângă scrieri literare și artistice, articole pe probleme sociale, internaționale, de viață cotidiană.

Europa teatrală

● Suedezul Ingmar Bergman, francezul Antoine Vitez, maghiarul Antal Szabo, Dieter Mann din R.D.G., Volker Kanaris din R.F.G. sînt inițiatorii noii Uniuni a Teatrelor europene, al cărei președinte este binecunoscutul regizor italian Giorgio Strehler. Uniunea, după cum proclamă principiile ei fundamentale, „este deschisă tuturor teatrelor și organizațiilor care vîd în artă un mijloc de apropiere și înrîdire a popoarelor. Sarcinile ei sînt ca, depășind barierele lingvistice, să contribuie la realizarea unor spec-

tacole comune și a unor emisiuni de televiziune capabile să rivalizeze cu creațiile similare de peste ocean, să organizeze întâlniri europene ale regizorilor, actorilor, scenografilor și criticilor”. Planurile Uniunii prevăd crearea unei Charte a drepturilor teatrale ale Europei, editarea în mai multe limbi a revistei „Teatrul în Europa”, instituirea unui premiu teatral european care va fi decernat pentru prima oară în toamna anului 1990. Sediul noii organizații — celebrul teatru parizian Odéon.

Anii '45—'50

Picabia. Question et réponse

● Pavilionul Artelor de la „Forum des Halles” din Paris a găzduit pînă la 7 ianuarie 1990 expoziția Saint-Germains-des-Prés, 1945—1950, care evocă efervescența creatoare din acest celebru cartier parizian în anii de după război. În vitrinele expoziției pot fi văzute, de exem-

plu, file de manuscris ale lui Boris Vian, primele volume cartonate din „Série Noire”, editate de Marcel Duhamel, un exemplar din L'Étre et le Neant pe care Jean-Paul Sartre l-a dedicat Annei-Maria Cazalis, secvențele mizgălite de Paul Eluard sau Raymond Queneau pe mesele de la restaurantul „Le Catalan” etc. Artele plastice ocupă și ele un spațiu larg în această expoziție, într-o manieră foarte ecletică, de la o pinză de Bernard Buffet pînă la alta de Olivier Debré sau la sculpturile lungiline ale lui Giacometti. La capitolul curiozități poate fi semnalată o frumoasă pinză abstractă, semnată de... Maurice Ronet, care înainte de a deveni actor și regizor, debutase ca pictor, expunînd în Saint-Germain-des-Prés. (În imagine, lucrarea Întrebare și răspuns de Picabia).

Nașul — III

● Cunoscutul regizor american Francis Coppola și scenaristul Mario Puzzo au început, în noiembrie anul trecut, turnările celei de-a treia părți a filmului Nașul. În rolurile titulare ale acestor pelicule de mare succes evocînd povestea unui clan mafiot sicilian stabilit în America, vor apărea actorii celebri ca Al Pacino, Diăna Keaton

și Eli Wallach. Filmul va fi realizat în Italia. Din distribuție lipsește însă Marlon Brando care, cu ani în urmă, cînd avea 48 de ani, a creat unul din cele mai strălucite personaje ale cinematografiei americane în primele două părți ale acestui film. Primul dintre ele a apărut pe ecran în 1972 și a fost distins cu 16 premii „Oscar”.

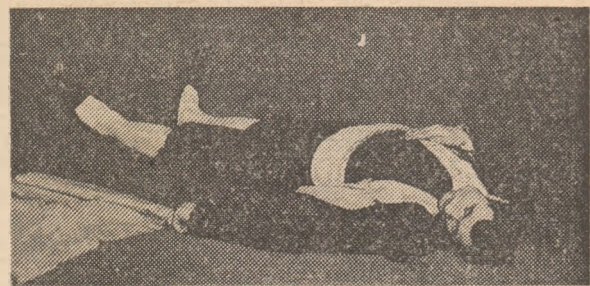
ternă a lagărului, o stratificare stranie coborînd de la linia de plutire pînă în străfundurile ororii: „Societatea concentraționară făcea parte dintr-un fel de lume de dincolo pe dos, ale cărei legi și principii erau negative, imaginea răsturnată a celei în care se recunoaște lumea celor vii”.

Înțelegînd repede și acest sistem inversat de valori în care binele devine rău iar forța brută un semn de superioritate, și faptul că pentru a supraviețui trebuie să te încadrezi în el, Clariond și-a găsit „un loc călduț”, luîndu-l de îndată sub protecția sa pe Brabant, tinăr tuberculos de geniu, care-i amintea de fratele său mai tinăr mort într-un accident provocat aproape cu bună știință de el. Brabant, fost student al Școlii Normale scrie, în bucătăria lui Werner, un Kapo subjugat și el de superioritatea intelectuală a băiatului, însemnări despre viața din lagăr, pe care Clariond le ascunde în zidul unei fabrici în construcție.

După instaurarea păcii, Clariond, redactor la „Combat”, revine la Sachsenhausen, recuperează manuscrisul lui Brabant și îl publică, semîndu-l, însă, cu propriu său nume. Cartea produce senzație și este distinsă cu Premiul Renașterii, alias Goncourt. Un supraviețuitor al lagărului, Gerson, fost deținut și în Kolima și la Sachsenhausen, trădat și dezamăgit de toți și de toate și eșuat în mahalaua La Carrière, unde mișunau foști mărunti gestapoști, colaboratori ai ziarurilor pro-naziste și alte epave, se sinucide cînd află că ultimul lucru în care mai crezuse — prietenia și devotamentul lui Clariond față de Brabant — a sfîrșit printr-un act mirșav. Cu trei morți pe conștiință — toți oameni care i-au fost dragi și pe care i-a admirat — Clariond se va sinucide și el.

Edouard Axelrad a scris, în fond, romanul lăsat de Brabant, atîta vreme cît acțiunea se desfășoară între zidurile lagărului. Și e un roman realmente bun. El aduce în scenă un număr considerabil de personaje perfect conturate, credibile și, nu o dată, lăsîndu-se recunoscute. Parisul postbelic și halucinata La Carrière sînt locul de desfășurare a altor drame în care evoluează personaje la fel de vii. Singurul care nu convinge prin el însuși este, aparent paradoxal, Brabant. Ni se spune despre el — și în lagăr și la Paris, de către cei ce-l cunoscuseră înainte — că „marcase pe toți cei din preajma lui, modela formele după plac, imprumuta culori necunoscute obiectelor, dădea cuvîntelor înțelesuri noi, care aveau evidența adevărului, dar nu erau decît adevărul lui”. Prea mulți sînt cei ce laudă spiritul de excepție al lui Brabant ca „să nu-i credem pe cuvînt. Nu ne este dat, însă, să luăm contact direct cu el. Dar, la urma urmei, cîți scriitori au izbutit să dea viață unor personaje mai presus de ei înșiși?

Felicia Antip

Expoziție Manet

● Cincizeci din cele mai bune picturi ale lui Edouard Manet (1832—1883) au fost prezentate pînă la sfîrșitul lunii noiembrie într-o expoziție retrospectivă la Copenhaga. Lucrările proveneau din diferite colecții ale lumii. Toreadorul mort (în imagine) apar-

ține Galeriei Naționale din Washington. Tubita lui Baudelaire sosise de la Budapesta, alte lucrări aparțineau unor muzee din Tokio, Moscova, Hamburg și alte peste douăzeci de orașe. Au fost expuse, de asemenea, cîteva scrisori și desene ale lui Manet.

Martin Landau și Woody Allen

● Considerat un foarte mare actor, Martin Landau conduce, împreună cu Mark Rydell și Sidney Pollak, „Actors' Studio” de pe coasta vestică a S.U.A. I-au fost elevi Jack Nicholson, Harry Dean Stanton, Robert Blake, Warren Stanton și alții. El a devenit popular interpretînd rolul eroului principal din serialul Misiune imposibilă, difuzat în peste 70 de țări. Apoi a cucerit Globul de aur și Oscarul

pentru rolul financiarului Abe Karatz din filmul Tucker al lui Francis Ford Coppola. Actualmente, Martin Landau interpretează unul din rolurile principale în viitorul film al lui Woody Allen Crimes and Misdemeanors, alături de Woody Allen, Mia Farrow, Anjelica Huston, Alan Alda și Claire Bloom. (În imagine, Martin Landau și Woody Allen în timpul filmărilor).

Magia imaginii

● Într-o anumită epocă, la Hollywood, starurile erau supradimensionate. Sublime și inaccesibile. Imagini fabricate? Evident. Dar cu cît talent! Fotografatul special al atotputernicei uzine M.G.M., Clarence Sinclair Bull, a fost un element important, esențial. Nu din întâmplare Greta Garbo se lăsa „pe mina lui”. În portretele făcute de el starurilor, valorificate savant, este fixată legenda pentru posteritate, pe care un album neobișnuit o restituie în peste două sute de fotografii ale miturilor. Au-

torii lui: Shirmer și Moser (În imagine, Katharine Hepburn în 1941).

Am citit despre...

Un sistem de valori răsturnat

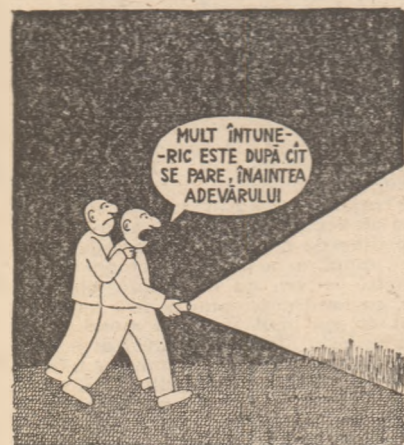
■ MARTIRI au fost cu toții, dar nu toți au fost eroi, martiriul unora constînd poate chiar în faptul că neomenia a făcut din ei neomenii. La 45 de ani de la deportarea sa în lagărul de la Sachsenhausen, situat aproape în vecinătatea Berlinului, scriitorul francez Edouard Axelrad crede că a trecut destulă vreme pentru a reconstitui într-un roman din specia la modă a semificțiunii mecanisme interacțiunii dintre deportați și traiectoriile citorva dintre ei după eliberare. Semificțiune — pentru că personaje născocite intră, mai ales în cea de-a doua parte a cărții, în relații plauzibile cu personalități reale (Camus, Sartre, Aragon etc.) și cu altele a căror identitate transpare prin numele schimbate mai curînd pentru a indica decît pentru a ascunde, de pildă tinăra cîntăreață Bianca, dotată cu toate semnele de recunoaștere ale lui Edith Piaf, sau „scriitorul blestemat” Frédéric Custine, alter ego al lui Céline: „Scelerat dar genial se spunea despre el, ca și cum una ar fi justificat-o pe cealaltă. Creditat cu geniu pînă și în dilatarea scabroasă a vocabularului, în ultimii patru ani se întrecuse pe sine. Pînă și cei mai necondiționați adulatori erau jenați de abjecția ultimelor lui scrieri. „Sînt pamflete” spuneau, în chip de explicație, ca și cum pamfletarul ar fi fost o specie unică de literat, îndreptățit să-și innoaie penița nu numai în cerneală, ci și în scrînă”.

Romanul se numește, în traducere aproximativă, Abandon. Titlul original al cărții este Le Jaune, Gălbuiul, termen folosit în franceză pentru a desemna, pe lângă spărgătorul de grevă și pe ziaristul corupt (în America) și pe cel ce renunță să mai lupte, se dă bătut, abandonează partida.

Este ceea ce se va întîmpla în final cu personajul central al cărții, Clariond, fost achizitor de reclame vag șantajist pentru un ziar de provincie, arestat din întâmplare la Marsilia în cursul raziei de tristă faimă (descrișă, din alte unghiuri, de Edmonde Charles-Roux și de alți romancieri), expedit la Sachsenhausen unde a cunoscut — și odată cu el îi cunoaștem și noi — oameni de toată mina, de la comuniști și rezistenți gaulliști pînă la spărgători și proxeneți, de diverse naționalități și cu poziții diferite în ierarhia in-

N. IONIȚĂ

Verba volant ?

Grecia antică : (Demosthenes, De corona, 159)

● Isabelle Adjani va interpreta rolul reginei Margot în filmul pe care Patrice Chéreau vrea să-l realizeze după cunoscutul roman al lui Alexandre Dumas. Dar filmările nu vor începe înainte de un an.

● José Pinheiro a început turnarea **Femeii fardate**, având ca interpreți pe Bernard Giraud, Anthony Delon și Jeanne Moreau. Filmul este ecranizarea unui roman de Françoise Sagan.

● După Guy Hamilton, Jeannot Szwarc și Claude-Bernard Aubert, este rândul lui Georges Lautner să fie cel de-al patrulea cineast care intenționează să-l ecranizeze pe Chase. **Presumé dangereux** reunește cu acest prilej pe actrii Sophie Ducez, Marie Laforêt, Francis Perrin și... Robert Mitchum. Este pentru prima dată când cunoscutul actor a-

merican va juca într-un film francez.

● Stanley Kubrick a cumpărat drepturile de ecranizare a romanului **Parfum** de Patrick Süskind.

● **Russia house**, ultimul best-seller al lui John Le Carré, va fi adaptat pentru ecran de către regizorul Fred Schepisi, iar turnările vor avea loc chiar în Uniunea Sovietică, cu actorul Sean Connery.

● **Dragonul roșu**, fabulosul roman al lui Thomas Harris, fusese adaptat pe ecran de către regizorul Michael Mann. Continuarea, **Tăcerea mieilor**, unul din cele mai mari succese literare ale verii trecute în S.U.A., va fi adaptat, probabil, de Gene Hackman. Actorul Jack Nicholson va interpreta rolul abjectului doctor Lecter.

● Chris Menges, marele maestru al imaginii care a debutat în regie cu multiplu premiatul **O lume aparte**, lucrează acum în Alaska la o nouă ecranizare a romanului **Colț Alb** al lui Jack London.

● Franco Brusati scrie scenariul pentru un film inspirat din Alesul lui Thomas Mann.

● Incurajat de succesul celor două filme pe care le-a făcut după **Jean de Florette** și **Manon des sources**, producătorul Alain Poiré continuă seria de ecranizări ale scrierilor lui Marcel Pagnol, cu **La gloire de mon père** și **Le château de ma mère**, inspirate din volumele de amintiri din copilărie ale scriitorului, în regia lui Yves Robert. Printre interpreți: Jean Rochefort, Georges Wilson, Jean Carmet, Thérèse Liotard.

Pe urmele scriitorilor

● Locurile se numesc Aracataca, La Fayette sau Caubourg, și sunt cunoscute de cititorii lui Márquez, Faulkner sau Proust sub denumirile Macondo, Yoknapatawpha sau Balbec. O agenție franceză de călătorie și-a propus să (re)descopere un scriitor prin peisajele

familiale. „Lire et partir” — așa se numește agenția — are în program vizitarea țărilor lui Shakespeare, Kafka, Tolstoi... și Kenya lui Kessel sau Istanbulul lui Loti pe lingă, evident, Parisul lui Balzac, Normandia lui Maupassant...

Cărți despre Europa

● Cinci editori europeni au luat hotărârea de a edita o colecție de lucrări, începând din 1991, pentru cunoașterea Europei. Titlul colecției este „Faire l'Europe”. Directorul acestei antreprize transnaționale, Jacques Le Goff, consideră că „Europa se va construi mai bine, se va dezvolta, cind l se va cunoaște istoria”. Printre cărțile contractate se află **Europa formelor** de André Chastel, **Omul și natura** de Robert Delort, **Europa lu-**

minilor de elvețianul Ulrich Im Hof, **Renașterea** de spaniolul Francisco Rico, **Orașul european** de italianul Leonardo Benevolo, **Europa țăranilor** de vest-germanul Werner Rosener, **Creștinii împărțiți** de englezul Peter Brown, **Europa și limba perfectă** de Umberto Eco. Se așteaptă colaborarea istoricilor din estul Europei. Pentru Jacques Le Goff, Europa istoricilor-editori se întinde de la Atlantic la Urali.

„Sub semnul lui Halley”

● Astfel se intitulează ultima carte a lui Ernst Jünger, cartea unei călătorii întreprinse în 1986, la vârsta de nouăzeci de ani, în Malaezia și Indonezia, voină să observe cometa pe care o văzuse în adolescență. În paginile acestei cărți-jurnal se constată, în afara evocării acestei „întinări” privilegiate, prezența a nenumărate observații penetrante asupra mediului înconjurător, obiceiurilor, încercind o profundă „decodare” a misterelor naturii.

Opera din Hong Kong

● Noua clădire a operei din Hong Kong a fost inaugurată de curind. Participanții la acest eveniment au putut asculta ansamblul operei din Köln care a prezentat spectacolele **Fidelio** și **Bărbierul din Sevilla**.

MARTORII

Mai vinovați decît cei priviți
Sînt doar cei ce privesc,
Martorul care nu împiedică crima,
Atent s-o descrie,
Scuzîndu-se „Nu pot să fac
Două lucruri în același timp”,
Sau „Portretul victimei, ingeresc,
E mai important decît viața ei
Pămîntescă”.
Vinovați nu pot să fie
Doar unul, doar doi sau doar trei,
Cînd armate de martori privesc
Și așteaptă să se sfîrșească,
De bătrînețe să moară călăul,
Și victima, a doua oară, de uitare,
Să înceteze de la sine răul
Cum se sfîrșește pur și simplu un tunel...
Stăm suspendați
De propria-ne-nțebare
Ca de-o spinzurătoare
Un drapel.
„În van, răspunde timpul, așteptați:
La judecata marilor coșmare
Și martorii sînt vinovați”.

(1987)

Ana Blandiana

Epilog la „Scriitori către Simforoza”

● La 16 aprilie 1926, Gala Galaction se imbarca pe nava de croazieră Dacia, spre o țintă de mult rivnită. Era într-o zi de vineri. Marti, scriitorul va repune piciorul pe uscat, pentru o primă escală: la Haifa. Urcă înălțimea Carmel, de unde contemplă, avid, panorama golfului Acco și se lasă năpădit de reverii pe firul legendelor și al istoriei. După încă o o noapte de navigație, debarcă la Iafa și intră în postura propriu-zisă de pelerin, mai întâi cu rapide talonări locale prin tinărul, în plină construcție, Tel Aviv, pînă la Rishon le Zion via Beith-Dagon, apoi — cu trenul — pe lingă așezări al căror nume desțebă durabile rezonanțe (Lod, Ramle), ca să ajungă, în fine, la Ierusalim. Un itinerar oarecum standard, de vreme ce îl urmează, la mic interval,

cu popasuri identice, și Anton Holban, și Sahia, capătă, în cazul lui Gala Galaction, proporțiile confruntării de răscruce, menite să-i consolideze convingerile umanitare și universaliste. Pentru executul erudit și viitor traducător în românește al scrierilor biblice, fiecare piatră, fiecare zidire, ruinele chiar, pe Via Dolu-rosa ori în Valea Chedronului, pe Muntele Măslinilor ori pe esplanada marilor moschei, își desvăluie identitatea spirituală îndelung grăitoare în perspectiva unei umanități îndreptățite să aspire la o viață mai dreaptă, la înfrățire prin muncă cinstită, la o ecumenică pace și cinstire reciprocă între popoarele mari și mici ale lumii. Detaliile mișcătorului pelerinaj, ramificat în jos către Marea Moartă și albia Iordanului iar, în sus, către fântîna Galil și tăr-murile mitice ale Tibe-

riadei, scriitorul n-a întirziat să le încredințeze hîrtiei și să le facă publice, sub formă de foiletoane, într-o gazetă vremii, reluate ulterior în cartea ce s-a chemat **Scriitori către Simforoza**. Cu toate că destinatară era o ființă fictivă, scrierile nu numai că și-au găsit adresanți, dar mesajul lor continuă să reverbereze într-un chip ce aduce scriitorului, de mult dispărut, un neașteptat spor de notorietate. De curind, notabilitățile Ierusalimului au botezat o piață a orașului cu numele lui Gala Galaction. Cuvintele sale ar putea fi gravate pe noua placă indicatoare: „Ierusalimul pe care l-am văzut, l-am păstrat și l-am iubit deapururi în visurile mele” — ca probă că unde este iubire este și loială aducere aminte.

GEO ȘERBAN

Jorge Luis BORGES

Istoria războinicului și a prizonierei

LA pagina 278 din cartea sa **La poesia** (Bari, 1942), Croce, abreviind un text latinesc al istoricului Paul Diaconu, povestește soarta lui Droctulft și transcrie epitaful acestuia. Istoria aceasta m-a emoționat în mod deosebit și mai tirziu am înțeles că Droctulft a fost un războinic lombard care în timpul asediului Ravennei i-a părăsit pe ai săi și a murit apărînd orașul pe care înainte îl atacase. Ravennezi i-au înmormîntat într-un templu și i-au compus un epitaful în care și-au manifestat recunoștința lor („contespsit caros, dum nos amat ille, parentes”), precum și contrastul deosebit dintre chipul crud al acestui sălbatic și marea sa simplitate și bunătate.

Terribilis visu facies, sed mente benignus, Longaque robusto pectora barba fuit!

Aceasta este povestea și soarta lui Droctulft, sălbaticul care a murit apărînd Ravenna sau, cel puțin, acesta este un fragment al vieții sale pe care ni l-a lăsat Paul Diaconu. De aici, însă, nu știu nici măcar cînd s-a petrecut acest fapt: la jumătatea secolului al VI-lea, cînd longobarzii au pustiit cîmpiile Italiei, sau în secolul al VIII-lea, înainte de căderea Ravennei. Să ne închipuim că (aceasta nu este o lucrare istorică) ar fi vorba de primul caz.

Să ni-l închipuim, sub specie aeternitatis, pe Droctulft, nu pe individul Droctulft, care, fără îndoială, a fost unic și de nepătruns (toți indivizii sînt), ci tipul generic pe care, din el și din mulți alții ca el, l-a făurit tradiția, operă a uitării și amintirii. Războaiele l-au adus în Italia, peste o geografie întințecă de păduri și mlaștini, de pe malurile Dunării și Elbei și poate nici nu știa că merge spre Sud, nici că va lupta împo-

triva gloriei romane. Poate că profesa arianismul care susține că gloria Fiului este reflectarea gloriei Tatălui, dar mult mai ușor e să ni-l închipuim un evlavios al Pămîntului, al Herthel, al cărei idol cu chip acoperit rătăcea din colibă în colibă într-un car tras de vaci, sau un credincios al zeilor războiului și tunetului, chipuri simple și nesugestive, cioplite din lemn și înfășurate în cirpe, încărcate cu monezi și brățări. Venea din nepătrunsele păduri de mistreți și zimbrî; era alb, vioi, inocent, crud, credincios sefului și tribului său, și nu universului. Războaiele l-aduc la Ravenna, iar aici vede ceea ce nu mai văzuse niciodată, sau ceea ce nu văzuse nîcînd în întreaga sa strălucire. Vede ziua, marmura și chiparosii. Vede un ansamblu care se multiplică fără dezordine; vede un oraș, un organism făcut din statui, temple, grădini, case, biserici, fîntini, capiteluri și spații libere frumos ordonate. Nici unul din aceste lucruri (știu foarte bine) nu-l impresionează prin frumusețea sa; acestea îl mișcă însă, așa cum ne-ar mișca acum o mașinărie complicată, al cărei scop nu-l cunoaștem, dar în a cărei formă bănuim o inteligență nemuritoare. Poate că îl este de-ajuns să vadă un singur arc, cu o neînțeleasă inscripție în eterne litere romane. Orașul îl orbește dintr-o dată și-l împropăștează această senzație. Își dă seama că în el va trăi ca un ciine sau ca un copil și că nu va apuca nici măcar să-l cunoască, dar înțelege că prețuiește mult mai mult decît zeii și credința pe care le-a jurat-o lor, mult mai mult decît toate mlaștinile Germaniei. Droctulft îi părăsește pe ai săi și trece de partea Ravennei. Moare, iar pe mormîntul său sînt gravate cuvinte pe care el nu le-ar fi înțeles:

Contespsit caros, dum nos amat ille, parentes, Hunc patriam reputans esse, Ravenna, suam.

N-a fost un trădător (trădătorii nu inspiră epitafuli pioase); a fost un iluminat, un convertit. La capătul citor-va generații, longobarzii care l-au acuzat de trădare au procedat la fel; au devenit italieni, longobarzii și poate că cineva din singele său — Aldiger — este străbunul lui Alighieri... Fapta lui Droctulft poate fi apreciată în multe moduri; modul meu este cel mai economic, și dacă nu-i adevărat în sine, e adevărat ca simbol.

Cînd am citit în cartea lui Croce povestea sa, am fost foarte mișcat și-am avut impresia că recîștig, sub altă formă, ceva care fusese al meu. Pentru o clipă, m-am gîndit la călăreții mongoli ce doreau să facă din China un cîmp nesfîrșit pentru păștorii, iar mai apoi au îmbătrînit în orașele pe care visau să le distrugă; nu aceasta era memoria pe care o căutam. În cele din urmă, am găsit-o; era o poveste auzită cîndva din gura bunicii mele, englezoaică, moartă de mult.

P RIN 1872, bunicul meu, Borges, era comandantul frontierelor dinspre nord și apus de Buenos Aires și a celei din sud de Santa F . Comenduirea se afla la Junin; mai încolo, la patru sau cinci leghe, se găsea lanțul de forturi; iar mai departe, ceea ce se numea pe atunci Pampa sau Pămîntul Interior. Odată, bunica mea, mai în glumă, mai din plăcere, și-a povestit soarta sa de englezoaică exilată la acest capăt de lume; i s-a spus că nu era singura și i-au prezentat, citeva luni după aceea, o tină indiană care străbătea piața cu pași înceți. Purta două pelerine colorate și era desculță; avea părul blond. Un soldat i-a spus că o altă englezoaică dorește să-i vorbească. A primit, a intrat în comenduire fără teamă, dar nu fără oarecare neîncredere. Pe chipul arămiu, pictat în culori puternice, ochii îi erau de un albastru pierdut, căruia englezii îi spun grîi. Corp svelt și ușor ca de căprioară; minile, puternice și osoase. Venea din pustiu, din Pămîntul Interior, și totul i se părea mic: ușile, pereții, mobila.

Poate că, pentru un moment, cele două femei s-au simțit surori; se aflau departe de insula lor îndrăgită, într-o țară de necrezut. Bunica mea a blîguit o întrebare; cealaltă i-a răspuns cu greutate, căutînd cuvintele și repetîndu-le, înspăimîntată de o antică savoare. Trecuseră vreo cincisprezece ani de cînd nu mai vorbise limba natală și nu-i era deloc ușor să și-o reamîntească. I-a

spus că era din Yorkshire, că părinții săi emigraseră la Buenos Aires, că o pierduseră într-o invazie de indienii care-au dus-o cu ei și că acum era soția unuia dintre șefii acestora, căruia îi dăruise doi copii și care era foarte curajos. Toate astea le-a spus într-o englezoaică primitivă, amestecată cu cuvinte arauca-ne sau din pampa, iar în spatele acestei povești se întrezărea o viață aspră; corturile din piele de cal, vetrele cu foc de bălăgar, mîncărurile din carne afumată sau din viscere crude, marșurile tăcute către zorii zilei; asaltul fermelor, strigătele de luptă și jafurile, bălăile, năvalnicele atacuri ale fermelor de către călăreți goi, poligamia, duhoarea și magia. Pînă la o astfel de sălbăcie se coborise o englezoaică. Mișcată de o astfel de soartă, bunica o implorase să nu se mai întoarcă acolo. A jurat s-o ajute și să-i redea copiii. Femeia i-a răspuns că era fericită și a plecat, în prima noapte, către pustii. Puțin timp după aceea, în revoluția din 74 avea să moară Francisco Borges; poate că atunci bunica mea a întrevăzut în cealaltă femeie, invinsă și transformată de acest continent neîndurător, o oglindă a monstruosului său destin...

În fiecare an, indiana blondă obișnuia să vină la Junin sau la Fuerte Lavalle, pentru a-și cumpăra tot felul de mărunțisuri și „vicii”; după întîlnirea cu bunica, n-a mai apărut. Și totuși, s-au mai văzut o dată. Bunica mea obișnuia să vineze; într-o fermă, aproape de mlaștini, cineva jupea o oaie. Ca într-un vis, indiana a trecut în goana calului. S-a aruncat la pămînt și a băut singe cald. Nu știu dacă a făcut-o pentru că nu putea face altfel sau ca un semn de dispreț și sfidare.

O mie trei sute de ani și marea nesfîrșită se întîruneau între soarta prizonierei și destinul lui Droctulft. Amîndoi, de-acum, erau iremediabil pierduți. De nerecuperat. Chipul sălbaticului care îmbrățișează Ravenna și cel al femeii europene care-si alege pustiiul par antagonice. Totuși, pe amîndoi i-a învins un elan tainic, un elan mai profund decît înțelegîneia și amîndoi s-au supus acestui elan pe care n-au știut să-l explice. Poate că cele două povestiri sînt una singură. Cele două fețe ale unei monede, pentru Dumnezeu, egale.

Pentru Ulrike von K hlmann

În românește de
Darie Novăceanu

EVENIMENTUL ANULUI 1989

22 decembrie, Ziua căderii lui Ceaușescu. Fotografie din „Le Nouvel Observateur”, nr. din 28 decembrie 1989/3 ianuarie 1990

INCEPÎND din după-amiaza zilei de 21 decembrie, cînd puținii reporteri străini aflați în balcoanele Intercontinentalului erau interpe- lați de mulțimea tinerilor care le impuneau aproape, scandînd, „să spună lumii ce-au văzut”, imaginile cum- plite sau uluitoare de frumoase care s-au derulat sub ochii noștri au ajuns foarte curînd să facă inconjurul lumii prin toate rețelele de televiziune europene și ame- ricane. Imagini, secvențe în direct uneori, momente ce alcătuiau zi de zi, oră după oră, o mărturie despre sine pe care România nu o rostise, nu putuse pînă acum să o rostească în fața oamenilor de pretutindeni. Frecvent, pelicula transmisă posturilor din străinătate nu avea ne- voie de comentarii, iar cele extrem de succinte adăugate reportajului filmat lăsa mai degrabă să vorbească scenele de la sine elocvente, înregistrate pe străzile capitalei. De- clararea drepturilor omului a fost promulgată încă o dată, pentru întreaga lume, odată cu imnul deșteptării românești în ziua libertății.

AM însoțit timp de o săptămînă, din ajunul Crăciu- nului, o echipă de reporteri ai companiei britanice ITN (Independent Television News). În locul slujbei tradițio- nale pe care cu toții s-ar fi așteptat să o întâlnească în biserica încastrată de Spitalul Colțea, au fost întâmpinați chiar din stradă de micile altare improvizate aproape peste tot unde se păstrau — împodobite cu luminări a- prinse, cruci, flori — urmele marelui. Pete de singe îmblabate în pămînt, scaldînd încă asfaltul, uscîndu-se printră picăturile de ceară pe zidurile spitalului. Urme ale durerii ocrotite cu înfinită grijă, sfîșlă de trecători. „Pe aici — ni se spune (zărîm deasupra o fereastră a spitalului) — au fost trasi înăuntru cei răniți”. Echipa televiziunii britanice începe să filmeze cu aceeași grabă, emoție, tensiune cu care trecătorii relatează povestea botezului de singe și foc la care au fost martori. După vizita în saloanele arhipline unde continuă să sosesc tineri răniți, discuția cu medicul primar în chirurgie Ni- colae Constantinescu, le sugerează reporterilor comen- tariile cutremurătoare care aveau să ajungă peste cîteva ore în Marea Britanie: „Monștrii ne-au împușcat pînă și copiii”, „Adolescenți, tineri împușcați pe la spate de la jumătate de metru”, „Doctorii sînt îngroziiți de rănile pacienților”. Marți, 26 decembrie, ziarul londonez „The Sun” își intitula articolul de prima pagină, cu o expresie preluată din emisiunea postului românesc de radio, „Anti-Cristul a murit”. Dar pe străzile Bucureștiului focurile de arme continuau să se audă. Din nou copii împușcați chiar de Crăciun, cînd bisericile își deschise- seră în fine porțile pentru sărbătoarea Marii Nașteri. Operatorii britanici au filmat turnul Mitropoliei din care s-a tras asupra oamenilor, au continuat să transmită a- semenea dramatice secvențe spre Londra, cu ajutorul Te- leviziunii Române Libere la care se ajungea, în special seara, sub amenințarea nevăzutei pusti cu lunetă, sub schimburile de focuri neîntrerupte. „A fost uluitoare — ne spunea dl. Trevor MacDonald, comentator politic la I.T.N. Reporterii care au venit aici călătoriseră mulți ani în Europa de est, fuseseră în Berlin, la Praga. Dar ceea ce s-a întimplat aici a fost teribil, a depășit tot. Cea mai extraordinară revoluție din toate”. Neașteptată a fost pentru observatorii străini îndeosebi rapiditatea cu care s-au derulat evenimentele: „A durat ani ca să se întimplă așa ceva în Berlin — observa dl. MacDonald —, au trebuit luni ca să se stîrnească revolta în Ceho- slovacia, și a fost o chestiune de zile aici, în România. După atîta timp, este evenimentul cel mai însemnat al acestui an”.

Nenumărate sînt detaliile, secvențele care s-au imprima- t nu numai pe banda filmelor înregistrate, ci și în min- tea, în sufletul celor care au încercat, alături de noi, să spargă zidul tăcerii care izola România de restul lu- mii, să facă auzit glasul miilor de oameni pentru care li- bertatea valora tot atît de mult, mai mult chiar decît viața. Stella Orakwue, de la I.T.N., mărturisește că ceea ce nu va putea uita pentru mult timp (atît ea cit și miile de telespectatori britanici care au început să trimită aju- toare Crucii Roșii) este imaginea copiilor orfani, a celor răniți, adunați în jurul bradului de Crăciun la spitalul

Dudîmex, dar și a celor mulți, anonimi, abandonăți de părinți încă de la naștere, lăsați în grija orfelinatelor din imposibilitatea de a-i crește, de a-i hrăni. Robin Wiener, comentator la A.B.C. (American Broadcasting Corpora- tion), a lucrat exclusiv în hotelul Flora unde întreaga e- chipă americană a transmis știri în direct, prin satelit, spre Statele Unite și Marea Britanie. Fără să aibă un timp contact direct cu oamenii de pe străzile Bucure- știului, Robin povestește impresionată despre reacția unei femei din personalul hotelului care, în momentul cînd i s-a mulțumit pentru ajutor, a răspuns: „Nu, nu trebuie să-mi mulțumim. Întreaga Românie vă mulțumește pen- tru ceea ce faceți”. Mai mult, comentatoarea postului de televiziune american spune că pretutindeni în București reporterii au fost primiți cu uimitoră căldură din partea oamenilor. Întrebată de ce consideră „uimitoră” asme- nea atitudine, Robin Wiener a răspuns: „Este una din puținele țări care încă îi acceptă pe americani. Și nu atît pe americani, cît pe jurnaliști în general. Nimănui nu-i plac jurnaliștii, sau de fapt nimeni nu acceptă ceea ce jurnaliștii trebuie să spună. Oamenilor de obicei nu le place să audă adevărul. Dar aici, de cite ori am ieșit pe străzi, oamenii au fost bucuroși să ne vadă. Peste tot se vorbea despre România liberă, despre democrație, cu foarte multă încredere”.

CADRELOR insuportabile din spitale, scenelor de luptă sau secvențelor tra- gice de la înmormîntările sutelor de adolescenți într-un nou cîmît al Bucureștiului le-au urmat, în zilele abia instaurate „normalității”, discuțiile asupra democrației, a- supra luptei care începe împotriva totalitarismului, com- portamentului birocratic persistînd evident în viața li- beră, în presa „liberă”, televiziunea „liberă” română. Pe 27 decembrie fusesem solicitată de A.B.C. să dau un in- terviu în direct, prin care Robin Wiener încerca să des- copere cauzele suspiciunii, confuziei și în general senti- mentului de neîncredere prezent în rîndul oamenilor după ce, totuși, înlăturarea fostului regim devenise o certitudine. Afirmațiile mele de atunci, răspunsuri pe care a trebuit să le repet o zi mai tirziu și pentru com- pania britanică I.T.N. (interesată în aceeași măsură de noua stare de lucruri), nu făceau decît să înregistreze imposibilitatea (ce-i drept, îngrijorătoare) de a înlătura rapid (cu rapiditatea promulgării actualelor legi și decre- te) pe foștii susținători ai dictaturii — fie ei activiști, membrii și conducători ai Securității etc. — din postu- rile pe care le dețineau. Întrebările pe care de curînd le-am adresat, la rîndul meu, echipelor de la I.T.N. și A.B.C., dovedesc însă o mare încredere a reporterilor străini, o dorință chiar de a crede în puterea noastră de a impune schimbările fără de care democrația ar dege- nera în demagogie. „S-a vărsat o multime de singe în această revoluție — spune dl. MacDonald. Și sînt mulți cei care vor să fie siguri că oamenii care au murit, nu au murit degeaba”. Lupta pentru democrație (afirmă co- mentatorii ambelor companii) este însă un proces dificil și de lungă durată într-o țară care nu cunoaște tradiția vieții politice și sociale libere. „E mai ușor să instaurezi un stat totalitar decît unul democratic (observă Robin Wiener). E mai ușor să îi dai oamenilor sub teroare decît să-i lași să spună ce vor. Unora le este foarte greu să audă adevărul sau să li se spună că greșesc. Pur și sim- plu nu vor să fie puși în discuție lucrurile pe care le fac. Iar dacă masele, oamenii trebuie să fie răbdători, nu e mai puțin adevărat că trebuie să fie și stăruitori. Fără a se simți frustrați, să facă orice este posibil să afle ce se întimplă, cine sînt noii conducători”. Extrem de im- portantă, după opinia aceleiași comentatoare, rămîne (în absența unei tradiții) educarea oamenilor în spiritul li- bertății „în școli, în familie, în biserică, prin ziare, prin televiziune”, fiindcă „ignoranța și complicitatea” pot a- trage prăbușirea oricărui sistem democratic. Robin Wie- ner consideră că această educație ar trebui să se orien- teze deopotrivă spre sfera culturalului ca și a politicului. „Va fi nevoie de timp — consideră dl. MacDonald — pentru ca oamenii să simtă sensul libertății. Ceea ce

aveți de partea dumneavoastră — spune el — este o limbă extraordinar de bogată. Chiar dacă a fost mutila- tă, va trebui să învățați să o reconstruiți. Vorbînd intim- plător cu oamenii de pe stradă, am fost surprins uneori de poezia anumitor expresii. Deci ea există, este acolo. Doar trebuie descoperită”. Dl. MacDonald consideră că artiștii în general au un rol important, iar dacă liberta- tea expresiei se va reîntoarce prin ei, va căuta probabil sprijin în viața cotidiană pentru a reda oamenilor o lim- bă vie.

Problema comunicării, a exprimării într-un limbaj eli- berat de tiparele discursului totalitar a captat interesul comentatorilor străini, care nu au ezitat să pună în le- gătură acest aspect cu contextul politic observat. „Limbă birocratică este întotdeauna lemnoasă. Și plicticoasă — spune dl. MacDonald. Chiar trebuie să fie astfel pentru ca altfel oamenii ar putea să o conteste. Birocrații vor- besc astfel dintr-un motiv foarte limpede: fiindcă vor să fie opaci, distanți, fiindcă nu doresc ca oamenii să pă- trundă lipsa de sens a ceea ce se spune”. Robin Wiener, pe de altă parte, consideră că obstacolul limbajului biro- cratic nu este nici pe departe un fenomen specific doar României. Ea a precizat că în Statele Unite, în cadrul conferințelor de presă spre exemplu, așa-numita „biro- crată” — limbă aproape îninteligibilă pentru vorbitorii de rînd — se face deseori auzită. Oamenii politici, afirmă Robin, folosesc expresii pe care „nici un american nu le rostește în limbajul cotidian”. Ar trebui de aceea dezo- bișnușiți de asemenea ticuri verbale, de un întreg jargon, obligîndu-i — cum spune ea — „să-și silabicească adevă- ratele intenții”, fiindcă uneori „li se schimbă numele dar sloganele rămîn aceleași”. În plus, ascultătorii posturilor de radio și televiziune, cititorii ziarelor ar trebui să în- ceteze să mai repete frazele, expresiile înregistrate, ase- menea unor roboți. Drumul spre democrație nu poate trece decît prin filtrul gândirii individuale, nu poate în- cepe decît prin nemulțumirea de a auzi repetate la ne- sfîrșit aceleași lozinci. „Conducătorilor — adaugă dl. MacDonald — trebuie să li se amintească permanent că aceasta a fost o revoluție a poporului și oamenilor nu trebuie să li se blocheze accesul la exprimarea propriilor opinii”.

Demn de reținut ar fi și faptul că, deși ambii comen- tatori străini sînt de acord atunci cînd afirmă că fără schimbările produse de așa-numita „perestroika” din U- niunea Sovietică revoluția românească nu ar fi avut pro- babil loc, dl. MacDonald a menționat totuși diferențe notabile: „Atunci cînd dl. Gorbaciov vorbea despre pe- restroika, cerea de fapt o mai mare deschidere, o schim- bare autentică dar în interiorul sistemului, în interiorul instituției partidului aflat încă la putere. Aici, oamenii susțin că dacă într-adevăr acesta este comunismul cel care li s-a dezvăluit în toți anii din urmă, nu vor să mai aibă de-a face cu așa ceva. Românii au cîștigat liberta- tea de a întreba, de a pune în discuție starea reală de lucruri. Și cred că unele țări din estul Europei au de- pășit în această privință perestroika sovietică”.

DINCOLO însă de aceste considerații politice, legătura spirituală, intensita- tea trăirii care i-a unit, alături de noi, pe toți cei care au străbătut în zilele dramatice ale sfîrșitului de an ex- periența unică a recîștigării demnității umane, s-a creat aproape exclusiv datorită imaginilor, momentelor mira- culoase ce vorbeau tuturor la fel, însemnau pentru toți — chiar în absența cuvintelor — același lucru. Revăd și acum, între altele, ciudatul crucifix filmat în noaptea de Crăciun în Piața Universității, crucifixul îmbrăcat cu pu- lovărul unui copil de cinci ani care purta în dreptul ini- mii pata de singe și urma unui glonț. Alături, grupul de oameni care aprindeau luminări, încercau cu voci răgu- site, mai mult ridicare a revoltă, să se roage. O femeie tină în doliu a agățat atunci, sub privirile uimite ale reporterilor, o banderolă neagră în virful bradului așezat lîngă crucifix. Revăd fețele oamenilor și, mai ales, repu- tința lor de a plînge.

Ramona Fotiade

„România literară”

Săptămînal de literatură și artă coordonat de un comitet provizoriu format din Octavian Paler, Alexandru Paleologu, Nicolae Manolescu, Andrei Pleșu, Gabriel Dimisianu, Valeriu Cristea, Roger Cămpeanu

5 lei

REDACȚIA : București Piața Preșel Ilbere nr. 1 poartă B2-B3, telefon 17 60 10. ADMINISTRATIA : Calea Victoriei 115. Telefon : 50 74 96. ABONAMENTE : 3 luni — 65 lei ; 6 luni — 130 lei ; 1 an — 260 lei. Cititorii din străinătate se pot abona prin „ROMPRESFILATELIA” — sectorul export-import presă P.O. Box 12-201, telex 10876, prsfir București, Calea Griviței nr. 64-68. Tiparul: Combinatul Poligrafic București